

ANALIZA STANJA I STRATEŠKE SMJERNICE

RAZVOJA FILMSKE EDUKACIJE I POTICANJA FILMSKE PISMENOSTI
ZA RAZDOBLJE

2023.-2026.

Godina izrade: 2023.

NARUČITELJ:

HRVATSKI AUDIOVIZUALNI CENTAR - HAVC
TRG J.J. STROSSMAYERA 4
10000 ZAGREB

IZVOĐAČ:

MEDIA, OBRT ZA POSLOVNE I OSTALE USLUGE,
VL. TATJANA AĆIMOVIĆ
TRG MARKA MARULIĆA 12
10000 ZAGREB

U IZRADI SUDJELOVALI:

TATJANA AĆIMOVIĆ
EDITA BILAVER
ANA ĐORDIĆ
MARINA GABELICA
DUBRAVKA KALINIĆ LEBINEC
JELENA MODRIĆ
KSENIJA SANKOVIĆ
MARINA ZLATARIĆ

PREDGOVOR:

NIKICA GILIĆ

UREDNIČA:

TATJANA AĆIMOVIĆ

LEKTORICA:

IVA KLOBUČAR SRBIĆ

SADRŽAJ

PREDGOVOR

1. UVOD U ANALIZU STANJA
2. ANALIZA STANJA
  - 2.1. RAZVOJ FILMSKOG OBRAZOVANJA U OKVIRU INSTITUCIONALNOG ODGOJA I OBRAZOVANJA
    - 2.1.1. PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE
    - 2.1.2. OSNOVNOŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE: RAZREDNA NASTAVA
    - 2.1.3. OSNOVNOŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE: PREDMETNA NASTAVA
    - 2.1.4. SREDNJOŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE
    - 2.1.5. OBRAZOVANJE I STRUČNO USAVRŠAVANJE ODGOJNO-OBRAZOVNIH DJELATNIKA I DJELATNIKA U KULTURI
  - 2.2. STVARALAŠTVO DJECE I MLADIH
    - 2.2.1. STVARALAŠTVO DJECE I MLADIH U OKVIRU ODGOJNO-OBRAZOVNOG SUSTAVA
    - 2.2.2. STVARALAŠTVO DJECE I MLADIH IZVAN ODGOJNO-OBRAZOVNOG SUSTAVA
  - 2.3. ISTRAŽIVAČKE DJELATNOSTI U OKVIRU FILMSKOG OBRAZOVANJA
  - 2.4. RAZVOJ PUBLIKA I POTICANJE FILMSKE PISMENOSTI
  - 2.5. OSIGURANJE DOSTUPNOSTI AUDIOVIZUALNIH SADRŽAJA ZA RANJIVE SKUPINE
3. PRAVNI OKVIR
4. LITERATURA

PREDGOVOR

Razvijanje filmske pismenosti u Hrvatskoj nije započelo jučer, što se vidi, uostalom, i u literaturi koju citiraju autori ove strategije. I prije digitalne revolucije i internetskog obrazovanja i distribucije filmova u nas se razmišljalo o podizanju opće razine odnosa prema filmu, na pojedinačnoj razini i na razini cijelog društva. No, ne možemo govoriti o kontinuitetu takva rada. Rad na filmskoj pismenosti je, naime, bio itekako zamro, da bi se u novije vrijeme obnovio, često fokusiran oko HAVC-a, ali i oko Hrvatskog filmskog saveza, kinoklubova, osnovnih i srednjih škola, fakulteta i drugih institucija. Neki su uspjesi postignuti, no uvijek se može bolje. Objektivno gledajući, mislim da se i mora bolje.

Da bismo razumjeli, međutim, o čemu je u ovoj strategiji riječ, treba reći kako je ona sastavni dio kinematografije, djelatnosti koja u hrvatskoj terminologiji obuhvaća i nastanak i distribuciju i recepciju i edukaciju – sve što čini sustav bavljenja filmom u nekoj zajednici. Opća filmska pitanja stoga su pitanja filmske pismenosti, pa se postavlja pitanje na najširem planu – kako organizirati kinematografiju u 21. stoljeću, sred izazova daljnjih europskih integracija, političkih i tržišnih potresa pojačanih digitalizacijom, pandemijom i ratovima. To je velik problem i velikim kinematografijama našega kontinenta, poput francuske ili njemačke, pa je jasno da srednje i male kinematografije imaju dodatnih razloga za zabrinutost. Neki bi rekli da se moramo baviti i pitanjem preživljavanja, a ne samo razvoja.

Kako smo u EU-u i u našem dijelu Europe okruženi prilično umreženim kinematografijama, uvelike uhodanih postupaka koprodukcije (s pokušajima uhodavanja ostalih elemenata sustava u većini najbližih zemalja), jasno je zašto se i Hrvatska opredijelila za sustav planiranja i relativno visokog stupnja organizacije u svim segmentima filmske djelatnosti. To je dakako odluka koja, kao bilo koja druga odluka, sa sobom nosi i neke rizike. No strateško promišljanje, čak i u nepovoljnijim konstelacijama, može pomoći održavanju hladnog pogona do boljih dana, kako ne bi opet trebalo počinjati ispočetka s razvojem filmske pismenosti.

Dakako, u zemlji u kojoj još uvijek postoji predrasuda o skupoći proizvodnje filma, premda je čitav proračun HAVC-a takav da ga s lakoćom nadmaši trošak samo jedne (doduše najveće) kazališne kuće u Zagrebu, potrebno je sustavno raditi na kapilarnom prožimanju populacije domaćim pokretnim slikama, ali i omogućavanju hrvatskom filmu da zadovolji što više društvenih potreba. To dakako znači da smo stalno i direktno suočeni upravo s pitanjem filmske pismenosti – oni koji filmove gledaju, ili bi ih trebali gledati, moraju imati splet znanja i vještina koji će im omogućiti i uživanje i kritički odnos prema pokretnim slikama, obogaćujući njihovo razumijevanje i hrvatskog filma i stranih audiovizualnih djela. Filmska pismenost kao sustav dakako ne nastaje spontano, koliko god pokretne slike bile raširene u našoj civilizaciji. Ona se mora graditi, razvijati i održavati.

Dakako, strategije i sustavi ne grade se za neke crne scenarije u kojima treba održavati temelje sustava, premda i za to moraju biti sposobne. Strategije i sustavi ipak prvenstveno nastaju kako bi omogućili razvoj punih potencijala jedne filmske zajednice, njen procvat i

uzlet, kad god je tako što moguće u konkretnim društvenim i gospodarskim okolnostima. Pritom je filmska pismenost među jeftinijim segmentima kinematografije, pa je za nju dovoljno dobro osmisliti aktivnost i pronaći prave ljude da bi se provodila s manjom ovisnošću o krizama (čak je i pandemijska promjena u edukacijskim strategijama uključivala i dobru prilagodbu filmskih edukatora neočekivanim okolnostima). Ekipa okupljena ovdje uključuje autorice iskusne u radu na strategijama, one iskusne u osmišljavanju programa filmske edukacije i one posebno iskusne u praktičnom radu na širenju filmske pismenosti u školama, radionicama, klubovima, na filmskim, medijskim i edukacijskim seminarima, potom u polju znanstvenog istraživanja i tako dalje.

Pretpostavivši dakle izbor najboljih, ili barem dobrih ljudi na najvažnija mjesta sustava, ova strategija polazi od dobro uočenih problema i jasno definiranih ciljeva, nudeći rješenja i preporuke gdje god ih je struka uspjela pronaći, pozivajući se na strana iskustva, te uvijek vodeći računa o domaćim specifičnostima. Što učiniti s dostupnošću filmova različitim osjetljivim skupinama, kako je omogućiti i olakšati? U kojim se financijskim okvirima krećemo, ili bismo se trebali kretati? Koje ustanove u tom segmentu sudjeluju i na koji način? Koliko obrazujemo nastavnike i radnike u kulturi za potrebe komunikacije o filmu i uz pomoć filma? Kakvo je stanje filmskog obrazovanja u osnovnim i srednjim školama? Što učiniti da se taj segment razvije (obrazovni je sustav u nekim aspektima veoma konzervativan, otporan na modernizaciju)? Kako poticati filmsko stvaralaštvo djece unutar i izvan sustava? Koja je uloga, i koja bi trebala biti uloga HAVC-a, a koja ostalih ustanova i institucija? Ministarstvo kulture i medija, primjerice, delegiralo je kinematografsku organizaciju na HAVC, no nije ostalo izvan promišljanja i financiranja podizanja općih razina kulture. Na sva ta, i druga pitanja trebaju odgovoriti ovakve strategije, jer inače ne bi imale smisla. Mislim stoga da je ovaj tekst postigao zavidnu razinu praktičnosti i konkretnosti u svom žanru te, ako ga se ozbiljno shvati, od njega bi moglo biti dosta koristi.

I, napokon, treba reći i važnu stvar s obzirom na godine obuhvaćene strategijom, a u odnosu na datum njezina nastanka. Uobičajeno je, nažalost, zaostajanje za rokovima u sustavima kao što je kinematografski, i ne samo u Hrvatskoj. Tome mogu dakako pridonijeti objektivni međunarodni razlozi, no korijen problema je dublji. Smisao je ovakvih strategija međutim upravo u tome da se stvari uhodaju, i dovedu u red. Taj bi red trebao omogućiti premošćivanje raskoraka između namjera i mogućnosti te poštivanje rokova koje si zadamo kao filmska zajednica. Jer, autorice Strategije kreću od stvarnih ljudi, stvarnih problema i stvarnih mogućnosti kako bismo izvukli maksimum od našeg sustava, omogućili mu da ostvari svoje potencijale. Krenemo li od ovog teksta, o svima nama ovisi stupanj njegove konkretizacije.

Nikica Gilić, filmolog

UVOD U ANALIZU STANJA

Kulturne politike / tijela javne uprave

- Ministarstvo kulture i medija
- Hrvatski audiovizualni centar
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja
- Agencija za odgoj i obrazovanje
- Agencija za visoko obrazovanje
- Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih
- Agencija za elektroničke medije
- MEDIA desk Hrvatska
- Osnivači odgojno-obrazovnih ustanova – Jedinice lokalne i regionalne samouprave
- Hrvatski državni arhiv – Hrvatska Kinoteka

Odgojno-obrazovni sustav:

- Ustanove za cjeloživotno obrazovanje
- Visoko obrazovanje (Učiteljski fakulteti, Filozofski fakulteti, Akademije dramske umjetnosti)
- Predškolski odgojno-obrazovni sustav O
- Osnovnoškolski odgojno-obrazovni sustav
- Srednjoškolski odgojno-obrazovni sustav
- Centri za odgoj i obrazovanje

Dionici koji osmišljavaju i provode programe filmske edukacije i poticanja filmske pismenosti izvan-institucionalno

- Organizacije civilnoga društva
- Ustanove u kulturi (Centri za kulturu, POU, knjižnice i dr.)
- Hrvatska mreža kinoprikazivača
- Hrvatski filmski savez
- Hrvatska radiotelevizija

Krajnji korisnici i sudionici

- Polaznici programa – djeca, mladi i odrasli
- Odgojno-obrazovni djelatnici
- Djelatnici u audiovizualnom sektoru, filmski umjetnici
- Kulturni djelatnici (zaposleni i vanjski suradnici u ustanovama u kulturi i organizacijama civilnog društva)

HAVC

Izvan - institucionalni okvir

Programi poticanja filmske pismenosti
Strategije razvoja publike

Institucionalni okvir

Odgojno -obrazovni sustav
(rana dob, vrtić, osnovna i srednja škola te visoko obrazovanje)

Cjeloživotno obrazovanje

HAVC

Izvan - institucionalni okvir

Programi poticanja filmske pismenosti
Strategije razvoja publike

Institucionalni okvir

Odgojno -obrazovni sustav
(rana dob, vrtići, osnovna i srednja škola te visoko obrazovanje)

Cjeloživotno obrazovanje

Publike:
Djeca i mladi
Odrasli
Ranjive skupine
stanovništva

Zašto Analiza stanja i strateške smjernice

Percepcija filma kao nacionalne kulturne vrijednosti, jednako kao i izgradnja cjeloživotnih filmskih navika, poznavanja i vrednovanja filma, misija je koja ima niz preduvjeta: realističnih, mjerljivih i konkretnih.

Institucionalno obrazovanje

Gorenavedeni preduvjeti odnose se, prije svega, na valoriziranje, prisutnost i adekvatan pristup filmu u okviru institucionalnog obrazovanja. Uzimajući u obzir zapostavljenost filmske umjetnosti kao dijela nacionalne umjetnosti i kulture u okviru obrazovnog kurikulumu, u istome su nužne promjene. Institucionalna edukacija u okviru kurikulumu osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga obrazovanja, te posebno predškolskog odgoja i obrazovanja, siromašna je sadržajem koji obrađuje područje filma i audiovizualne djelatnosti. Medijska kultura strateški je nejasno definirana te nije u skladu sa suvremenim dobom u kojem žive, odrastaju i u kojem će djelovati, u redovitom obrazovanju, djeca i mladi.

Stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika

Izazovi koji proizlaze iz gore-navedenih manjkavosti sustava odgoja i obrazovanja su brojni. Među najvažnijima ističe se potreba za jasnim i konstruktivnim sustavom obrazovanja odgojno-obrazovnih djelatnika. U prilog navedenom nedostatku stručne naobrazbe i programa cjeloživotnoga obrazovanja iz filmske edukacije i poticanja filmske pismenosti pedagoškoga osoblja, preciznije odgojitelja, učitelja, razrednih nastavnika i nastavnika hrvatskoga jezika te stručnih suradnika govori činjenica da svi studijski programi hrvatskoga jezika i razredne nastave nemaju filmološke i filmsko-pedagoške kolegije ili imaju vrlo malo ponuđenih izbornih kolegija. Zatim, ne manje važnim pokazuje se nužnost izrade metodičkih materijala u odgoju i obrazovanju. Paralelno s nedostatkom institucionalne edukacije odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi, u Republici Hrvatskoj razvijala se kroz godine vaninstitucionalna edukacija odgojno-obrazovnih djelatnika koja treba daljnji razvitak i sustavnu podršku.

Sustav financiranja

Mjerljivi rezultati i učinci, mogućnost praćenja, evaluacije te tako i unapređenja sustava: nužne su promjene na koje ukazuje ova *Analiza stanja i prijedlozi strateških smjernica razvoja*. Za postizanje istoga nužan je jasan i pregledan sustav financiranja. Analiza stanja ukazuje na postojanje sustava financiranja programskih aktivnosti filmske edukacije, prije svega, od strane Hrvatskog audiovizualnog centra, potom Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske te nad-nacionalnih fondova i izvora financiranja, koji omogućavaju razvoj publika, skrb o ranjivim skupinama te podršku institucionalnom i organizacijskom razvoju ustanova i organizacija civilnog društva. Nedostatak preopoznavanja ovog područja djelatnosti na razini lokalnih

i regionalnih samouprava, te posebno strateškog konstruktivnog pristupa i posljedično podrške institucionalnom i vann institucionalnom razvoju djelatnosti u okviru razvojnih smjernica Ministarstva znanosti i obrazovanja, ukazuje na nužno povezivanje, informiranje i interdisciplinarnu partnersku suradnju.

Nepostojanje akcijskog plana i preciznih smjernica u područjima kao što su filmska pismenost, te nepostojanje statistički obrađenih podataka koji upućuju na precizne učinke i rezultate uspješnosti podržanih programskih aktivnosti kroz prethodna razdoblja, otegotna su okolnost u procjeni i vrednovanju sustava raspoređivanja novčanih sredstava, stoga izdvajanje zasebne linije financiranja iz postojećeg Poziva za komplementarne djelatnosti za projekte i programe razvoja, oblikovanje i implementacija sustava praćenja i evaluacije među predloženim su koracima i zadacima Hrvatskog audiovizualnog centra u sljedećem četverogodišnjem razdoblju.

Istraživanja

Zbog nedostatka statičkih podataka o rezultatima izvaninstitucionalnoga odgoja i obrazovanja u području filmske umjetnosti, filmske pismenosti i edukacija u polju audiovizualnih djelatnosti nemoguće je napraviti cjelovitu analizu, bilo na nacionalnoj bilo na regionalnoj razini, kao i prema dobnim skupinama, vrstama programskih aktivnosti, njihovoj duljini trajanja ili učincima. Stoga poticanje istraživanja, kontinuiranog napora u prikupljanju relevantnih podataka i statističke analize nužne su u najkraćem roku kako bi se nadalje moglo raspolagati kvantitativnom i kvalitativnom analizom, te kako bi se ujedno mogao postaviti održivi sustav prikupljanja podataka, praćenja i rada na poboljšanju i usklađivanju s tehnologijama i zahtjevima suvremenog doba.

Stvaralaštvo djece i mladih

Filmsko stvaralaštvo djece i mladih podrazumijeva uvažavanje i razumijevanje filma kao umjetničke forme, ali i kao alata za osobno izražavanje djece i mladih. Brojne blagodati i pozitivni učinci razvoja stvaralaštva kod djece i mladih kreću se u rasponu od poticanja kreativnosti, izražavanja do vještina poput uvažavanja različitosti i stvaralačke slobode, poštivanja prava i drugoga, sustavnog jačanja osobnog razvoja i doprinosa suvremene društvene zajednice. Povijest održivog vann institucionalnog života filmskog stvaralaštva kod djece i mladih te filmskih družina ima veliku i važnu povijest, iznimno važan doprinos, stoga je nužno osvještavanje šire javnosti, ali i obveza prepoznavanja, skrbi i sustavne podrške filmskom stvaralaštvu djece i mladih, prije svega institucije škole, potom njezinih osnivača poput lokalnih i regionalnih samouprava, do matičnog ministarstva.

Dodatno, ovaj dokument osim što izlaže analizu stanja i ukazuje na viziju razvoja sektora, predlaže razvojne programe, aktivnosti, neophodne korake, ukazuje na činjenicu da su nužni partneri u svrhu postavljanja sustava za podršku proizvodnji filmova djece i mladih, skreće pozornost da se radi o području culture, ali i o područjima obrazovanja i socijalne skrbi, te da se o njemu mora skrbiti, kako na nacionalnoj tako i na lokalnoj razini.

Ranjive skupine

Jednako važna područja djelovanja u svrhu jačanja i unapređenja su participativne aktivnosti i skrb za uključivanje ranjivih skupina, te programi i aktivnosti filmske pismenosti kod odraslih. Audiovizualno stvaralaštvo jednako je važno za sve. Sadržaj, teme kojima se bavi, način i platforme putem kojih se oblikuje i komunicira s javnošću – odlikuje otvorenost, slobodu i ravnopravnost. Posebno povijest europskog i domaćeg filma ukazuje na snažan pogled na društvo i zajednicu koja nas okružuje i čijim smo dijelom, suvremeni film snažno progovara o suvremenom društvu, njegovim izazovima, poteškoćama, nesigurnoj budućnosti. Ako možemo govoriti o prirodnom "mjestu", umjetnosti i umjetničkom izričaju koji je najbliži suvremenom čovjeku, posebno djetetu i mladoj osobi, onda je to film. Jednako kao što je filmski umjetnik, autor i cjelokupna zajednica koja doprinosi njegovom stvaranju, najbliža ideji ravnopravnosti, dijaloga, svijesti o skrbi za drugoga. Iz ovih, i brojnih drugih konvencijama o pravima odraslih, djece, osoba s invaliditetom, statističkim rezultatima o neprihvatljivo velikom postotku socio-ekonomski ugroženih građana, koji žive na rubu siromaštva, proizlazi nužnost razvoja programa o dostupnosti audiovizualnih sadržaja za sve. Analiza stanja ukazuje na poteškoće i izazove te ukazuje na strateške smjernice razvoja, predlaže programe, definira korake.

Okvir i kontekst Analize stanja

Po prvi puta pristupa se izradi dubinske analize stanja filmske edukacije i poticanja filmske pismenosti u Republici Hrvatskoj, nedostataka, poteškoća s kojima se susreću pojedinačna programska područja djelatnosti, jednako kao što se pristupa analizi svih postojećih nacionalnih, lokalnih i nadnacionalnih linija financiranja ovoga područja u Republici Hrvatskoj.

Polazeći od svijesti o blagodatima, prednostima i pozitivnim učincima jačanja filmske pismenosti, osnovni cilj analize je steći precizan uvid u stanje, izložiti podatke s kojima se raspolaže, te posebno skrenuti pozornost na područja u kojima istraživanja i statistički podaci ne postoje, pristupiti svakome polju djelatnosti pojedinačno, izdvojiti, usporediti, ali i predložiti smjernice razvoja, programe, aktivnosti, predložiti korake u narednom četverogodišnjem razdoblju, predlažući nositelje u okvirima odgovornosti, zakonskih preduvjeta i mogućnosti.

Određena polja u trenutku pisanja dokumenta su u potpunosti zapostavljena, film, filmska umjetnost i filmska edukacija ne postoje u okviru sustavnog odgoja i obrazovanja, te su rijetka nastojanja organizacija civilnog društva nadoknade gubitka. Jedno od njih je razdoblje predškolskog odgoja i obrazovanja, stoga je kvantitativno na određeni način i najzastupljenije u dokumentu. Jednako tako, razvoj publika relativno je novi pojam, premda važan, krucijalan u smjeru promišljanja, oblikovanja i pozitivnog utjecaja i osnaživanja pojedinca, obuhvaćanje društvenog, marketinškog i upravljačkog aspekta ima kompleksne zahtjeve i preduvjete osnaživanja svake pojedinačne organizacije i ustanove. Razvoju publika treba prethoditi strategija, strategiji dugoročno promišljanje, dugoročnom promišljanju analiza unutarnjih i vanjskih okolnosti i trendova, analitični pristup, izučavanje navika, svijest

o ciljanim publikama. Učinci djelovanja organizacija civilnog društva su tu, evidentni su, nadomjestak su manjkavosti i nedostacima sustava. Istovremeno, mali je broj organizacija koji raspolažu sustavnim promišljanjem vlastita razvoja, kvalitetnim strateškim planom te činjenica da tek nekolicina organizacija uspjela je osigurati nad-nacionalna sredstva i prisutna je na međunarodnoj mapi prepoznatljivosti svojega napretka u razvoju publika – ukazuje na nužan razvoj u ovome području. Stoga, i u ovome dokumentu definicija pojmova, stanovita ekspozicija i prošireni uvod u važnu temu razvoja publika za budućnost filmske pismenosti u Republici Hrvatskoj.

Pojmovi i predmet analize

Filmska pismenost

Sposobnost razumijevanja, analize i interpretacije filmskog jezika i specifičnih obilježja filma kao umjetnosti i medija (na razini oblika filmskog zapisa te na razini cjeline filmskog djela), kinematografije kao kulturne, socijalne i komunikacijske činjenice te drugih pojmova i fenomena koji su predmet proučavanja filmološke znanosti općenito. Također, podrazumijeva vještine i sposobnosti filmskog stvaralaštva. Pojam filmske pismenosti danas se ravnopravno može odnositi na sva audiovizualna djela “pokretnih slika” tj. djela koja su svojim formalnim i sadržajnim obilježjima slična filmu (TV serije, transmedija, videoigre i dr.) pa onda govorimo i o audiovizualnoj pismenosti.

Filmska edukacija

Filmskom edukacijom obuhvaća se filmski odgoj i filmsko obrazovanje. Edukacija podrazumijeva odgoj i obrazovanje : odgoj kao afektivni aspekt obrazovanja (npr. ljubav prema filmu, motivacija, inspirativan odnos i interes aktivnog gledanja, poimanja, emocionalnog doživljaja) te obrazovanje kao kognitivni aspekt (npr. osnove teorije filma, znanja nužna za racionalno razumijevanje sadržaja, tehnike i filmskih alata).

«Filmska kompetencija, kao osposobljenost za uporabu znanja i vještina o filmu, tek je preduvjet dubljeg (u)poznavanja filmske kulture. Drugim riječima, filmska edukacija prethodi filmskoj kompetenciji, a filmska kompetencija – filmskoj kulturi, i to u smislu znanja o ukupnosti filmske umjetnosti u svim njezinim pojavnostima – od pojedinog djela, stilske epohe do teorije filma i filmske prakse, i to barem od rođenja filma 1895. godine pa do danas. Naime, kultura se „(...) rađa iz potreba, a ne samo značenja, da proizlazi iz naše prirode, pa je ona ‘antropološka’ koliko i ‘semiotička’” (Milanja, 2012: 20). Dakle, kultiviranje znanja, širenje spoznaja i oplemenjivanje duha (filmskom) umjetnošću (kao dijelom kulture) kontinuiran je i neprekidan proces koji traje onoliko koliko traje i čovjek sam. »

---

¹ www.medijskapismenost.hr

Predmet analize programa filmske edukacije i poticanja filmske pismenosti

Programi i projekti iz područja filmske edukacije i poticanja filmske pismenosti djece i mladih (djece predškolskog uzrasta, djece osnovnoškolskog uzrasta, djece i mladih srednjoškolskog uzrasta); te odraslih osoba (uvjetno rečeno) „nestručne“ javnosti*

*Ova skupina isključuje umjetnike i djelatnike u sustavu audio-vizualnih djelatnosti, te studente u sustavu visokoškolskog obrazovanja – studijskih programa iz polja filmske umjetnosti – namijenjenih budućim umjetnicima i djelatnicima u audiovizualnom sektoru.

Stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi

Institucionalno obrazovanje i stručno usavršavanje provodi se u organizaciji javnih ustanova u području djelatnosti odgoja i obrazovanja, javnih ustanova u kulturi te ostalih javnih ustanova čiji osnivač su Republika Hrvatska i/ili jedinice i lokalne (područne) samouprave. Vaninstitucionalno obrazovanje i stručno usavršavanje provode organizacije civilnog društva (udruge, umjetničke organizacije, zadruge i fundacije).

Pod djelatnicima u kulturi podrazumijevaju se djelatnici javnih ustanova u kulturi, samostalni umjetnici, zaposlenici i vanjski suradnici organizacija civilnog društva čije pretežite djelatnosti su područje kulturnih aktivnosti i programa.

Tatjana Aćimović, urednica

ANALIZA STANJA

PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Marina Gabelica

Uvod / Ključne karakteristike

Institucijska filmska edukacija osnovnoškolske djece u Hrvatskoj, na različite načine i s različitim uspjehom, započinje šezdesetih godina 20. stoljeća (v. Đorđić, 2021), iako se od samih početaka u stručnoj literaturi (v. Težak, 1990) navodi da filmska edukacija - u vidu umjetničkog odgoja i obrazovanja u filmu te filmskog stvaralaštva - treba započeti već od rane i predškolske dobi. Također, nacionalni kurikuli (od 1991. nadalje) naglašavaju da je rani i predškolski odgoj i obrazovanje (u daljnjem tekstu RPOO) prva razina odgojno-obrazovnog sustava te ga je stoga iznimno važno funkcionalno povezati i integrirati s ostalim dijelovima odgojno-obrazovnog sustava kako bi se osigurao kontinuitet u odgoju i obrazovanju i „nesmetana i što 'prirodnija' prohodnost“ (MZOS, 2014). Važnost povećanja razina temeljnih pismenosti već od rane i predškolske dobi prepoznata je u *Nacionalnom planu oporavka i otpornosti 2021. - 2026.* (Vlada Republike Hrvatske, 2021) kao jedan od ključnih ciljeva reforme obrazovanja, posebice za postizanje bolje prohodnosti prema visokom obrazovanju (ibid.: 851), što pretpostavlja da je i filmska edukacija djece rane i predškolske dobi nužan prvi korak k cjelovitu, sustavnom i kontinuiranom vertikalnom obrazovanju, tj. razvoju filmske pismenosti i filmske kulture djece i mladih.

Sagledavamo li pismenost kao kompleksnu mrežu znanja, sposobnosti, kompetencija i vještina koje pojedincu omogućuju participaciju u društvenom, kulturalnom i političkom životu posredstvom različitih medija (v. UNESCO, 1982; BFI, 2008), razvoj filmske pismenosti od rane dobi ističe se kao ključna obrazovna potreba, ali i kao pravo svakog djeteta (BFI, 2008) koje je djeci zajamčeno i člankom 13 *Konvencije o pravima djeteta* (UNICEF, 1989).

Pristup filmskoj edukaciji djece rane i predškolske dobi mijenjao se tijekom povijesti kako su se mijenjale i znanstveno-stručne spoznaje o tom području (usp. Vrabec, 1967. i Težak, 1990). Film, kao umjetnički sadržaj, prvi se put u hrvatskim kurikulskim dokumentima spominje 1991. godine, što je u skladu sa suvremenim humanističko-razvojnim konceptom pristupa odgoju i obrazovanju djece rane i predškolske dobi. U kasnijim se nacionalnim kurikulskim dokumentima filmska edukacija izrijeком ne spominje, ali je zato jasno i višestruko naglašavana fleksibilnost i otvorenost kurikuluma dječjih vrtića potrebna da bi se mogle obuhvatiti stvarne potrebe djeteta, kao i dinamične promjene u njegovu društvenom i kulturnom okruženju. Brojna istraživanja upućuju na to da djeca od prve godine života počinju gledati TV program, pri čemu je animirani film jedan od prvih „novih medija“ s kojim se dijete susreće od najranije dobi. S obzirom na to da su i film i televizija „novi jezici“, gdje „svaki kodificira stvarnost na drugačiji način“ (Carpenter, 1957), savladavanje filmskoga jezika nužno je za ostvarivanje dječjih komunikacijskih kompetencija, kao i razvoja kulturne svijesti i izražavanja, a što su neke od ključnih kompetencija navedenih u *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (MZOS, 2014).

---

³ v. Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabri telefon, 2017.

⁴ Cinemini Europe (cinemini-europe.eu). Program je financiran sredstvima iz Kreativne Europe, potprogram MEDIA. Provodi se od 2019. godine. Partneri na projektu: Njemački filmski institut i filmski muzej (Deutsche Filminstitut & Filmmuseum), Taartrovers (Nizozemska), Eye filmski muzej (Eye Filmmuseum, Nizozemska), Austrijski filmski muzej (Österreichisches Filmmuseum) i Kinodvor (Slovenija). U drugoj fazi projekta od 2021. projektu se priključuju: Baltički institut za film, medije i umjetnost (Balti filmi, meedia ja kunstide instituut, Estonija), Europska udruga filmova za djecu i mlade (engl. European Children's Film Association) i Serralves Foundation (Fundação de Serralves, Portugal).

Zbog specifičnosti dječje recepcije filma i njegovanja njezina kvalitetna razvoja nužno je „rano i sustavno metodično uvođenje u prihvaćanje filmskih sadržaja (...) već u predškolskoj dobi“ (Težak, [1990] 2002: 47), što je moguće postići komunikacijsko-doživljajnim pristupom filmu (Težak, 1984). Danas je među stručnjacima filmskog odgoja i obrazovanja uvriježen stav da bi djeca već u dobi od 3. do 6. godine trebala rabiti film kako bi ojačala svoje razumijevanje jezika i medija (DFI, 2022). U tom se kontekstu ističe i međunarodni program Cinemini Europe,

namijenjen razvoju filmskog obrazovanja djece od 3. do 6. godine. Iskustva brojnih europskih i hrvatskih filmskih programa upućuju na to da je filmsku edukaciju djece ove dobi moguće provoditi sustavno i s pozitivnim rezultatima u obliku institucijskog, izvaninstitucijskog programa i ponajviše – njihovom suradnjom.

Filmska edukacija u RPOO-u podrazumijeva sustavno i, na dječjoj dobi primjeren način, metodički osmišljeno bavljenje filmom, a obuhvaća tri ključne dimenzije (tzv. 3 K):

- kritičnost,
- kreativnost,
- kulturalnost (BFI, 2014).

Poštujući specifičnosti razvoja djeteta rane i predškolske dobi, uvažavajući dijete kao proaktivnog sukreatora vlastitog razvoja i procesa učenja te poštujući ključna metodička načela (npr. načela primjernosti i akceleracije, postupnosti i sustavnosti, korelacije i dr.), filmsku edukaciju djece rane i predškolske dobi možemo sagledavati kao: postupno razvijanje sposobnosti dječjeg razumijevanja filma i njegovih specifičnih obilježja, poticanje razvoja kompetencija i vještina putem stvaralaštva u filmskom mediju, kao i razvijanje filmske kulture koja se postiže izlaganjem baštinskom i suvremenom hrvatskom i europskom filmu, posjetima kinima i drugim kulturnim ustanovama, čime se ujedno utječe na stvaranje pozitivnih navika i stavova prema cjeloživotnom istraživanju i (kritičkom) promišljanju o filmu u vlastitom životu, kao umjetnosti, kulturnom i društvenom dobru. Filmska edukacija od rane dobi ima i iznimno važnu dodatnu dimenziju u RPOO-u unutar umjetničkog odgoja i obrazovanja, a očituje se u sveobuhvatnijem, integriranom i sistematiziranom pristupu filmu i drugim vidovima umjetnosti (i medijskih formi) – istodobno.

Za kvalitetnu i sustavnu provedbu filmske edukacije djece rane i predškolske dobi primarno su odgovorni dječji vrtići koji iz kurikuluma dječjeg vrtića svake pedagoške godine izvode godišnji plan i program odgojno-obrazovnog rada. Za svaku pedagošku godinu (početak 1. rujna, završetak 31. kolovoza) planiraju se programi i aktivnosti, temeljeni na *Nacionalnom kurikulumu*, ali i na primjerima dobre prakse svojega i drugih dječjih vrtića, novih znanstvenih spoznaja iz područja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te na cjeloživotnom i profesionalnom razvoju samih djelatnika.

Ipak, za kvalitetnu implementaciju filmske edukacije u dječje vrtiće potrebna je suradnja niza dionika, a njihovo se djelovanje može prikazati dvama međuovisnim odgojno-obrazovnim situacijama, tj. razinama.

a) Institucijski filmski odgoj i obrazovanje

Provoditelji aktivnosti: odgojno-obrazovni djelatnici

Konačni korisnici: djeca rane i predškolske dobi

Prvu razinu čine filmski programi i aktivnosti koje provode djelatnici dječjih vrtića u neposrednom odgojno-obrazovnom radu.

b) Suradnja dječjih vrtića i izvaninstitucijskih provoditelja programa

Provoditelji aktivnosti: obrazovne i kulturne ustanove i organizacije civilnog društva

Konačni korisnici: djeca rane i predškolske dobi

Druga razina ostvaruje se izvaninstitucijskim filmskim programima za djecu u dječjim vrtićima (filmske projekcije, aktivnosti, radionice i sl.). Riječ je o programima koje je odobrilo Ministarstvo znanosti i obrazovanja, temeljem pozitivnog mišljenja Agencije za odgoj i obrazovanje, a koji se ostvaruju u suradnji s dječjim vrtićima. Stoga je riječ o programima koji - iako ih provode izvaninstitucijske organizacije - postaju dijelom kurikuluma dječjih vrtića.

Za uspješnu realizaciju obiju razina, iznimno je važna i „treća razina“, koju čine programi edukacije namijenjeni odgojiteljima i drugim odgojno-obrazovnim djelatnicima, a koji ih educiraju za područje filma i provedbu filmskoga obrazovanja u dječjim vrtićima (v. poglavlje *Obrazovanje i stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi*).

S obzirom na to da je krajnji korisnik filmske edukacije opisane u ovome poglavlju dijete rane i predškolske dobi, a odgojitelji i drugi odgojno-obrazovni djelatnici jesu ili provoditelji aktivnosti (razina 1) ili suradnici u provođenju aktivnosti (razina 2), jasno je da u cjelokupnom sustavu postoji niz sudionika koji svojim djelovanjem stvaraju preduvjete za uspješno provođenje programa.

U provedbi filmskog odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi ključni su stoga **dionici** dječji vrtići (predškolske ustanove sa ili bez podružnica); sekundarni su dionici (u suradnji s dječjim vrtićima) provoditelji filmskih programa (različite javne ustanove i organizacije civilnog društva) te nezavisna kina (članovi Kino mreže); tercijarni su dionici filmski festivali koji u cjelovitom ili dijelu svojeg programa organiziraju programske aktivnosti za djecu rane i predškolske dobi.

- Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO) kao javna ustanova čija je temeljna aktivnost stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih radnika;
- Kino mreža (kao zajednica neovisnih kinoprikazivača);
- Hrvatska sveučilišta (učiteljski studiji, studiji za rani i predškolski odgoj i obrazovanje i srodni studiji koji obrazuju stručni kadar u dječjim vrtićima) i sveučilišni centri za istraživanje ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja;
- Hrvatski filmski savez (HFS) kao krovna udruga koja okuplja udruge civilnoga društva u okviru audiovizualnog sektora;
- Hrvatsko društvo filmskih kritičara kao krovna udruga koja okuplja filmske kritičare;
- Hrvatska radiotelevizija (HRT) kao javna ustanova koja, prema zakonu, proizvodi i objavljuje programe namijenjene odgoju i obrazovanju djece i mladih;
- Hrvatska kinoteka pri Hrvatskom državnom arhivu (kao nacionalni filmski arhiv);
- Državni zavod za intelektualno vlasništvo (kao tijelo državne uprave koje obavlja poslove iz područja zaštite prava intelektualnog vlasništva);
- Filmski metodičari, kao znanstvenici koji se bave interdisciplinarnim područjem filmske edukacije djece i mladih i profesionalci iz audiovizualnog sektora (kojima je filmska edukacija uže područje interesa);
- Odgojno-obrazovni djelatnici koji provode filmsku edukaciju (primarno odgojitelji).

Povijesni prikaz

Institucijski predškolski odgoj u Hrvatskoj nema toliko dugu povijest kao školski sustav (Mendeš, 2015: 229), a ista je činjenica vidljiva i u sustavnom provođenju filmske edukacije.

Nacionalni kurikuli, kao državni stručni dokumenti za odgojno-obrazovni rad s djecom rane i predškolske dobi, u bližoj se nacionalnoj povijesti razvijaju od sedamdesetih godina 20. stoljeća (1971. i 1983.; v. Petrović-Sočo, 2009, 2013). Prvi dokument u kojem se nazire promjena paradigme i humanističko-razvojna koncepcija odgoja i obrazovanja državni je kurikulum objavljen 1991. godine pod nazivom *Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece*. Riječ je o dokumentu koji je postavio nove paradigme i standarde koji zagovaraju dinamičan, otvoren i integriran kurikulski pristup (MPK, 1991). Dokument previđa i važnost njegovanja dječjeg doživljaja, spoznaje i stvaranja u umjetnosti, što uključuje promatranje, slušanje, interpretacije (i) filmskih djela (ibid.: 12) i razvoj dječjeg (najjednostavnijeg) filmskog stvaralaštva (ibid.: 16). Dokument također predviđa fleksibilniji pristup ostvarenju kurikularnih ciljeva, naglašavajući slobodu inicijative pojedinih vrtića u stvaranju i provođenju programa koji donose novu kvalitetu (ibid.: 3). Nakon *Nacionalnog okvirnog kurikuluma za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (MZOŠ, 2011), 2014. godine objavljuje se zadnji i trenutačno aktualan

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (MZOS, 2014). Iako se u ovim dokumentima ne navodi filmsko obrazovanje, prepoznaje se potreba za stjecanjem novih znanja, vještina, sposobnosti, vrijednosti i stavova i tzv. novih kompetencija pojedinca (MZOŠ, 2011: 16) i dječjim se vrtićima otvara prostor za samostalno planiranje rada u skladu s potrebama djeteta, roditelja, društvene i lokalne zajednice, što dodatno otvara prostor i za uvođenje filmskih programa u dječje vrtiće.

Kako bi se nadoknadio manjak filmskih i drugih audiovizualnih sadržaja, različiti su dionici izvan odgojno-obrazovnog sustava osmišljavali aktivnosti i programe kojima će se obogatiti kurikuli. Tu su potrebu povezivanja s javnim kulturnim institucijama prepoznale i prosvjetne vlasti pa Televizija Zagreb od šezdesetih do sedamdesetih godina 20. stoljeća u sklopu školskog programa (koji, u suradnji sa Savjetom za prosvjetu, usklađuje s formalnim obrazovnim programom) od 1968. godine emitira i emisiju *TV vrtić* namijenjenu djeci od 5. do 7. godine koja pohađaju vrtiće ili koja program prate od kuće. Popratne publikacije, dostupne odgojiteljima, sadržavale su i separate o pojedinim emisijama u kojima se nalazio kratak sadržaj emisije, opisani su ciljevi i, u nekim brojevima, navodili su se prijedlozi dodatnih aktivnosti koje se mogu provesti s djecom uz odgledane sadržaje (Bujić, 2022). Istodobno je Zagreb film, u sklopu Obrazovne videoteke i Filmoteke 16, proizvodio namjenske, obrazovne filmove za djecu predškolske dobi. Iako se navedene emisije i filmovi sadržajno nisu bavili promicanjem filmske pismenosti djece predškolske dobi, upućivali su na svijest o važnosti suradnje prosvjetnih vlasti i javnih ustanova u razvoju audiovizualne pismenosti djece od najranije dobi. Narednih godina (štoviše desetljeća) prosvjetne su vlasti suradnju s izvaninstitucijskim organizacijama prepuštale samim dječjim vrtićima koji su – samostalnim angažmanom pojedinih djelatnika – suradnju pokušavali ostvariti s lokalnim kinima, kulturnim ustanovama i različitim organizacijama civilnog društva, kako bi djeci priuštili (sporadično i nesustavno) iskustvo filmskog odgoja i obrazovanja. U 21. stoljeću pratimo porast svijesti o važnosti filmskih programa za djecu rane i predškolske dobi, primjerice: *Crtić u vrtić* (ZAG, HFS i Međunarodni centar za usluge u kulturi, od 2009. do 2012.), *Filmska početnica* (Restart, od 2013.), *Vrtići u kvartovskom kinu* (Udruga Djeca susreću umjetnost, od 2016.), *Film za vrtiće i škole* (Centar za kulturu Čakovec, od 2017.) i dr.

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci

Institucijski odgoj i obrazovanje

U brojnim se europskim državama filmska edukacija prepoznaje kao važan segment RPOO-a. U nekim se državama na implementaciju filmskih sadržaja barem okvirno upućuje u nacionalnim kurikulumima za dječje vrtiće i srodnim dokumentima (npr. Slovenija, Norveška), a u nekima se tradicionalno njeguje suradnja dječjih vrtića i vrlo razvijenih izvaninstitucijskih filmskih programa (npr. Danska, Njemačka, Nizozemska i dr.).

U *Kurikulu za dječje vrtiće* Republike Slovenije (slov. *Kurikulum za vrtce*, 1999) filmski se sadržaji navode u kontekstu medijskog posredništva u učenju i jezičnom razvoju djeteta. Poseban se naglasak stavlja na film kao sastavni dio umjetničkog odgoja i obrazovanja djece u vidu recepcije filma,

estetskog odgoja i ovladavanja filmskom formom, što uključuje i iskustveno učenje o tehničkim aspektima filma, specifičnostima filmskoga jezika, kao i umjetnički izričaj djece, tj. filmskog stvaralaštva. Dobar pokazatelj svijesti o važnosti filmskog odgoja i obrazovanja u slovenskim vrtićima očituje se i u tome da je 2016. godine Vlada Republike Slovenije prihvatila *Strategiju razvoja nacionalnog programa filmskog obrazovanja* (slov. *Strategija razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje*) slovenskog Ministarstva kulture. U Strategiji se podsjeća na otvorenost i fleksibilnost kurikula, kao i na njegove zadaće da obuhvati potrebe suvremenog djeteta te se potiče integracija filma i audiovizualnih umjetnosti s ostalim kurikulskim sadržajima (2016: 6).

Hrvatski *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (MZOS, 2014) ne navodi izrijekom filmske sadržaje, ali navodi osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno učenje

koje se mogu ostvariti i kroz filmsku edukaciju. Primjerice, *digitalne kompetencije* mogu se ostvariti savladavanjem tehničkog aspekta dječjeg filmskog stvaralaštva, *kulturna svijest i izražavanje* podrazumijeva poticanje dječjeg stvaralačkog izražavanja ideja, iskustava i emocija u različitim umjetničkim formama, kao i razvoj „svijesti djeteta o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovu mjestu u svijetu“ (ibid.: 30), u kojem film zasigurno ima značajnu ulogu. Izostavljanje filma i drugih audiovizualnih medija u kurikulumu možebitno je utjecao na manjak svijesti o potrebi za filmskom edukacijom, no riječ je o nekritičkom čitanju dokumenta. Konceptualno, u *Nacionalnom kurikulumu* raspisane su vrijednosti, načela i ciljevi, a ne sadržaji odgoja i obrazovanja, čime se stvara okvir za samostalnu organizaciju dječjih vrtića, kako bi se omogućio „prostor za autonomiju vrtića i pluralizam pedagoških ideja“ (ibid.: 3).

Kurikuli pojedinačnih dječjih vrtića i godišnji planovi i programi koji iz njega proizlaze imaju mogućnost implementacije filmskih sadržaja, aktivnosti i programa, što su neki dječji vrtići i prepoznali. Ipak, filmske edukacije, ponajviše u vidu radionica optičkih igračaka ili projekcija filmova, uz izolirane primjere motiviranih (i educiranih) pojedinaca, ponajviše se oslanjaju na izvaninstitucijske programe. Razlog tomu najčešće su materijalni uvjeti dječjih vrtića, nedostupnost kvalitetnih filmskih sadržaja i/ili nedovoljna educiranost djelatnika. Kako bi se takvi programi provodili unutar institucijskog odgoja i obrazovanja, potrebno je educirati

---

⁵ U dokumentu se navode i prikladne filmske forme: dokumentarni filmovi, (općenito) filmovi za djecu, animirani filmovi i vlastite dječje snimke (ibid.: 32).

⁶ Riječ je o kompetencijama koje je obrazovna politika RH prihvatila iz Europske unije (Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning), (MZOS, 2014).

djelatnike (v. poglavlje *Obrazovanje i stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi*), ali i osigurati prostorno-materijalne uvjete te dostupan filmski sadržaj u digitalnom formatu za provedbu filmskih programa u dječjim vrtićima.

Suradnja dječjih vrtića i izvaninstitucijskih programa - prikaz hrvatske i europske prakse

Odlika filmske edukacije u RPOO-u u Hrvatskoj danas jest da se primarno provodi u obliku filmskih projekcija i radionica za najmlađe putem dodatnih, izvaninstitucijskih programa koje, u najvećem broju, provode organizacije civilnog društva sufinancirane javnim sredstvima. Također, primjećuje se trend porasta broja takvih programa i, sadržajno, njihove kompleksnosti i raznolikosti, a koji nadoknađuju manjak filmskih sadržaja u nacionalnim kurikulumima i/ili nedostatnost filmskog obrazovanja djelatnika dječjih vrtića. Osim filmskih programa koji se najčešće provode u kinima, najčešće u sklopu filmskih festivala za djecu (npr. Animafest, Art-kino, Kino Valli i dr.), filmsko-edukativnih i srodnih radionica (v. *Filmska početnica*, *Restart*; *Tobogan*, *Dječja kuća*), među dugovječnijim se programima koji ostvaruju suradnju s dječjim vrtićima ističu *Vrtići u kvartovskom kinu* (Udruga Djeca susreću umjetnost, od 2016.) i *Film za vrtiće i škole* (Centar za kulturu Čakovec, od 2017.).

Najposjećeniji je i najsustavniji program (koji nudi više projekcija i edukativnih sadržaja tijekom godine) *Vrtići u kvartovskom kinu* Udruge Djeca susreću umjetnost koji financira Grad Zagreb tako da je besplatan za krajnje korisnike, a provodi se od 2016. godine u suradnji s osam kulturnih centara i 26 gradskih vrtića. Od 2016. do proljeća 2022. godine program bilježi 18 496 posjeta djece, a tijekom pandemije nastavio se održavati u online obliku. Program uključuje četiri godišnja dolaska djece u kinodvorane obližnjih kulturnih centara projektnih partnera, ali obuhvaća i niz drugih aktivnosti, uključujući aktivnosti za odgojitelje i stručne timove u dječjim vrtićima te roditelje: od vođenih projekcija filmova za djecu uz metodičke materijale s aktivnostima prije i nakon projekcija koje se provode u dječjim vrtićima, radionica optičkih igračaka za djecu i za odgojitelje, gostovanja filmskih stručnjaka, godišnjih (obveznih) radionica i edukacija za odgojitelje i stručne timove u dječjim vrtićima, do edukacija za roditelje. Sve su aktivnosti programa osmišljene na temelju istraživanja provedenih u dječjim vrtićima i u suradnji sa stručnjacima s Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a kako bi se postigla visoka razina kvalitete programa koji zadovoljava potrebe dječjih vrtića i lokalne zajednice.

U mnogim se europskim zemljama danas prepoznaje da je za uspješnu provedbu filmskog odgoja i obrazovanja djece potrebno odgovoriti na nekoliko ključnih zahtjeva odgojno-obrazovnog sustava: otežana dostupnost kvalitetnih filmskih naslova, manjak filmskog obrazovanja odgojitelja koji rezultira većom potrebom za metodičkim uputama, kao i potreba za snažnijom suradnjom svih dionika odgoja i obrazovanja - od dječjih vrtića, djece i roditelja, do lokalne zajednice. Danas postoje brojni filmski programi koji obuhvaćaju

filmske projekcije, radionice i druge audiovizualne aktivnosti namijenjene dječjim vrtićima ili djeci i njihovim obiteljima. Takve programe provode i javne institucije kao što su Kinodvor (Slovenija), Njemački filmski institut i Filmski muzej (Deutsches Filminstitut & Filmmuseum), nizozemski Eye filmski muzej (Eye Filmmuseum), Bolonjska kinoteka (Cineteca di Bologna, Italija), Austrijski filmski muzej (Österreichische Filmmuseum) i dr. Pojedine ustanove organiziraju i specijalizirane instalacije za istraživanje filmske umjetnosti (npr. Taartrovers, Nizozemska) ili cjelovite muzejske postave (Cinematek i Royal Belgian Film Archive, Belgija; Taartrovers, Nizozemska i dr.) koje posjećuju dječji vrtići, ali i djeca sa svojim obiteljima.

Kao jedan od ključnih problema uspješne provedbe filmske edukacije u RPOO-u – u Hrvatskoj, ali i u drugim europskim zemljama – često se ističe nedostupnost filmskih sadržaja namijenjenih djeci rane i predškolske dobi. Godine 2020., prema *Pravilniku o postupku, kriterijima i rokovima za provedbu nacionalnog programa promicanja audiovizualnog stvaralaštva* (HAVC, 2020), HAVC se obvezuje poticati razvoj i proizvodnju kreativnih televizijskih i dr. formata za djecu i mlade, što je i jedna od funkcija javne nacionalne televizije. Također, prema preporuci Europskog parlamenta i Vijeća o filmskoj baštini, filmove financirane javnim sredstvima „treba sakupljati, čuvati i učiniti ih dostupnima budućim naraštajima za kulturne i obrazovne svrhe“ (Europska komisija, 2013). Naravno, da bi filmovi bili dostupni mladim gledateljima, i to u konkretnom odgojno-obrazovnom radu, čuvanje filmova u arhivima nije dostatno.

U mnogim se europskim zemljama, osim provedbe sustavne digitalizacije filmske građe, ovome problemu doskočilo uspostavljanjem digitalnih platformi koje sadržavaju filmske naslove i oblikovane metodičke pripreme, a koje su dostupne odgojno-obrazovnim djelatnicima i djeci. Među brojnim se projektima koji nude filmske sadržaje (uz popratne metodičke materijale) za djecu rane i/ili predškolske dobi ističu: CinEd (European Cinema Education for Youth), Cinemini Europe, Taartrovers, Europska udruga filmova za djecu i mlade (European Children's Film Association/Association Européenne du Cinéma pour l'Enfance et la Jeunesse), Baza slovenskih filmova (Baza slovenskih filmov) i dr.

Riječ je o projektima koji upućuju na nužnost uske povezanosti i suradnje dječjih vrtića i drugih javnih institucija i/ili organizacija civilnog društva. Redovito je riječ o programima koji su oblikovani u suradnji s pedagoškim djelatnicima i osmišljeni su tako da nadopunjavaju postojeće kurikule dječjih vrtića. Također, riječ je projektima koji teže provedbi raznolikih komplementarnih aktivnosti, s ciljem povezivanja svih dionika odgojno-obrazovnog procesa: djece, odgojitelja, dječjih vrtića, filmskih edukatora, roditelja i šire lokalne zajednice.

---

⁷ Film za vrtiće i osnovne škole Centra za kulturu Čakovec namijenjen je djeci vrtićke i školske dobi (okvirno od 5. do 15. godine). Program je prvotno koncipiran kao posjet djece s područja Međimurske županije u prostore Centra, a projekcije su obuhvaćale po jedan filmski naslov za djecu vrtićke dobi.

Program se sastoji od uvoda u gledanje, projekcije filma i programske knjižice. Godine 2020. i 2021. program se provodio i u Centru za kulturu Korčula, a tijekom pandemije provodio se u online obliku. Od šk. god. 2017./2018. do 2021./2022. program je pohađalo 6876 djece, od kojih 1575 djece rane i predškolske dobi. Od školske godine 2022./2023. program se provodi u sklopu EU projekta Back to the Local Cinema / Moje malo kino (projekt u sklopu Europa Cinemas uz potporu Creative Europe / MEDIA 2021), (podaci iz korespondencije s Helgom Lajtman, voditeljicom projekta).

⁸ Podaci iz korespondencije s Udrugom Djeca susreću umjetnost.

U tom je vidu posebno značajan Odjel za djecu i mlade Danskog filmskog instituta (Det Danske Filminstitut – DFI) koji provodi nekoliko tradicionalno koncipiranih projekata namijenjenih djeci rane i predškolske dobi, ali istovremeno osmišljava nove oblike filmskih edukacija koje se mogu provoditi u samim dječjim vrtićima ili u lokalnoj zajednici, s obiteljima. Primjerice, uz filmske projekcije *Dječje kino* (dan. *Børnebiffen*), koje su uvijek besplatne za dječje vrtiće, DFI razvija i istoimenu digitalnu filmsku platformu kojoj se može pristupiti iz dječjeg vrtića ili u kućnom okruženju. Također, razvijena je i aplikacija za tablete (dan. *Filmcentralen/For de yngste*), namijenjena djeci od 3. do 6. godine za korištenje u vrtićkom okruženju i uz vodstvo odgojitelja. Aplikacija sadržava četiristotinjak kratkih filmova i niz edukativnih i zabavnih aktivnosti koje su osmislili filmski pedagozi i odgojno-obrazovni djelatnici. DFI također u svojim prostorima posjeduje studio FILM-X, u kojem djeca i mladi istražuju tehnološke aspekte snimanja filmova, a objavljen je i besplatan online alat FILM-X Animation (na danskom i engleskom jeziku), za izradu stop-animacije, koji djeca mogu rabiti u dječjim vrtićima ili u vlastitom domu.

Spomenimo da je 1997. godine dansko Ministarstvo kulture osnovalo Vijeće za medije (dan. Medierådet for Børn og Unge, engl. The Media Council), koje danas djeluje pod Danskim filmskim institutom. Glavni je cilj ovoga vijeća klasifikacija filmova, izrada uputa, organizacija konferencija i kampanja s ciljem savjetovanja odgojno-obrazovnih ustanova, djece i roditelja o uporabi medija u svakodnevnom životu i dr.

Navedeni projekti Danskog filmskog instituta ponajbolji su primjeri angažmana većeg broja dionika u provedbi filmskog odgoja i obrazovanja djece. Ujedno upućuju na to da filmska edukacija nije isključivo odgovornost dječjih vrtića te da se granica između formalnog i neformalnog, institucijskog i izvaninstitucijskog filmskog odgoja i obrazovanja djece ne može i ne smije kruto postavljati.

Razvojni trendovi, prepreke i potencijali

Dječji vrtići u Hrvatskoj imaju iznimnu odgovornost, ali i slobodu u unapređivanju kvalitete odgojno-obrazovnog procesa koja im je zajamčena *Nacionalnim kurikulumom*. U suvremenom okruženju, „vrtić se transformira u organizaciju koja neprestano samu sebe organizira i osmišljava“ (Senge i dr., 2007, u MZOS, 2014: 6).

S obzirom na otvorenost i fleksibilnost hrvatskog *Nacionalnog kurikuluma*, djelatnici dječjih vrtića imaju i slobodu (i obvezu) kontinuirano unapređivati odgojno-obrazovnu praksu obogaćivanjem kurikula dječjih vrtića (i/ili godišnjih planova i programa koji iz njih proizlaze) programima i aktivnostima filmske edukacije – institucijski i suradnjom s drugim institucijama i organizacijama. U tom se kontekstu izdvajaju dvije razine mogućega unapređenja, kao što je navedeno u uvodnom dijelu ovoga poglavlja.

Prva razina implementacije filmskog odgoja i obrazovanja

Prva razina podrazumijeva implementaciju filmskih aktivnosti i sadržaja u kurikule dječjih vrtića, a takve programe provode odgojno-obrazovni djelatnici dječjih vrtića „u skladu sa svojim profesionalnim znanjem i razumijevanjem vlastite odgojno-obrazovne prakse te osobne motiviranosti za proces njezina unapređivanja“ (MZOS, 2014: 5).

Vanjske prepreke u provedbi ovih programa ne nalazimo u zakonskim i kurikularnim okvirima, već u vidu financiranja dječjih vrtića za uspješnu provedbu filmskih edukacija. U dokumentu *Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. - 2026.* predviđa se nastavak reforme obrazovanja koja „obuhvaća modernizaciju sustava na svim razinama odgoja i obrazovanja te uključuje izgradnju dječjih vrtića radi poboljšanja dostupnosti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja isto kao i jednakosti obrazovnih šansi tijekom cijelog obrazovnog procesa“ (ibid.: 853). Javno financiranje infrastrukture u području odgoja i obrazovanja, što uključuje financiranje „izgradnje, dogradnje, rekonstrukcije i opremanje predškolskih ustanova“ predviđa se sredstvima RRF-a (engl. Recovery and resilience facility), Mehanizma za oporavak i otpornost (ibid.: 854). Također, država se obvezuje „u značajnijoj mjeri uključiti u financiranje predškolskog odgoja putem razvoja novog modela financiranja koji će uzeti u obzir fiskalne kapacitete osnivača i omogućiti održivost svih novih predškolskih programa“ (ibid.: 856).

Druga razina implementacije filmskog odgoja i obrazovanja

Druga razina podrazumijeva implementaciju filmskih programa, aktivnosti i srodnih sadržaja u kurikule dječjih vrtića, a koje provode javne ustanove ili organizacije civilnog društva.

Iako je riječ o izvaninstitucijskim programima filmske edukacije, važno je napomenuti da hrvatski *Nacionalni kurikulum* otvara mogućnost obuhvaćanja takvih programa u odgojno-obrazovni rad dječjih vrtića koji, implementirani unutar kurikula dječjih vrtića i godišnjim planovima i programima, **postaju važnim dijelom institucijskog obrazovanja**. Štoviše, u *Nacionalnom kurikulumu* takva se suradnja dječjim vrtićima – ne samo preporučuje, već i – uvjetuje.

Naime, u dokumentu je naznačeno da „kvalitetu i perspektivu razvoja odgojno-obrazovne prakse i kurikuluma vrtića određuje i njegova ‘otvorenost’ prema van, koja uključuje spremnost na uspostavljanje suradničkih odnosa djelatnika s obiteljima djece, drugim vrtićima i ostalim relevantnim institucijama te spremnost na povezivanje sa stručnjacima i svim važnim tijelima lokalne zajednice.“ (MZOS, 2014: 5). Štoviše, u dokumentu se naglašava da je „svijest djelatnika vrtića o važnosti povezivanja sa širim društvenim kontekstom posebno važna kako bi vrtić mogao kvalitetno funkcionirati u sklopu šire socijalne zajednice“ (ibid.). Spomenimo da je Vlada Republike Slovenije (2016) prepoznala važnost uloge neformalnih filmskih edukativnih programa u filmskoj edukaciji djece te istaknula *Kinobalon*, program Kinodvora, kao „prvi kompleksan program vrhunske filmske edukacije na slovenskom prostoru“ (2016: 10) i „kako u Sloveniji, tako i internacionalno, kao referentni program ne samo filmske edukacije već i kulturalne edukacije općenito“ (ibid.: 11).

Dakle, u kontekstu filmske edukacije, to znači uspostavljanje kurikula dječjih vrtića na način da se kontinuirano njeguje suradnja s relevantnim institucijama i organizacijama koje, mnoge već tradicionalno, uspješno provode filmske programe za djecu rane i predškolske dobi.

Istovremeno se očituje manjak potpore i poticaja za razvoj takvih specijaliziranih programa, kao i proizvodnje hrvatskog filma za djecu rane i predškolske dobi. Na Javnom pozivu za poticanje komplementarnih djelatnosti u 2022. godini za djelatnosti razvijanja audiovizualne kulture HAVC je izdvojio 3.002.000,00 HRK (za 119 projekata), od kojih je tek manji broj namijenjen djeci rane i predškolske dobi (v. poglavlje posvećeno analizi sustava financiranja). Iako su programi filmske edukacije važni za cjelokupnu javnost, u praksi se jasno očituje da postoji manjak filmskih programa za djecu ove dobi. Spomenimo da je 2020. u Republici Sloveniji za 15 edukativnih filmskih edukativnih programa izdvojeno 107.359,00 eura (Slovenski filmski centar, 2020). U Danskoj je čak 25% proračuna Danskog filmskog instituta namijenjeno produkciji audiovizualnih sadržaja (filmova, videoigara i dr.), festivala i edukacija za djecu i mlade (DFI, 2022).

U konačnici, posebno se naglašava važnost Hrvatske radiotelevizije (HRT) koja, prema zakonu, svojim programom „mora zadovoljiti interese javnosti na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini te osigurati odgovarajuću zastupljenost informativnoga, umjetničkog, kulturnog, obrazovnog, dječjeg, zabavnog, športskog i drugog sadržaja“ (Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, članak 5). Pritom HRT mora proizvoditi, suproizvoditi i objavljivati programe „igranih, dokumentarnih, animiranih i srodnih audiovizualnih djela“ namijenjene različitim dobnim skupinama djece, uključujući djecu predškolske dobi (članak 9.).

Iskustvo suradnje javne televizije i prosvjetnih vlasti iz šezdesetih godina, kao i iskustvo *Škole na Trećem*, pokazalo je da se javne ustanove mogu kvalitetno uključiti u odgojno-obrazovni sustav.

S obzirom na to da danas ne postoji službena suradnja prosvjetnih vlasti i javne televizije u vidu razvoja programa za djecu rane i predškolske dobi, postojeći program nije usklađen s odgojno-obrazovnom praksom i kurikulskim sadržajima dječjih vrtića te, kao takav, u praksi nije dijelom institucijskog odgoja i obrazovanja. Potonje je važno jer se u članku 36. *Zakona o Hrvatskoj radioteleviziji* navodi da su predškolske ustanove, kao i osnovne i srednje škole, oslobođene plaćanja mjesečne pristojbe za prijatelje koji im služe u svrhu obavljanja djelatnosti, što znači da se predviđela uporaba televizijskog programa u odgojno-obrazovnoj praksi.

S obzirom na to da zakonski i kurikularni okvir ne predstavljaju zapreku za ostvarivanje suradnje između dječjih vrtića i drugih javnih institucija i organizacija civilnog društva, kao prepreke u provedbi druge razine prepoznaju se:

- adekvatna financijska podrška dječjim vrtićima za pohađanje filmskih programa (u vidu subvencioniranja dječjih odlazaka u kina, na festivale dječjeg filma ili samo provođenje programa u dječjim vrtićima);
- adekvatna financijska podrška i poticaj razvoju filmskih festivala i filmskih edukativnih programa namijenjenih djeci rane i predškolske dobi u svim dijelovima Hrvatske;
- vrednovanje i preporuke takvih projekata od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja i nadležnih tijela, poput Agencije za odgoj i obrazovanje, čime bi se olakšalo uspostavljanje kontakta, a zatim i suradnje dječjih vrtića i organizacija koje provode filmske programe;
- manjak suradnje između HRT-a i odgojno-obrazovnih vlasti te proizvodnje i usklađenosti televizijskog programa za djecu rane i predškolske dobi i odgojno-obrazovne prakse, što znači da izostaje institucionalno djelovanje javne televizije u dječjim vrtićima;
- nepostojanje usustavljenog i preglednog prikaza preporučenih filmskih programa, filmskih naslova, stručne i druge literature, novih filmskih naslova i sl. (npr. u vidu dopisa MZO-a ili javne mrežne stranice namijenjene dječjim vrtićima), a što bi uvelike olakšalo pripremu odgojitelja na planiranje odgojno-obrazovne prakse.

---

⁹ Više o suradnji nacionalnih televizija i odgojno-obrazovnog sustava u drugim europskim državama vidi u BFI, 2013b.

Prijedlog uspostavljanja sustava i programa unapređenja filmskog obrazovanja okviru predškolskog odgoja i obrazovanja

Poboljšanje digitalne i informatičke strukture u dječjim vrtićima - uključivanje dječjih vrtića u CARNet mrežu

Prijedlog aktivnosti:

1. Omogućiti dječjim vrtićima u Hrvatskoj akademsku i istraživačku mrežu. CARNET je javna ustanova te uključivanje djeluje u sklopu Ministarstva znanosti i obrazovanja u području informacijsko-komunikacijske tehnologije i njezine primjene u obrazovanju, a rani i predškolski odgoj i obrazovanje sastavni je dio odgojno-obrazovnog sustava.
2. Osigurati djelatnicima vrtića AAI@EduHr elektronički identitet kako bi mogli pristupiti obrazovnim materijalima, platformama (npr. Portalu Baltazar, nacionalnoj *streaming* platformi i dr.) i drugim resursima za cjeloživotno obrazovanje i profesionalno usavršavanje.

Opremanje dječjih vrtića za projekciju filmova

Prijedlog aktivnosti:

1. Utvrditi koliko dječjih vrtića u cijeloj Republici Hrvatskoj posjeduje opremu za nesmetano i kvalitetno projiciranje filmova u svojim prostorima.
2. Nabavka opreme za projekciju filmova (računalo, internetska veza, LCD-televizor ili projektor, platno i zvučnici te tamne zavjese/zamračivači prostora).

Opremanje dječjih vrtića opremom za provedbu programa dječjeg filmskog stvaralaštva

Prijedlog aktivnosti:

1. Utvrditi specifikacije opreme koja je potrebna za provedbu programa dječjeg filmskog stvaralaštva u dječjim vrtićima, kao i načiniti popis odgovarajućih programa za obradu/montažu (audio)vizualnih sadržaja za koje će se zatražiti licence.
2. Utvrditi koliko dječjih vrtića u Republici Hrvatskoj posjeduje odgovarajuću opremu za filmsko stvaralaštvo i licence za programe.
3. Nabavka opreme, digitalne tehnologije i odgovarajućih licenci za dječje vrtiće.

Implementacija filmskih sadržaja, programa i aktivnosti u kurikule dječjih vrtića

Prijedlog aktivnosti:

1. Angažirati stručnjake za filmsku edukaciju djece rane i predškolske dobi koji će predložiti naslove filmova za različite dobne skupine/uzraste, izraditi primjere filmskih programa i aktivnosti, odnosno ishoda koji su ostvarivi u dječjim vrtićima, a s obzirom na kompetencije odgojitelja.
2. Objaviti priručnik s preporukama, opisima aktivnosti i sl. koji će biti polazište za izradu kurikula dječjih vrtića.
3. Provesti nacionalnu kampanju o važnosti filmske edukacije od rane i predškolske dobi.
4. Organizirati nacionalni stručni skup o filmskoj edukaciji u RPOO-u za ravnatelje dječjih vrtića, stručne službe i odgojitelje s ciljem upućivanja na nužnost filmske edukacije od rane i predškolske dobi te prikazima primjera dobre prakse.
5. Provesti istraživanje među djelatnicima dječjih vrtića kako bi se iskazalo u kojim je područjima potrebna dodatna edukacija djelatnika.
6. Nadopuniti kurikule dječjih vrtića filmskim sadržajima i aktivnostima za provedbu tijekom cijele pedagoške godine.
7. Samoevaluirati i evaluirati uspješnosti provedbe filmskih programa. Konzultirati se sa stručnjacima (HAVC, HFS i sveučilišni centri) u svrhu unapređenja.

Filmskometodička literatura i filmskometodički materijali za odgojitelje

Prijedlog aktivnosti:

1. Osigurati financiranje u okviru Javnog poziva za komplementarne djelatnosti sljedeće literature/materijala:
  - novi filmskometodički materijali postojećih filmskoedukativnih programa u okviru Poziva za komplementarne djelatnosti
  - nova izdanja postojeće filmskometodičke literature na hrvatskom jeziku za opremanje knjižnica dječjih vrtića
  - filmskometodički materijali koji bi trebali biti besplatno dostupni odgojiteljima na nacionalnoj *streaming* platformi,
  - prijevodi strane filmskoedukativne literature za opremanje knjižnica dječjih vrtića
2. Osigurati dostatna financijska sredstava za sufinanciranje nove filmskometodičke literature i posebne kategorije namijenjene RPOO-u. Opremiti knjižnice dječjih vrtića navedenom literaturom.
3. Organizirati (i nadopunjavati) bazu s informacijama o svim filmskometodičkim i filmskoedukativnim izdanjima za RPOO (i za ostale razine odgojno-obrazovnog sustava) kako bi se osigurala protočnost informacija.

Poticanje objave i prijevoda slikovnica i drugih medijskih formi namijenih razvoju filmske pismenosti djece

Prijedlog aktivnosti:

1. Poticati suradnju filmskih djelatnika, književnika za djecu te ilustratora u izradi slikovnica (i drugih medijskih formi) u kojima se obrađuju teme i pojmovi usko vezani uz razvoj filmske pismenosti djece rane i predškolske te rane školske dobi (v. primjer Čakmazović, Zlonoga, *Slikovnica o medijima*, 2018. i popratni video materijal za djecu).
2. Utvrditi ključne teme i pojmove koji pridonose razvoju filmske pismenosti djece, a koji se mogu obraditi u slikovničkom formatu (npr. gledište, boje i dr. vizualni i narativni elementi). Istražiti kvalitetnije naslove u RH i svijetu te osigurati nabavku (i prijevod) tih naslova te opremiti dječje vrtiće njima.
3. Poticati nova i inovativna rješenja (slikovnička i audiovizualna) za promicanje filmske pismenosti i srodnih pismenosti djece od najranije dobi.

Poticanje inovativnih rješenja i proizvodnje filmskih didaktičnih igračaka i digitalnih aplikacija za razvoj filmske pismenosti i opremanje dječjih vrtića

Prijedlog aktivnosti:

1. Osigurati novčana sredstva za poticanje proizvodnje novih i inovativnih rješenja didaktičkih igračaka za istraživanje filmske umjetnosti i srodnih digitalnih aplikacija namijenjenih djeci predškolske dobi, za korištenje u dječjim vrtićima.
2. Utvrditi koja su najkvalitetnija dostupna didaktička sredstva za istraživanje filmske/ audiovizualne umjetnosti na europskom i hrvatskom tržištu (optičke igračke, senzorne aparature/instalacije, *animation lab* i sl.), kao i digitalne aplikacije namijenjene djeci predškolske dobi (aplikacije za izradu stripova, storyboardova, stop-animacije i sl.). Izraditi listu preporučenih sredstava, igračaka i aplikacija.
3. Nabavka opreme (didaktičkih igračaka i dr. sredstava) i opremanje dječjih vrtića.

Suradnja Kino mreže i dječjih vrtića

Prijedlog aktivnosti:

1. Osigurati potporu nezavisnim kinima (i ostalim ustanovama koje imaju prostor kina i kinotečnu djelatnost) kako bi provodila ujednačene filmske programe za djecu rane i predškolske dobi koji bi bili potpora filmskoj edukaciji.
2. Osigurati dostatna financijska sredstava za plaćanje autorskih prava, kopija i sinkronizacija za filmove u okviru programa za dječje vrtiće, kao i za troškove suorganizacije programa (tzv. hladni pogon) kako bi ulaznice za djecu bile besplatne.
3. Osigurati svake pedagoške godine filmski fond za filmske programe za dječje vrtiće u nezavisnim kinima u okviru kojeg bi pojedino nezavisno kino plaćalo autorska prava, a kopija filma i titlovi povlačili bi se iz fonda umjesto da ih svako kino plaća zasebno.

4. Osigurati financijska sredstva za dodatne sadržaje (filmskometodički materijali ili honorar voditelja analize i interpretacije filma u kinu) uz projekciju filma.
5. Osigurati financijska sredstva za prijevoz djece na filmske programe izvan dječjih vrtića te uspostaviti sustav subvencioniranja troškova prijevoza za djecu koji žive izvan sredine u kojima se nalazi kino.
6. Osigurati financijska sredstva za „putujuća kina“ i druge srodne oblike filmskih projekcija i edukacija za dječje vrtiće u mjestima u kojima ne postoji kino.
7. Organizirati baze podataka o svim filmskih programima za djecu rane i predškolske dobi za područje cijele RH te informacije učiniti dostupnima dječjim vrtićima kako bi se olakšala suradnja između dječjih vrtića i provoditelja programa i uključivanje u programe.
8. Uspostaviti obvezu za dječje vrtiće u RH da najmanje jednom tijekom pedagoške godine djecu vode na terensku nastavu u nezavisno kino u vrijeme dječjeg boravka u dječjem vrtiću.

Poticanje razvoja filmskih djela i filmskih programa namijenjenih djeci rane i predškolske dobi

Prijedlog aktivnosti:

1. Po uzoru na Danski filmski institut, odrediti postotak godišnjeg proračuna namijenjenog za financiranje proizvodnje audiovizualnih djela i programa filmske edukacije isključivo za djecu i mlade, s posebnim osvrtom na djecu rane i predškolske dobi.
2. U okviru Javnog poziva za poticanje komplementarnih djelatnosti posebno dodatno bodovati u okviru „djelatnosti razvijanja audiovizualne kulture i filmski festivali i druge audiovizualne manifestacije“ posebnu kategoriju za prijedloge koji se odnose na slabo zastupljeno područje za djecu rane i predškolske dobi.
3. Organizirati stručno tijelo/vanjske suradnike koji će vrednovati i kategorizirati financirane projekte filmske edukacije za djecu i mlade putem objektivnih pokazatelja (uspješnost provedbe programa, recenzije stručnjaka iz područja, broj djece – posjetitelja dosadašnjih programa i dr.). Izraditi listu financiranih projekata te načiniti info-listu s detaljnim uputama koja se prosljeđuje dječjim vrtićima – konačnim korisnicima ovih programa, a kako bi se poboljšala informiranost te time i suradnja dječjih vrtića i provoditelja programa.

Suradnja s Hrvatskom radiotelevizijom: proizvodnja programa za vrtiće usklađena s odgojno-obrazovnom praksom

Prijedlog aktivnosti:

1. Oformiti tijelo/povjerenstvo koje će činiti pedagoški djelatnici, odgojitelji, filmski metodičari i filmski edukatori, čiji je zadatak odrediti popis ishoda (uz prijedloge tema i sadržaja) koji su u skladu s Nacionalnim kurikulumom, i općeprihvaćenih ishoda u kurikulumima dječjih vrtića (prema potrebama iskazanima u odgojno-obrazovnoj praksi) na temelju kojih se razvijaju televizijski sadržaji.
2. Proizvoditi televizijski program prema planu, te ga prikazivati u vrijeme boravka djece u dječjim vrtićima. Predlaže se emitiranje emisija barem jedno tjedno.
3. Izraditi popratne materijale za odgojitelje - uputstva i primjere aktivnosti za provedbu u dječjem vrtiću uz televizijski program.
4. Izraditi mjesečne TV programe s popisom ovih i svih ostalih djela namijenjenih djeci rane i predškolske dobi te ih dostaviti dječjim vrtićima.

Pravni i institucionalni okvir

Institucionalizirani RPOO u Republici Hrvatskoj provodi se u dječjim vrtićima, tj. predškolskim ustanovama. RPOO mogu provoditi i druge institucije ili pravne osobe koje imaju uspostavljene odgojno-obrazovne programe za djecu u dobi od 6 mjeseci do 7 godina, a sukladno odredbama *Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju*. Na početku pedagoške godine 2020./2021., u Hrvatskoj se bilježilo 1697 jedinica koje provode programe predškolskog odgoja i naobrazbe (od toga su 1524 bili dječji vrtići i 173 druge pravne osobe), a ukupan broj djece koja su pohađala ove programe iznosio je 137 452 (DZS, 2021).

RPOO je podijeljen na dva ciklusa - za djecu od šest mjeseci do navršene treće godine života i od navršene treće godine do polaska u osnovnu školu (MZOS, 2014). Pohađanje je RPOO-a neobvezno, dok program predškole obavezno pohađaju sva djeca jednu godinu prije polaska u školu.

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje uređeni su *Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju* i odgovarajućim podzakonskim aktima vezanima uz sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, a modernizacija i daljnja provedba reforme školstva (koja uključuje i predškolske ustanove) obuhvaćena je i *Nacionalnim planom oporavka i otpornosti 2021. - 2026.* (Vlada Republike Hrvatske, 2021).

Organizacija i provedba odgojno-obrazovnog rada u dječjim vrtićima odvija se na temelju *Državnoga pedagoškog standarda predškolskog odgoja i obrazovanja, Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* i kurikuluma dječjeg vrtića na temelju kojeg svake pedagoške godine izrađuje godišnji plan i program odgojno-obrazovnog rada pojedinog dječjeg vrtića.

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Tijekom fakultetskog obrazovanja, posebice na preddiplomskoj razini, odgojitelji nemaju adekvatnu satnicu iz medijskih kolegija, a uočava se i nedostatak kolegija koji se isključivo bave filmom i filmskom edukacijom.
- Ne postoji adekvatna podrška u vidu kontinuiranog stručnog usavršavanja odgojitelja (specijalistički studiji, programi cjeloživotnog obrazovanja i stručni skupovi), a što bi omogućilo osnaživanje kadra za provođenje filmske edukacije s djecom RPOO.
- Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (MZOS, 2014) ne spominje izrijeком važnost razvoja filmske pismenosti ili stjecanja audiovizualnih kompetencija djeteta rane i predškolske dobi što dovodi do toga da se filmski sadržaji ne implementiraju u kurikule dječjih vrtića.
- Odgojitelji koji provode filmsku edukaciju u vrtićima nemaju osiguran pristup kvalitetnim filmskim naslovima baštinskog i suvremenog hrvatskog i europskog filma (što uključuje i manjak sinkroniziranih naslova) za djecu rane i predškolske dobi.
- Odgojitelji nemaju pristup sustavu AAI@EduHr koji bi im omogućio korištenje edukacijskih i srodnih platformi (npr. Portal Baltazar).
- Neuređenost sustava informiranja dječjih vrtića i djelatnika o dosezima filmske edukacije u Hrvatskoj i svijetu (slab protok informacija o filmskim programima za djecu rane i predškolske dobi, filmskim naslovima, novoj literaturi, primjerima dobre prakse i dr.).
- Uočava se nedostatak filmološke i metodičke literature (domaće i prijevodne) za područje filmske edukacije djece rane i predškolske dobi.
- Uočava se i nedostatak literature i didaktičkih sredstava za djecu (optičke igračke i druge instalacije i/ili aparature namijenjene dječjem istraživanju filmske i audiovizualne umjetnosti općenito) kojom se, na djeci primjeren način, približavaju pojmovi i teme iz područja filma.
- Odgojitelji se susreću s problemima prostornih i materijalnih uvjeta provedbe filmske edukacije: od nedostatka adekvatnog projekcijskog prostora nedostatnosti tehnike za projekciju filma, do nedostatka tehničkih sredstava (kamera, fotoaparata, računala sl.).
- Nedostaje adekvatna financijska podrška i poticaj razvoju filmskih festivala i filmskih programa namijenjenih djeci rane i predškolske dobi u svim dijelovima Hrvatske.
- Nedostaje adekvatna financijska podrška dječjim vrtićima za pohađanje filmskih programa (u vidu subvencioniranja dječjih odlazaka u kina, na festivale dječjeg filma ili samo provođenje programa u dječjim vrtićima).
- Manjak suradnje između HRT-a i odgojno-obrazovnih vlasti te proizvodnje i usklađenosti

televizijskog programa za djecu rane i predškolske dobi i odgojno-obrazovne prakse, što znači da izostaje institucionalno djelovanje javne televizije u dječjim vrtićima.

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Poticanje osiguranja pristupa osobama s teškoćama kretanja kulturnim ustanovama koje imaju kinoprikazivačku djelatnosti
- Otvaranje novih i unapređenje postojećih linija financiranja, namijenjenih razvoju programa za dostupnost AV sadržaja ranjivim skupinama
- Poticanje razvoja dijaloga i kontinuirane suradnja između filmske zajednice i organizacija civilnog društva koje zagovaraju prava ranjivih skupina u smjeru uzajamne edukacije i provedbe zajedničkih programa

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Film i filmsku edukaciju na učiteljskim fakultetima oformiti kao zaseban i obvezni kolegij već na preddiplomskoj razini studija.
- Poticanje razvoja dodatnih programa filmske edukacije odgojitelja – od specijalističkih poslijediplomskih studija do godišnjih stručnih skupova.
- Stvaranje novih kurikuluma ili dodataka postojećem Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje u kojemu se naglašava važnost implementacije filma i filmske edukacije u rad s djecom od 3. godine života. Implementacija filmskih sadržaja, programa i aktivnosti u kurikule dječjih vrtića.
- Poticanje poboljšanja digitalne i informatičke strukture u dječjim vrtićima – uključivanje dječjih vrtića u CARNet mrežu.
- Poticanje opremanja dječjih vrtića za projekciju filmova te opremom za provedbu programa dječjeg filmskog stvaralaštva.
- Poticanje izdanja filmskometodičke literature i filmskometodičkih materijala za odgojitelje, predviđanje sustava financiranja navedene literature u okviru Poziva za komplementarne djelatnosti.
- Poticanje objave i prijevoda slikovnica i drugih medijskih formi namijenjenih razvoju filmske pismenosti djece.
- Poticanje inovativnih rješenja i proizvodnje filmskih didaktičnih igračaka i digitalnih aplikacija za razvoj filmske pismenosti i opremanje dječjih vrtića.
- Poticanje suradnje Kino mreže i dječjih vrtića.
- Adekvatna financijska podrška dječjim vrtićima za pohađanje filmskih programa (u vidu

subvencioniranja dječjih odlazaka u kina, na festivale dječjeg filma ili samo provođenje programa u dječjim vrtićima).

- Poticanje razvoja filmskih djela i filmskih programa namijenjenih djeci rane i predškolske dobi, predviđanje kategorije Razvoja scenarija i projekata filmova za djecu i mlade u okviru Poziva HAVC-a
- Poticanje suradnje između HRT-a i odgojno-obrazovnih vlasti te proizvodnje i usklađenosti televizijskog programa za djecu rane i predškolske dobi i odgojno-obrazovne prakse.

OSNOVNOŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Razredna nastava (1. - 4. razred)

Dubravka Kalinić Lebinec

Uvod / Ključne karakteristike

Film, filmska edukacija, filmskometodičke odrednice i nastava filma u našem su školskom sustavu prisutni više od šest desetljeća. Filmsko opismenjivanje učitelja u osnovnim školama te srednjoškolskih nastavnika i učenika nije novost i ima svoj razvojni put koji su stvarali filmolozi i metodičari filma, od dr. Stjepka Težaka i dr. Miroslava Vrabeca, do dr. Ane Đorđić. Film je jednako toliko dugo prisutan i na fakultetima koji obrazuju učitelje razredne nastave i Hrvatskoga jezika te srednjoškolske nastavnike Hrvatskoga jezika. Nažalost, prisutan jest, ali nedovoljno usustavljen (v. 1.3.3. Povijesni prikaz, Đorđić, A.).

Na učiteljskim je fakultetima, u sklopu kolegija koji se vežu uz medijsku pismenost, film konstantno prisutan, ali samo kao jedan od medija o kojima se poučava buduće učitelje razredne nastave. Ta trajna prisutnost jest dobra, ali kvantitativno i kvalitativno nedostatna.

Jednako se tako pojmovi vezani uz film i nastavu filma pojavljuju u Nastavnom planu i programu za osnovne škole¹ te u predmetnim kurikulumima, ponajprije za Hrvatski jezik i sporadično za Likovnu kulturu u osnovnoj školi.

Usporedba filmskih sadržaja za učenike od 1. do 4. razreda osnovne škole uvrštenih u Nastavni plan i program za osnovne škole (2006) i u Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole (2019) jasno upućuje na degradirani položaj filma unutar redovnog odgojno-obrazovnog rada.

Ako je ranije važeći nastavni plan i program imao izrazito mali broj ključnih pojmova vezanih uz film i prerijetko ažurirani popis filmova koji bi zadovoljavao potrebu za klasičnim i recentnim naslovima, u aktualnom kurikulumu film gotovo nestaje (v. tablicu u nastavku).

Kurikul (2019) prividno nudi slobodu učitelju da nastavni proces prilagodi potrebama modernog doba, no u svojoj osnovi ne zadaje obvezu realizacije filmske nastave, kao ni pomoć učiteljima u odabiru kvalitetnih filmskih naslova primjerenih uzrastu. Nedorečenost i neodređenost ishoda predmetnog područja *Kultura i mediji* dodatno pojačava nesigurnost učiteljske struke, koja je već nedostatnim filmskim obrazovanjem unutar svojih fakulteta uskraćena za kompetencije vezane uz filmsko opismenjivanje učenika.

¹ Nastavni plan i program za osnovnu školu (temeljem čl. 22. Zakona o osnovnom školstvu, »Narodne novine«, broj 59/90., 26/93., 27/93., 29/94., 7/96., 59/01., 14/01. i 76/05.)

Usporedni prikaz filmskih sadržaja unutar ranije važećeg nastavnog plana i programa za osnovnu školu i aktualnog kurikula

Razred	Iz Nastavnog plana i programa za osnovne škole, 2006. - nastavno područje Medijska kultura	Iz Kurikuluma nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole, 2019. - predmetno područje Kultura i mediji Postotna zastupljenost za predmetno područje Kultura i mediji iznosi 10% od 175 sati nastavnog predmeta Hrvatski jezik (odnosi se na sve razrede razredne nastave).
1. razred	<p>Tema: Animirani film</p> <p>Ključni pojmovi: lutkarski film, crtani film.</p> <p>Obrazovna postignuća: primanje kratkih lutkarskih i crtanih filmova stilski sadržajno primjerenih djetetu; razlikovati lutkarski i crtani film.</p> <p>Popis filmova:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. B. Kolar: Vau-vau 2. M. Jović i S. Fabrio: Pale sam na svijetu 3. N. Kostelac: Crvenkapica 4. B. Ranitović: Srce u snijegu 5. N. Park: Krive hlače 6. B. Dovniković i A. Marks: Tvrdoglav mače ili Bijela priča ili Tko je Videku napravio košuljicu 7. Filmovi iz serije kratkih animiranih i komičnih filmova o Loleku i Boleku, Tomu i Jerryju, Mickeyu Mouseu, Profesoru Baltazaru i Ch. Chaplinu 	<p>Odgojno-obrazovni ishodi koji mogu imati dodirnih točaka s filmom:</p> <p>OŠ HJ C.1.2.</p> <p>Učenik razlikuje medijske sadržaje primjerene dobi i interesu.</p> <p>OŠ HJ C.1.3. Učenik posjećuje kulturne događaje primjerene dobi.</p> <p>Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:</p> <p>- kulturni sadržaji: kazališne predstave za djecu, likovne izložbe, izložbe u muzejima primjerene dobi i interesima učenika, susreti s književnicima i ilustratorima u školi ili narodnim knjižnicama, dječji književni, filmski, obrazovni, tradicijski festivali, kulturni projekti namijenjeni djeci.</p> <p>Preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:</p> <p>Ishod se ne vrednuje, samo se prati. Aktivnosti i sadržaji iskazani u ovome ishodu uvjetovani su dobi i interesima učenika, fizičkim okruženjem (lokalne zajednice i njihova ponuda društveno-kulturnih i umjetničkih sadržaja) te upućivanjem na digitalne sadržaje dostupne svima bez obzira na mjesto školovanja ili stanovanja. Sadržaji izvanučioničkoga tipa zahtijevaju pojedinačni angažman svakoga učenika, aktiviranje stečenih znanja i kompetencija u smislu neposrednoga iskustvenoga učenja. Ishodom se potiče osobni razvoj te aktivno uključivanje učenika u kulturni i društveni život zajednice.</p>

<p>2. razred</p>	<p>Tema: Filmska priča</p> <p>Ključni pojmovi: filmska priča, slijed događaja, lik u filmu.</p> <p>Obrazovna postignuća: primati (repcija) primjerene dječje filmove; zamijetiti i odrediti slijed događaja u filmu; ispričati filmsku priču kratkoga crtanoga filma; razlikovati glavne i sporedne likove u filmu.</p> <p>Popis filmova:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vrbanić: Svi crteži grada 2. D. Vukotić: Kauboj Jimmy 3. Z. Grgić: Posjet iz Svemira 4. A. Marks: Kako je Ana kupila kruh 5. M. Lovrić: Putovanje plavog lonca 6. M. Lovrić: Ružno pače 7. Lj. Jojić: Svinjar 8. Lj. Jojić: Kraljevna na zrnu graška 9. K. Golik: Gliša, Raka i Njaka 10. M. Jović I S. Fabrio: Metla i Metlenko 11. W. Disney: Snjeguljica i sedam patuljaka ili Pinokio 12. Filmovi iz serije kratkih animiranih i komičnih filmova o Loleku i Boleku, Tomu i Jerryju, Mickeyu Mouseu, profesor Baltazaru, Ch. Chaplinu 13. Televizijske emisije s tematikom doma, škole i zavičaja 	<p>Odgajno-obrazovni ishodi koji mogu imati dodirnih točaka s filmom:</p> <p>OŠ HJ C.2.2.</p> <p>Učenik razlikuje medijske sadržaje primjerene dobi i interesu.</p> <p>OŠ HJ C.2.3. Učenik posjećuje kulturne događaje primjerene dobi i iskazuje svoje mišljenje.</p> <p>Sadržaji za ostvarivanje odgajno-obrazovnih ishoda:</p> <p>– kulturni sadržaji: kazališne predstave za djecu, posjet knjižnicama i odjelima većih knjižnica (zvučne knjige), likovne izložbe, izložbe u muzejima primjerene dobi i interesima učenika, susreti s književnicima i ilustratorima u školi ili narodnim knjižnicama, dječji književni, filmski, obrazovni, tradicijski festivali, kulturni projekti namijenjeni djeci.</p> <p>Preporuke za ostvarivanje odgajno-obrazovnih ishoda:</p> <p>Ishodom se potiče osobni razvoj te aktivno uključivanje učenika u kulturni i društveni život zajednice.</p>
-------------------------	--	--

3. razred	<p>Tema: Dječji film</p> <p>Ključni pojmovi i nazivi: dječji film, glumac.</p> <p>Obrazovna postignuća: primati primjerene dječje filmove (repcija); razlikovati igrani film za djecu od animiranoga filma; ispričati filmsku priču.</p> <p>Popis filmova:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Z. Grgić, A. Zaninović, B. Kolar: Izbor filmova o profesoru Baltazaru 2. M. Blažeković: Palčić 3. D. Vunak: Mali vlak 4. B. Dovniković, A. Marks: Dva miša 5. Lj. Heidler: Lisica i gavran ili Lisica i roda ili Lav i miš 6. M. Blažeković: Čudnovate zgode šegrtu Hlapića 7. M. Relja: Vlak u snijegu 8. V. Fleming: čarobnjak iz Oza 9. A. Adamson, V. Jenson: Schrek 10. R. Minkoff: Velika pustolovina Sturta Maloga 	<p>Odgojno-obrazovni ishodi koji mogu imati dodirnih točaka s filmom:</p> <p>OŠ HJ C.3.1.</p> <p>Učenik pronalazi podatke koristeći se različitim izvorima primjerenima dobi učenika.</p> <p>OŠ HJ C.3.3. Učenik razlikuje kulturne događaje koje posjećuje i iskazuje svoje mišljenje o njima.</p> <p>Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:</p> <p>– kulturni sadržaji: kazališne predstave za djecu, likovne izložbe, izložbe u muzejima primjerene uzrastu i interesima učenika, susreti s književnicima i ilustratorima u školi ili narodnim (gradskim, mjesnim) knjižnicama, dječji književni, filmski, obrazovni, tradicijski festivali, kulturni projekti namijenjeni djeci, hrvatska kulturna i prirodna baština na svjetskoj razini (spomenici pod zaštitom UNESCO-a i nematerijalna svjetska baština u Hrvatskoj – narodni običaji i uratci).</p> <p>Preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:</p> <p>Ishodom se potiče osobni razvoj te aktivno uključivanje učenika u kulturni i društveni život zajednice.</p>
------------------	--	---

<p>4. razred</p>	<p>Tema: Dokumentarni film</p> <p>Ključni pojmovi: dokumentarni film.</p> <p>Obrazovna postignuća: primanje primjerenih dokumentarnih filmova (ekološkoga sadržaja, zavičajna tematika) primjerenih učeniku; zamijetiti osnovna obilježja dokumentarnoga filma.</p> <p>Tema: Usporedba filma s književnim djelom</p> <p>Ključni pojmovi: knjiga, film.</p> <p>Obrazovna postignuća: primati nekoliko dječjih filmova nastalih na književnome predlošku (receptija); iskazivati vlastiti doživljaj književnog djela i filma; zamijetiti sličnosti i razlike između filma i književnog djela prema kojemu je snimljen.</p> <p>Popis filmova:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. D. Vukotić: Krava na Mjesecu 2. B. Dovniković: Znatiželja 3. D. Vukotić: Piccolo 4. M. Blažeković: Čudesna šuma 5. V. Tadej: Družba Pere Kvržice 6. O. Gluščević: Vuk 7. B. Marjanović: Mala čuda velike prirode (izbor) 8. T. Burton: Batman 9. R. Donner: Superman 	<p>Odgojno-obrazovni ishodi koji mogu imati dodirnih točaka s filmom:</p> <p>OŠ HJ C.4.1.</p> <p>Učenik izdvaja važne podatke koristeći se različitim izvorima primjerenima dobi.</p> <p>OŠ HJ C.4.2.</p> <p>Učenik razlikuje elektroničke medije primjerene dobi i interesima učenika.</p> <p>OŠ HJ C.4.3. Učenik razlikuje i opisuje kulturne događaje koje posjećuje i iskazuje svoje mišljenje o njima.</p> <p>Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnog ishoda:</p> <p>– kazališne predstave za djecu, likovne izložbe, izložbe u muzejima primjerene uzrastu i interesima učenika, susreti s književnicima i ilustratorima u školi ili narodnim (gradskim, mjesnim) knjižnicama, dječji književni, filmski, obrazovni, tradicijski festivali, kulturni projekti namijenjeni djeci.</p> <p>Preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnog ishoda:</p> <p>Ishodom se potiče osobni razvoj te aktivno uključivanje učenika u kulturni i društveni život zajednice.</p>
-------------------------	---	--

Trajno prisutna krilatica da su današnja djeca djeca medija jest točna, no premalo se naglašava da je film ključan audiovizualni medij, da bez filmskog jezika i filmskih izražajnih sredstava, tj. filmskog opismenjivanja, ne možemo računati na razumijevanje i pravilnu recepciju televizijskih sadržaja, reklamnih poruka, popularnih videoklipova, kao ni na razumijevanje i promišljanje o videoigrama, pa ni na kritički odnos prema trenutačno najpopularnijem kanalu – YouTubeu, te YouTuberima. Temelj razumijevanja svakog audiovizualnog sadržaja je film, a u ključnim dokumentima odgojno-obrazovnog sustava, u kurikulumima nastavnih predmeta i međupredmetnih tema stavljen je na marginu ili ga nema.

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci

U razrednoj nastavi (1. do 4. razred osnovne škole), kao i u ostalim stupnjevima institucijskog odgoja i obrazovanja, kurikulum je osnovni orijentacijski dokument za rad učitelja i stoga je potrebno da su ishodi prema kojima učitelj vodi učenika konkretni i jasno izrečeni.

U samom se Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije navodi:

„Odgojno-obrazovni ishodi predstavljaju jasne i nedvosmislene iskaze očekivanja od učenika u pojedinoj godini učenja i poučavanja predmeta, a proizlaze iz odgojno-obrazovnih ciljeva učenja i poučavanja predmeta Hrvatski jezik. Određeni su kao znanja, vještine, stavovi i vrijednosti te se razvijaju od prvoga razreda osnovne škole do završnoga razreda srednje škole.“

U uvodnom se dijelu istog dokumenta kazuje:

„Odgojno-obrazovni ishodi proširuju se i produbljuju načelom vertikalno-spiralnoga slijeda od prvoga razreda osnovne škole do završnoga razreda srednje škole pa se pojedine sastavnice razrade ishoda podrazumijevaju kao usvojene i ne ponavljaju se.“

Promotrimo li ishode učenja (od 1. do 4. razreda osnovne škole) navedene u predmetnom području Kultura i mediji, koji imaju dodirnih točaka s filmom, teško ćemo ili nikako uočiti „jasne i nedvosmislene iskaze očekivanja od učenika“ ili „proširivanje odgojno-obrazovnih ishoda načelom vertikalno-spiralnoga slijeda“.

1. r. OŠ HJ C.1.2. Učenik razlikuje medijske sadržaje primjerene dobi i interesu.
2. r. OŠ HJ C.2.2. Učenik razlikuje medijske sadržaje primjerene dobi i interesu.
3. r. OŠ HJ C.3.2. Učenik razlikuje tiskane publikacije primjerene dobi i interesima.
4. r. OŠ HJ C.4.2. Učenik razlikuje elektroničke medije primjerene dobi i interesima učenika.

ili

1. r. OŠ HJ C.1.3. Učenik posjećuje kulturne događaje primjerene dobi.
2. r. OŠ HJ C.2.3. Učenik posjećuje kulturne događaje primjerene dobi i iskazuje svoje mišljenje.
3. r. OŠ HJ C.3.3. Učenik razlikuje kulturne događaje koje posjećuje i iskazuje svoje mišljenje o njima.
4. r. OŠ HJ C.4.3. Učenik razlikuje i opisuje kulturne događaje koje posjećuje i iskazuje svoje mišljenje o njima.

Promotrimo, uz same ishode, i razrade ishoda koje imaju dodirnih točaka s filmom:

1. r. OŠ HJ C.1.2. Učenik razlikuje medijske sadržaje primjerene dobi i interesu.
  - izdvaja primjerene medijske sadržaje i razgovara o njima: animirani filmovi, televizijske i radijske emisije za djecu obrazovnoga i dječjeg programa, kazališne predstave, slikovnice i knjige za djecu
  - prepoznaje obrazovne digitalne medije primjerene dobi i služi se njima
2. r. OŠ HJ C.2.2. Učenik razlikuje medijske sadržaje primjerene dobi i interesu.
  - izdvaja primjerene medijske sadržaje i razgovara o njima izražavajući vlastito mišljenje
  - gleda i sluša animirane filmove, dokumentarne i igrane filmove za djecu - prati (gleda, sluša, doživljava) televizijske i radijske emisije za djecu obrazovnoga i dječjeg programa
  - prepoznaje obrazovne i interaktivne digitalne medije primjerene dobi i služi se njima
3. r. OŠ HJ C.3.2. Učenik razlikuje tiskane publikacije primjerene dobi i interesima.
  - stvara kroz igru vlastite uratke potaknute određenim medijskim sadržajem
4. r. OŠ HJ C.4.2. Učenik razlikuje elektroničke medije primjerene dobi i interesima učenika.
  - razlikuje televiziju, radio, internet
  - gleda emisije za djecu i razgovara o njima
  - objašnjava razliku između novinskih priloga na televiziji i radiju (primjerice, intervju)
  - pristupa društvenim mrežama uz vođenje i usmjeravanje te pretražuje mrežne portale za djecu
  - gleda animirane, dokumentarne i igrane filmove i filmove dječjeg filmskog stvaralaštva tematski i sadržajno primjerene recepcijskim i spoznajnim mogućnostima
  - zamjećuje sličnosti i razlike između književnoga djela, kazališne predstave ili filma n astalih prema književnome djelu

ili

1. r. OŠ HJ C.1.3. Učenik posjećuje kulturne događaje primjerene dobi.
  - posjećuje kulturne događaje primjerene dobi
  - razgovara s ostalim učenicima nakon kulturnoga događaja
  - izražava svoj doživljaj kulturnoga događaja crtežom, slikom, govorom, pokretom, pjevanjem
2. r. OŠ HJ C.2.3. Učenik posjećuje kulturne događaje primjerene dobi i iskazuje svoje mišljenje.
  - posjećuje kulturne događaje
  - razgovara s ostalim učenicima nakon kulturnoga događaja

- izdvaja što mu se sviđa ili ne sviđa u vezi s kulturnim događajem
  - iskazuje svoj doživljaj nakon kulturnog događaja crtežom, slikom, govorom ili kraćim pisanim rečenicama
3. r. OŠ HJ C.3.3. Učenik razlikuje kulturne događaje koje posjećuje i iskazuje svoje mišljenje o njima.
- posjećuje kulturne događaje i sudjeluje u njima
  - iskazuje svoje mišljenje o kulturnome događaju (atmosfera, raspoloženju)
  - razgovara s ostalim učenicima nakon kulturnoga događaja
  - izdvaja što mu se sviđa ili ne sviđa u vezi s kulturnim događajem
  - izražava svoj doživljaj kulturnoga događaja crtežom, slikom, govorom ili kratkim tekstom
4. r. OŠ HJ C.4.3. Učenik razlikuje i opisuje kulturne događaje koje posjećuje i iskazuje svoje mišljenje o njima.
- posjećuje i sudjeluje u kulturnim događajima (likovnim, glazbenim, znanstveno-popularnim)
  - razgovara sa sudionicima tijekom i nakon kulturnoga događaja
  - izdvaja što mu se sviđa ili ne sviđa u vezi s kulturnim događajem
  - izražava svoj doživljaj kulturnoga događaja crtežom, slikom, govorom ili kratkim tekstom
  - izražava svoja zapažanja, misli i osjećaje nakon posjeta kulturnom događaju

Dakle, prateći, promatrajući i radeći prema navedenim ishodima te njihovim razradama, teško ćemo doći do filmskog opismenjivanja učenika razredne nastave. Svakako ovo predmetno područje nosi ispravan naziv - Kultura i mediji - jer uopćeno govori o medijima i ponešto o razvoju medijske kulture, točnije medijske pismenosti.

Jedan od navedenih ishoda kroz sva četiri razreda govori o posjećivanju kulturnih događaja, u što se može, ali i ne mora, uvrstiti posjet kinopredstavama, tj. rad na razvoju kinopublike. Međutim, posjet kinu ni u jednom se dijelu Kurikuluma od 1. do 4. razreda ne spominje. Pojavljuje se tek unutar jednog od ishoda u 5. razredu osnovne škole.

Promatrajući ishode i njihove razrade vezane uz razlikovanje medijskih sadržaja primjerenih dobi, uočiti ćemo da se u 1. razredu spominje animirani film, u 2. razredu animirani, dokumentarni i igrani film, u 3. razredu film se uopće ne spominje, a u 4. se razredu navode animirani, igrani, dokumentarni i filmovi dječjeg filmskog stvaralaštva. Uz pojam film, u sva se četiri razreda uz njega veže uglavnom glagol *gleda*.

Ako sam Kurikulum svodi film na gledanje, što još uvijek nije ni na razini pojma recepcije, onda je razumijevanje filma, filmskog jezika, filmskih izražajnih sredstava i općenito filmsko opismenjivanje učenika razredne nastave daleko iza vremena u kojem učenici žive.

Razvojni trendovi & Vizija razvoja

Što se, slijedom navedenog, događa na terenu, u školama?

Film je u svakom razredu razredne nastave uvršten u udžbenike za nastavu Hrvatskog jezika, samim time i u metodičke pripreme koje izdavači nude učiteljima. Iako te pripreme uglavnom koriste film kao nastavno sredstvo, a vrlo sporadično kao nastavni sadržaj, ipak se filmovi „gledaju“ – baš kako što i sam Kurikulum navodi.

Pojedini učitelji, skloniji filmu i filmskom opismenjivanju učenika, odvedu učenike u kino. Naravno, to nije izvedivo u svim sredinama, a i često odlazak u kino ostaje na razini izvanučioničke nastave, kojoj je cilj raznoda i odmak od svakodnevice. Takva nastava nije nužno loša, ali nikako ne bi smjela biti jedino što se realizira odlaskom u kino.

Dio se učitelja, posebice od vremena pandemije, dobro snalazi na društvenim mrežama, putem kojih se razmjenjuju nove ideje, metodički scenariji, poveznice na portale i platforme koje, osim dugometražnih, nude filmove kratkog i srednjeg metra pogodne za rad u okviru nastavnog sata. Ujedno su uz filmove sve češće ponuđene preporuke i metodičke pripreme za nastavu filma. Takav tip učitelja nastoji obogatiti svoju nastavu putem portala <https://www.medijskapismenost.hr/>, <https://filmskanastava.hfs.hr/>, <https://vrtisvoj.film/> i <https://meduza.carnet.hr/index.php/home>. Nerijetko se koriste i mrežne stranice učitelja s više iskustva u radu na filmu/medijima i stranice s filmovima pojedinih filmskih klubova/udruga, primjerice: <https://sites.google.com/site/medijskakultura2osvarazdin/>, <https://udrugazag.hr/>, te filmovi Filmsko-kreativnog studija VANIMA na <https://vimeo.com/user18661167>, kao i <https://safcakovec.com/filmovi/>, <https://www.fkvkz.hr/>, <https://ns-dubrava.hr/film-i-video/skola-crtanog-filma/>.

Filmski entuzijasti među učiteljima proširuju nastavu filma na izvannastavne aktivnosti ili unutar redovne nastave uključuju film u sadržaje ostalih predmeta, ponajprije Likovne kulture, satove razrednog odjela te Prirode i društva.

U tim se rješenjima uočava i prednost Kurikuluma, koji daje određenu slobodu učitelju u načinima realizacije zadanih, ali poopćenih ishoda nastavnih predmeta i očekivanja međupredmetnih tema.

Izvestan su doprinos osnaživanju učitelja u provođenju filmskog opismenjivanja i stručni skupovi Agencije za odgoj i obrazovanje, no oni su rijetko s filmsko-metodičkim sadržajima i ne mogu obuhvatiti sve učitelje razredne nastave.

Snažan, redovit i visokokvalitetan doprinos edukaciji učitelja daje Škola medijske kulture Dr. Ante Peterlić, ali na tu se školu prijavljuje manji broj učitelja razredne nastave. Mogući je razlog tome što se na Sustav za prijavljivanje na stručne skupove <http://ettaedu.azoo.hr>, namijenjen isključivo prijavljivanju odgojno-obrazovnih radnika na stručna usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje, Škola medijske kulture već niz godina objavljuje pod predmetnim područjem Hrvatski jezik, a trebalo bi izvestan broj prijava objavljivati i pod predmetno područje Razredna nastava.

Manji se broj učitelja samoinicijativno uključuje u filmske radionice koje redovito ili povremeno organiziraju voditelji filmskih udruga i/ili školskih filmskih družina. Jedan od takvih programa koji traje petu godinu za redom je *Edukacija filmskih edukatora*, koju uživo i/ili online organizira udruga Filmsko-kreativni studio VANIMA uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije kroz Javni poziv za poticanje medijske pismenosti. Program je koncipiran tako da uvodni dio obuhvaća osnove filmske teorije, filmski jezik, filmska izražajna sredstva, metodičke preporuke za nastavu filma unutar redovnog sustava obrazovanja, uočavanje i razlikovanje različitih animacijskih tehnika. Drugi se dio temelji na praktičnom radu: stvaranju ideja za film, razradi scenarija, likovnom oblikovanju filmskog kadra, animaciji, koloriranju, pisanju kartona snimanja i snimanju. Edukacijske aktivnosti traju od 12 do 16 sati kroz tri do četiri dana.

Isto tako valja naglasiti da se pojedini učitelji razredne nastave unutar svojih škola ili lokalnih udruga bave dječjim filmskim stvaralaštvom učenika mlađeg osnovnoškolskog uzrasta i prijavljuju filmske radove svojih učenika na državnu Reviju dječjeg filmskog stvaralaštva koja sve pristigle filmove stavlja u istu dobnu kategoriju. Budući da je Revija natjecateljskog karaktera, u nezavidnom su položaju učenici razredne nastave. Naime, to je jedino natjecanje koje nema razdvojeno vrednovanje radova učenike mlađeg uzrasta od vrednovanja radova učenika starijeg uzrasta. Takvo pravilo nema psihološko-pedagoško opravdanje i demotivirajuće djeluje i na učenike filmaše i na njihove voditelje.

Prednost učitelja razredne nastave (i posredno učenika razredne nastave) u odnosu na ostale učitelje i nastavnike našeg odgojno-obrazovnog sustava je ta što jedino na učiteljskim fakultetima postoje kolegiji vezani uz medijsku pismenost, a u sklopu njih je i film i metodika nastave filma. Nužno bi bilo pokrenuti isključivo filmske kolegije. Međutim, teško je očekivati takvu promjenu na učiteljskim fakultetima, budući da krovni dokument struke, Kurikulum, nema ishode koje filmsko obrazovanje zaslužuje.

Iz svega navedenog vidljivo je da je nastava filma neusustavljena i ovisna o učiteljskim afinitetima, a učiteljski afiniteti su vezani uz filmsku naobrazbu koja je povremena i nedostatna.

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Na učiteljskim fakultetima film je prisutan, ali samo kao jedan od medija kojima se poučava buduće učitelje razredne nastave što nije dovoljno s obzirom na to da je film temelj svih audiovizualnih medija,
- Ishodi učenja (od 1. do 4. razreda osnovne škole) navedeni u predmetnom području Hrvatskoga jezika Kultura i mediji, koji imaju dodirnih točaka s filmom, nemaju „jasne i nedvosmislene iskaze očekivanja od učenika“ i nedovoljno je razrađeno „proširivanje odgojno-obrazovnih ishoda načelom vertikalno-spiralnog slijeda“,
- Učitelji razredne nastave koji žele uključiti filmsko opismenjavanje u svoj rad ali se moraju snalaziti tražeći primjerene filmove i filmsko-edukativne materijale putem društvenih mreža, platformi i portala.
- Permanentno filmsko opismenjavanje učitelja putem stručnih skupova je prerijetko ponuđeno i ne obuhvaća sve učitelje.
- Državna Revija dječjeg filmskog stvaralaštva u istu kategoriju stavlja filmove učenika od 1. do 8. razreda OŠ što nije pedagoško-psihološki opravdano.

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Film i filmsku edukaciju na učiteljskim fakultetima oformiti kao zaseban i obvezni kolegij,
- Stvaranje novih kurikuluma ili dodataka postojećem Kurikulumu Hrvatskoga jezika koji bi pružali „jasne i nedvosmislene iskaze očekivanja od učenika“ i „proširivanje odgojno-obrazovnih ishoda načelom vertikalno-spiralnog slijeda“ uz redovito ažuriranje popisa s klasičnim i recentnim filmskim naslovima,
- Otvaranje i osmišljavanje platforme s besplatnim filmskim naslovima dostupnim isključivo učiteljima sa svrhom filmskog educiranja svih učenika u sustavu.
- Otvaranje novih i unapređenje postojećih linija financiranja za stvaranje i redovno ažuriranje platforme s kvalitetnim filmovima primjerenih uzrastu.
- Razdvajanje natjecateljskih kategorija Revije dječjeg filmskog stvaralaštva na mlađi i stariji osnovnoškolski uzrast.

OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Predmetna nastava (5. - 8. razred)

Marina Zlatarić

Uvod / Ključne karakteristike

Povijesni prikaz / Film u nastavi kroz desetljeća: od Stjepka Težaka do kurikula

Premda se očekivalo da će film u novom kurikulu dobiti status kakav zaslužuje, to se nije dogodilo. Očekivanja su bila opravdana jer je zaslugom prof. Stjepka Težaka film ušao u sastav predmeta Hrvatski jezik još 1960. godine. Bio je to nedovoljan, ali svakako velik korak kao zalog za budućnost filma u školi. Godinama su se pojedinci izdvajali i nastojali filmu u nastavi dati veću važnost i više sati unutar plana i programa. Zasebni predmet koji bi nosio naziv Medijska kultura predlagan je neformalno (u okviru stručnih okupljanja i tribina te „u kuloarima“), unutar kojega bi važno mjesto imao i film. Kao opravdanje za neuvođenje navodila se preopterećenost učenika velikim dnevnim brojem sati, što jest nedvojbeno, ali još je veći problem nedovoljan broj nastavnika koji bi zaista taj predmet i mogli kvalitetno predavati. S novim kurikulumom (2019) film u nastavi doživio je potonuće, a zagovornici konkretnijeg uvođenja filma u nastavu razočaranje. Osnovni problem s kojim se susreće film, uvršten u novo područje u Hrvatskom jeziku (Kultura i mediji), jest nedovoljno poznavanje filma.

Metodika nastave filma, Stjepko Težak (1990. - I. izdanje, 2002. - II. izdanje)

Iz nastavnog programa osnovne škole, od 5. do 8. razreda (izdvojen je samo film):

5. razred

- film (pojam, otkriće, razvoj)
- filmski rod (dokumentarni, animirani, igrani film)

(slijedi popis filmova – ukupno 5 različitih rodova i film iz serije *Što je film: Uvod u filmsko stvaralaštvo / Otkriće i razvoj filma*)

6. razred

- film: filmska izražajna sredstva – dokumentarni film, igrani film

(slijedi popis filmova – ukupno 5 različitih rodova i filmovi iz serije *Što je film: Filmska izražajna sredstva / Faktografski film / Igrani film / Filmovi Charlesa Chaplina*)

7. razred

- prvi stvaratelji filma u povijesti filma
- vrste igranih filmova

---

¹² Stjepko Težak, Metodika nastave filma, 1990. i 2002.

(slijedi popis filmova – ukupno 4 različita roda i filmovi iz serije *Što je film: Lumière, Méliès*)

8. razred

- film; gluma u filmu; filmska montaža; filmske vrste; scenarij i knjiga snimanja

- filmska prilagodba književnog djela

(slijedi popis filmova – ukupno 8 različitih rodova i filmovi iz serije *Što je film: Uvod u filmske vrste / Filmska montaža / Gluma u filmu*)

Priložen je prijedlog, izbor je bio na učiteljima. Svi filmovi u, i tada premaloj, satnici za područje Medijska kultura nisu se mogli pogledati i analizirati.

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci

Trenutačni položaj filma u redovnoj nastavi (kurikulum, 2019.)

Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj

Prijedlog postotne zastupljenosti:

5. razred – Hrvatski jezik (175 sati godišnje) – područje Kultura i mediji – 10% (odgojno-obrazovni ishod vezan uz film – *OŠ HJ C.5.3. Učenik posjećuje kulturne događaje u fizičkome i virtualnome okružju.*)

6. razred – Hrvatski jezik (175 sati godišnje) – područje Kultura i mediji – 10% (odgojno-obrazovni ishod vezan uz film – *OŠ HJ C.6.1. Učenik uspoređuje različito predstavljanje istih medijskih sadržaja i njihov utjecaj na razvoj mišljenja i stavova; OŠ HJ C.6.3. Učenik posjećuje kulturne događaje u fizičkome i virtualnome okružju.*)

7. razred – Hrvatski jezik (140 sati godišnje) – područje Kultura i mediji – 10% (odgojno-obrazovni ishod vezan uz film – *OŠ HJ C.7.3. Učenik posjećuje kulturne događaje u fizičkome i virtualnome okružju.*)

8. razred – Hrvatski jezik (140 sati godišnje) – područje Kultura i mediji – 10% (odgojno-obrazovni ishod vezan uz film – *OŠ HJ C.8.3. Učenik posjećuje kulturne događaje u fizičkome i*

¹³ »Narodne novine«, broj 87/08., 86/09., 92/10., 105/10. – ispravak, 90/11., 16/12., 86/12., 94/13., 152/14., 7/17. i 68/18. (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html)

virtualnome okružju.)

Ishodi koji se odnose na film nedorečeni su i površni. Ishod o utjecaju na razvoj mišljenja i stavova rijedak je primjer konkretnog ishoda. Unatoč tome, budući da ne postoje konkretne razrade ishoda nakon odgledanog filma, nastavnici ne znaju u kojem bi razredu trebali s učenicima proći koja filmska izražajna sredstva. Stoga je sat nakon gledanja filma prepušten na volju samom nastavniku. Raspon je u poznavanju filma, stručnosti i osposobljenosti širok: od nastavnika koji nisu prošli edukaciju te ne znaju više od učenika (u nekim slučajevima znaju i manje jer su današnja djeca okružena medijima i filmom) te će nastavu temeljiti isključivo na dojmovima nakon filma i filmskoj priči, do onih koji će ih uputiti u sve nužne teme vezane uz filmsko djelo – od ideje, scenarija, knjige snimanja, kadra, vrste planova i kuta snimanja, pokreta kamere i vrste pokretne kamere, glume, zvukova i filmskih trikova, do montaže, ne propuštajući dojmove i filmsku priču.

Takav pristup filmu prema novom kurikulumu pokazuje koliko je film u nastavi, nakon razdoblja i utjecaja prof. Stjepka Težaka, nazadovao.

Film u školi

Mediji, u ovom slučaju filmovi, imaju veliku ulogu u životu ljudi, napose adolescenta koji se susreću s različitim životnim izazovima. Današnji se površni pristup i brz protok vremena odražava i na njihovo shvaćanje predvidljivih i neočekivanih događaja koji ih okružuju. Film im u tome, kao i u brojnim drugim životnim situacijama i okolnostima, može uvelike pomoći.

U predmetnoj se nastavi film odvija u dva smjera: u redovnoj nastavi i kao filmska družina.

Film u redovnoj nastavi

U redovnoj se nastavi film najviše povezuje s nastavom Hrvatskoga jezika, iako se često rabi i kao nastavno sredstvo u obradi pojedinih nastavnih sadržaja drugih predmeta, napose Geografije, Povijesti, Biologije i Likovne kulture. Korisnim se pokazalo da se učenici, osim gledanja i analize filma (što je rezervirano za nastavu Hrvatskoga jezika, animirani film i za nastavu Likovne kulture), i sami okušaju u snimanju kratkih filmova vezanih uz nastavno gradivo. Naravno, do toga dijela dolaze kroz upoznavanje filmskoga zanata i upute nastavnika (što je dio gledanja i analize filmova). Odgovornost je nastavnika u svim znanjima koje prenosi, pa tako i u filmu, uvijek biti korak ispred učenika. Preduvjet za samostalno snimanje kratkih filmova je osnovno filmsko znanje, odnosno što su kadar, odabir kadra, način gledanja i uočavanja, način snimanja i osnove montaže. Takvi se filmski projekti zajednički gledaju i analiziraju. Svaki novi projekt i nova analiza nadograđuju filmsko znanje učenika, koji usto mijenjaju svoj pogled na svijet oko sebe, dublje razumiju stanja likova i važnost događaja. Također lakše svladavaju gradivo, više i pozornije čitaju te stječu samopouzdanje. Nastava im kroz filmske projekte postaje zanimljivija i razumljivija, a usput razvijaju i filmska znanja i vještine. Primjere takvih kratkih filmova, kao i način rada s učenicima, koji slijede određeno gradivo iz književnosti, jezika, pravopisa i samoga filma, polaznici *Škole medijske kulture Dr. Ante Peterlić* imaju priliku vidjeti i čuti na I. seminarskom stupnju. Osim u navedenoj školi, takvi se primjeri s uputama prikazuju i na drugim filmskim edukacijama, primjerice

na Danima medijske pismenosti u Art kinu i Dječjoj kući (Rijeka), Kinu za mlade (Centar za kulturu Čakovec), projektu Medijski izazovi – Škola za profesore (udruga Manda-film i riječ), ali i na županijskim stručnim vijećima za učitelje Hrvatskoga jezika. Iako oni donose gradivo iz Hrvatskoga jezika, predložak su i za gradivo drugih predmeta. Pozitivne reakcije, ali i povratnici na takvu edukaciju, dokaz su koliko učitelji žele uvrstiti film u nastavu, ali i koliko traže pomoć kako to učiniti.

Filmski učenički projekti fakultativni su dio, sukladno interesima učitelja i učenika. Filmski sadržaj koji je trebao biti sastavnim dijelom kurikula obučavanje je i prijenos znanja učenicima kako gledati, vidjeti, prepoznati i odabrati, kritički promišljati i naučiti prepoznati kvalitetan film, ne samo kroz filmsku priču, već i šire. Cilj odgovarajućeg kvalitetnog filmskog obrazovanja na ovoj je razini prepoznavanje činjenice da se ista filmska priča može prikazati na različite načine te tako na gledatelje ostaviti potpuno različite dojmove, imajući na umu da veliku ulogu imaju odabir kadrova, kuta snimanja, planova, vrsta kamere i zvukova, uvjerljivost glume i montaža. Ni u kojem se slučaju ne radi o suvišnom gradivu kojim ih se bespotrebno i dodatno opterećuje, nego o prepoznavanju dubine osjećaja i stanja, nepredvidljivih situacija, okolnosti i događaja koje pomaže lakšem snalaženju u svakodnevnim situacijama, kao i razvijanju empatije. Također nije zanemariva činjenica da učenici, prepoznajući vrijednosti filma, mijenjaju i sliku o hrvatskom i europskom filmu kao vrijednome jer on, u njihovoj dobi, u startu nema nikakve šanse u usporedbi s američkom kinematografijom.

Filmska družina u školi

Osim u redovnoj nastavi, film je u određenom broju osnovnih škola pronašao svoje mjesto i unutar izvannastavne aktivnosti – filmske družine. Trend osnivanja filmskih družina iz godine se u godinu povećava i sve je više škola koje kontinuirano s učenicima snimaju filmove.

Ovogodišnji 60. jubilarni *Zapis*

donosi statistiku prijavljenih filmova na revije filmskog stvaralaštva djece od samoga početka do danas i time daje jasnu sliku širenja filmskih družina u školama. Statistika donosi sve godine, a ovdje će biti izdvojeno samo nekoliko s brojem filmskih družina osnovnih škola: 1962. (8); 1972. (17); 1983. (24); 1992. (12); 2002. (45); 2012. (49); 2022. (39). Filmska družina Osnove škole Petra Preradovića na revijama se pojavila 1962. godine i djelovala (s prekidima) sve do 1992. Uz nju su, s prekidima, djelovale ili još djeluju i filmske družine: OŠ „Antun Nemčić – Gostovinski“, Koprivnica; OŠ Jurja Šižgorića, Šibenik; OŠ Janka Leskovara, Pregrada; OŠ Stjepana Kefelje, Kutina, OŠ Stanovi, Zadar. Neke od navedenih filmskih družina više ne postoje jer su njihovi voditelji otišli u mirovinu ili promijenili radno mjesto. Jedna od u kontinuitetu najdugovječnijih filmskih družina je filmska družina OŠ Bartola Kašića (Zagreb) koja ove školske godine obilježava 21 godinu postojanja. Samo godinu manje imaju filmske družine iz OŠ Marije Jurić Zagorke (ZAG, Zagreb) i OŠ Rudeš („Hodači po žici“, Zagreb). Filmske družine iznimno su popularne u školama i broj učenika često nadmašuje očekivanja, a produkcija se najčešće kreće oko 2 do 3 filma tijekom školske godine.

¹⁴ *Zapis*, bilten Hrvatskog filmskog saveza, jubilarno izdanje povodom 60 godina dječjeg filmskog stvaralaštva, 2022. (Revija je tijekom godina mijenjala svoj naziv.)

S rastom broja filmskih družina rastao je i broj festivala za djecu. Nakon Revije filmskog stvaralaštva djece koju organizira Hrvatski filmski savez, slijedili su: LiDraNo (u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje, koji je unutar svojega natjecanja u novinarski izraz uvrstio TV reportažu da bi, nakon stanke od nekoliko godina, Agencija pokrenula Smotru hrvatskog školskog filma), zatim DUFF - Dubrovnik Film Festival (u organizaciji Kinematografa Dubrovnik), VAFI & RAFI (festivali koji se odvijaju u Varaždinu i u Rijeci), Mali DOKUart (u organizaciji Udruge za promicanje kulture iz Bjelovara), FIFES (koji organizira FFVAL) te Festival prava djece (u organizaciji udruge Alternator).

Filmska edukacija

Voditelji filmskih družina u predmetnoj nastavi najčešće su nastavnici Hrvatskog jezika, rijetko se radi o drugim nastavnicima ili odgojno-obrazovnim djelatnicima. Bez obzira koji predmet predaju ili su stručni suradnici, filmska edukacija iznimno je važna. Snimanje filma zahtijeva poznavanje filmskoga jezika i zanata, učenici prolaze sve faze nastanka filma, od ideje preko pisanja scenarija (ponekad i knjige snimanja), odabira lokacija i kostima, podjelu rada odnosno funkcija (snimatelji, ton majstori, glumci) do montaže i projekcije filma s analizom. Jasno je da voditelji filmskih družina moraju proći edukaciju iz različitih područja kako bi učenike mogli voditi kroz proces nastanka filma. Budući da redovno školovanje na Filozofskom fakultetu te posebno na drugim fakultetima na kojima se stječe znanje profesora određenoga predmeta ili stručnog suradnika ne pruža potrebno filmsko znanje, *Škola medijske kulture Dr. Ante Peterlić* preuzela je na sebe tu ulogu. Mnogi su nakon seminara i radionica osnovali filmsku družinu u svojoj školi ili stečeno znanje koriste unutar redovne nastave. Problem s kojim se suočavaju ovi nastavnici ili stručni suradnici jest da velik broj ravnatelja škola često prihvaća samo ono što je u katalogu stručnog usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje. Stoga je vrlo pohvalna suradnja Hrvatskog filmskog saveza i Agencije za odgoj i obrazovanje. Već nekoliko godina Agencija objavljuje poziv za Školu medijske kulture (ŠMK) Dr. Ante Peterlić na Ettaedu (mjesto na kojem su prijave za sva stručna usavršavanja koja podržava Agencija), i to uz oslobađanje plaćanja participacije pa se mnogim učiteljima prvi put pružila mogućnost polaska ŠMK.

Razvojni trendovi & Vizija razvoja

Problematika i prijedlozi

Filmska edukacija velik je i dugotrajan problem, koji se pojavljuje isključivo zato što film nije dobio zasluženno mjesto u nastavi, a neiskorištena je i prilika kod usvajanja novog kurikula. Stoga filmska edukacija opstaje isključivo zahvaljujući interesu samih učitelja, nastavnika i stručnih suradnika.

Prijedlog razvojnih programa:

- Razrada i dopuna postojećeg kurikula (Kultura i mediji, područje filma), uz obvezni angažman metodičara koji jednako poznaju područje filma kao i sustava školskog obrazovanja, odnosno poželjno je da u okviru istoga radno djeluju.
- Uvođenje predmeta u okviru studija Hrvatskog jezika na Filozofskom fakultetu vezan uz film i podučavanje učenika osnovnoškolske dobi o filmu, a u okviru kojega bi predavači bili metodičari i filmolozi.
- Poticanje Ministarstva znanosti i obrazovanja da svake godine podrži sudjelovanje određenom broju zainteresiranih učitelja i stručnih suradnika u Školi medijske kulture Dr. Ante Peterlić
- Poticanje održavanja različitih škola u kinu (mnoge se već i odražavaju pod različitim nazivima, ali svima im je prethodnica bila Škola u kinu Tuškanac)
- Nabavka odgovarajuće opreme za škole, kako za projekcije filmova tako i za njihovu proizvodnju odnosno za odvijanje programa filmskog stvaralaštva. Najčešće škole nemaju dobre projektore (neoštra slika, nedostatak boje) ili loša računala te slabu internetsku vezu. Kvalitetno računalo i projektor preduvjet su za kvalitetnu projekciju filma. Uz to, potrebni su i dobri zvučnici te zavjese ili drugi vid zamračenja učionice kako bi projekcija bila vidljiva i tijekom dnevnoga svjetla.
- Poticanje Ministarstva znanosti i obrazovanja, HAVC i/ili lokalnu samoupravu da kroz natječaje svake godine opremi dio škola
- Provođenje istraživanja o filmovima koje bi učenici predmetne nastave trebali pogledati i analizirati na satu te formirati popise s preporučenim filmovima
- Osiguravanje baze dugometražnih filmova za nastavu (besplatno za škole, a koji će biti zaštićeni od kopiranja pod lozinkom putem CARNET-a)
- Osiguravanje baze kratkometražnih profesijskih filmova (besplatno za škole, a koji će biti zaštićeni od kopiranja pod lozinkom putem CARNET-a)
- Osiguravanje šire baze dječjih filmova, s poveznicama za mogući dodatni izbor
- Snimanje novih kratkih filmova za nastavu s temama vezanim uz povijest filma, filmska izražajna sredstva, filmske rodove

Problem imaju i školske filmske družine jer im je potrebna tehnika često preskupa. Godinama ih nitko nije financirao i bili su prepušteni na volju ravnateljima. Do sada je jedini festival koji osigurava novčana sredstva družinama Mali DOKUart, koji dodjeljuje novčanu nagradu najboljim filmovima: za 3. mjesto dodjeljuje se 1000 kn, za 2. mjesto 2000 kn, za 1. mjesto 3000 kuna, a družina koja osvoji Grand Prix dobiva 5000 kn. No, festival je 2021. zadnji put održan i ugašen. Nakon duže stanke Ministarstvo znanosti i obrazovanja ponovno raspisuje poziv za financiranje projekata u sklopu izvannastavnih aktivnosti osnovnih i srednjih škola te učeničkih domova. Najviši zatraženi iznos može biti 30 000 kn, što je dovoljno za nabavku filmske opreme. Također je HAVC ove godine, u suradnji s Hrvatskim filmskim savezom, prvi put raspisao natječaj – Javni poziv za poticanje rada školskih filmskih družina. Potporu je dobilo 30 škola: 19 osnovnih i 11 srednjih. Ovakvi natječaji svakako potiču pokretanje filmskih družina, rezultati čega će uskoro zasigurno biti i vidljivi.

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Filozofski fakultet (Odsjek za kroatistiku) nema u svojem Izvedbenom planu kolegij koji donosi ishode vezane uz film. Jedni, koji film spominje, je kolegij na 1. stupnju - Publicistički i medijski diskurz. Kolegij je izborni i traje jedan semestar.

Cilj kolegija (dio koji se u tragovima odnosi i na film):

...Rad na publicističkim i medijskim tekstovima. Uočavanje obilježja publicističko-novinarskoga stila na primjerima iz hrvatskih televizijskih emisija, tiskanih izdanja novina, novih medija.

Sadržaj kolegija (dio koji se u tragovima odnosi i na film):

...Multimedijski diskurz: video- i fotomaterijal u odnosu na pisanu riječ...

Nijedan drugi kolegij budućim nastavnicima hrvatskoga jezika ne pruža znanje vezano uz film. Iako, i ovaj izborni kolegij tek je naznaka filma.

Prije 30-ak godina na tom je Odsjeku obavezan predmet bio Filmska umjetnost.

- Novi kurikulum za nastavu Hrvatskoga jezika (područje Kultura i mediji) ne donosi jasno razrađene ishode vezane uz nastavu filma. Film je tek usputno spomenut, najčešće s ishodom Učenik posjećuje kulturne događaje u fizičkome i virtualnome okružju što se može odnositi na kino, kazalište ili muzeje. Ne donosi ishode vezane uz obradu filmskih izražajnih sredstava kao ni prijedloge filmova koje bi nastavnici s učenicima mogli pogledati i analizirati. Film je u novom kurikulumu potpuno zanemaren.
- Filmsko znanje nastavnika neujednačeno je i često rezultat osobnog interesa nastavnika želje za edukacijom u tom području. Posljedica toga je i neujednačena obrada filma s učenicima kao i prepuštanje nastavnicima na volju hoće li i koliko učenicima prenijeti filmskog znanja. Na taj je način određen broj učenika zaknut za to znanje.
- Izostanak edukacije nastavnika. Izostanak financijske potpore škola. Pojedini nastavnici sami plaćaju Školu medijske kulture Dr. Ante Peterlić.
- Pristup filmu isključivo kao književnom djelu (samo kroz filmsku priču) ili kao motivacija za obradu književnog teksta.
- Nedostatak adekvatne opreme za kvalitetnu nastavu filma – slabo računalo ili internet, loša kvaliteta projektoru što rezultira lošom bojom i oštrinom kadrova, loši zvučnici (nerazgovijetan zvuk), nemogućnost zamračivanja učionice.
- Nedostatak kvalitetne opreme za filmske skupine (kamera, stativ, mikrofoni, slušalice, računalo, program za montažu filma).
- Nemogućnost prikazivanja filmova bez naknade.

- Nedostatak povratne informacije nastavnika o poteškoćama i očekivanjima koja se odnose na film u nastavi.

Nedostatnosti tehnike za projekciju filma, do nedostatka tehničkih sredstava (kamera, fotoaparata, računala sl.).

- Nedostaje adekvatna financijska podrška i poticaj razvoju filmskih festivala i filmskih programa namijenjenih djeci rane i predškolske dobi u svim dijelovima Hrvatske.
- Nedostaje adekvatna financijska podrška dječjim vrtićima za pohađanje filmskih programa (u vidu subvencioniranja dječjih odlazaka u kina, na festivale dječjeg filma ili samo provođenje programa u dječjim vrtićima).
- Manjak suradnje između HRT-a i odgojno-obrazovnih vlasti te proizvodnje i usklađenosti televizijskog programa za djecu rane i predškolske dobi i odgojno-obrazovne prakse, što znači da izostaje institucionalno djelovanje javne televizije u dječjim vrtićima.

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Poticanje osiguranja pristupa osobama s teškoćama kretanja kulturnim ustanovama koje imaju kinoprikazivačku djelatnosti
- Otvaranje novih i unapređenje postojećih linija financiranja, namijenjih razvoju programa za dostupnost AV sadržaja ranjivim skupinama
- Poticanje razvoja dijaloga i kontinuirane suradnja između filmske zajednice i organizacija civilnog društva koje zagovaraju prava ranjivih skupina u smjeru uzajamne edukacije i provedbe zajedničkih programa

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Film i filmsku edukaciju na učiteljskim fakultetima oformiti kao zaseban i obvezni kolegij,
- Stvaranje novih kurikuluma ili dodataka postojećem Kurikulumu Hrvatskoga jezika koji bi pružali „jasne i nedvosmislene iskaze očekivanja od učenika“ i „proširivanje odgojno-obrazovnih ishoda načelom vertikalno-spiralnog slijeda“ uz redovito ažuriranje popisa s klasičnim i recentnim filmskim naslovima,
- Otvaranje i osmišljavanje platforme s besplatnim filmskim naslovima dostupnim isključivo učiteljima sa svrhom filmskog educiranja svih učenika u sustavu.
- Otvaranje novih i unapređenje postojećih linija financiranja za stvaranje i redovno ažuriranje platforme s kvalitetnim filmovima primjerenih uzrastu.
- Razdvajanje natjecateljskih kategorija Revije dječjeg filmskog stvaralaštva na mlađi i stariji osnovnoškolski uzrast.

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Potaknuti Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku, da pokrenu kolegij čiji će ishodi biti vezani isključivo uz film
- Dopuniti novi kurikulum i razraditi ishode koji se odnose na film. Jasno odrediti filmske teme za svaki pojedini razred (od 5. do 8. razreda). Navesti i filmove (suradnja filmologa, metodičara iz škola, Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Agencije za odgoj i obrazovanje koji filmove moraju verificirati za prikazivanje u školama)
- Poticati suradnju s HAVC-om (natječaji za škole – opremanje škola za projekciju filmova i provedbu programa dječjeg filmskog stvaralaštva)
- Poticati suradnju s HAVC-om i Ministarstvom znanosti i obrazovanja (sufinanciranje sudjelovanja zainteresiranih učitelja i stručnih suradnika u Školi medijske kulture dr. A. Peterlić)
- Organizirati edukaciju nastavnika kroz različite škole u kinu (poseban naglasak na praktičnim primjerima iz razreda), posebno voditi računa i o nastavnicima koji su na udaljenim i nepristupačnim mjestima
- Osigurati baze dugometražnih i kratkometražnih filmova za nastavu (besplatno za škole, a koji će biti zaštićeni od kopiranja pod lozinkom putem CARNET-a)
- Osigurati bazu dječjih filmova, s poveznicama za mogući dodatni izbor
- Provesti istraživanje (anketa, upitnik) u školama kako bi se dobila povratna informacija o provođenju nastave filma u 5., 6., 7. i 8. razredu (poteškoćama, preprekama i potrebama, kao i o radu s učenicima)
- Snimiti nove kratke filmove za nastavu filma

SREDNJOŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Ana Đorđić

Uvod / Ključne karakteristike

Srednje škole javne su ustanove koje obavljaju djelatnosti odgoja i obrazovanja. Školske godine 2020./2021. u Republici Hrvatskoj registrirana je i djeluje 741 ustanova (v. Ostroški, DZS, 2022: 34). Tri su temeljne vrste srednjih škola s obzirom na obrazovni program: a) gimnazije, b) strukovne škole i c) umjetničke škole. S obzirom na specifičnosti nastavnih programa glazbenih i plesnih umjetničkih škola, one će se izuzeti iz razmatranja srednjoškolske filmske edukacije.

Institucionalna srednjoškolska filmska edukacija ključan je segment filmskog opismenjavanja mladih.

Cilj filmske edukacije u srednjoj školi jest oblikovanje budućih ljubitelja, entuzijasta i poznavatelja filmske umjetnosti koji su u stanju razumjeti filmsko djelo u njegovim značenjskim slojevima, kao i načine na koji su ti slojevi ostvareni filmskim izražajnim sredstvima, to jest razumjeti međudjelovanje sadržaja i forme u pojedinu filmu:

Dakle, filmska pismenost (u značenju filmskih kompetencija) podrazumijeva osposobljenost za uporabu znanja o filmu te vještina potrebnih za istinski doživljaj i dubinsko razumijevanje svih značenja pojedinoga filmskog djela kao umjetničkog djela i načina na koji su ta značenja stvorena, filma kao umjetnosti, filmskog jezika *per se* i filmskog jezika u kontekstu, osobnih i metodoloških sposobnosti u učenju o filmu te uporabu svega navedenog u profesionalnom i osobnom razvoju. (Đorđić, 2021: 22)

Nadalje, nužno je razlikovati filmsku pismenost od medijske pismenosti.

Medijska pismenost bavi se, premda najčešće audiovizualnim sadržajem, širim spektrom medijskog sadržaja, njegovom analizom i utjecajem na javno mnijenje, odnosno na korisnike medijskog sadržaja (posebno na djecu i mlade) te istome pristupa iz vrijednosno-etičke perspektive. Nadalje, programi i/ili projekti medijske pismenosti mogu se koristiti filmom kao alatom u svrhu učinkovitog razvoja i provedbe medijskog opismenjavanja. Premda se audiovizualni sadržaj i film koriste najčešće (zbog širokog spektra izražajnih sredstava, jednostavnijeg i lakšeg povezivanja s temom i sadržajem te preciznije, žive i neposredne reprezentacije stvarnosti), medijska pismenost može se na isti način koristiti likovnom umjetnošću, izvedbenim umjetnostima ili književnim djelom, primjerice. Jednako tako, film može poslužiti kao važna platforma ili alat pri usvajanju određenih znanja ili vještina (u različitim humanističkim, društvenim ili prirodno-znanstvenim područjima), poput djela drugih umjetničkih polja i grana, primjerice pri usvajanju djela kazališne umjetnosti.

Programi medijske pismenosti mogu potaknuti razvoj filmske pismenosti u slučaju kada se za usvajanje određenih znanja, jačanje kapaciteta pojedinca ili zajednice te otvaranje dijaloga važnih za razumijevanje kulture, društva, društvenih odnosa, kao i osobnog psihosocijalnog

razvoja, koriste filmovi visoke razine umjetničke, autorske, dramaturške i produkcijske kvalitete, na čiju vrijednost program upućuje i skreće pozornost.

Važno je znati da ovakvi programi i/ili projekti inicijalno mogu predstavljati pozitivan korak prema interesu za filmsku umjetnost te mogu poticati razvoj filmske pismenosti, ali ne ubrajaju se u programe i projekte filmske edukacije/filmskog opismenjavanja. Filmska pismenost, za razliku od medijske, filmu pristupa isključivo iz vrijednosno-estetičke perspektive. Film pripada polju znanosti o umjetnosti i području humanističkih znanosti, odnosno polje filmske umjetnosti pripada području umjetnosti (v. Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama), a metodika filmske edukacije kao interdisciplinarna humanistička znanost ima polustoljetnu tradiciju u Republici Hrvatskoj. S druge strane, ako medijska edukacija tretira film isključivo kao medij, u svrhu šireg pristupa koji u sebi nosi obilježja didaktizma, onda ona na taj način pobija samu umjetničku bit filma te oduzima autonomiju i filmu i filmologiji i metodici filmske edukacije.

Filmsko opismenjavanje (srednjoškolskih) učenika prethodi razvijanju filmske kulture, a filmska se kultura može smatrati dijelom:

cjeloživotnog učenja koje se percipira u užem semantičkom smislu od uobičajenog, dakle dijelom takva dugotrajna učenja kojem nije cilj ekonomsko pozicioniranje pojedinca u društvu i njegova konkurentnost na tržištu rada, već aktivna participacija u filmskim kulturnim sadržajima te kontinuirana i kompetentna konzumacija umjetničkih artefakata, točnije – djela filmske umjetnosti. (Đorđić, 2021: 285)

Ključni dionici filmskog opismenjavanja jesu srednje škole (strukovne škole i gimnazije). Kako bi se učenicima omogućio kinodoživljaj filma te kako bi se razvijale filmska načitnost učenika i učenička kinokultura (koja podrazumijeva intrinzičnu želju za konzumacijom filma u kinu i kinobonton), sekundarni dionici filmskog opismenjavanja – u suradnji sa srednjim školama – jesu nezavisna kina (članovi Kino mreže) i ostale ustanove u kulturi (poput pučkih otvorenih učilišta), a tercijarni su filmski festivali za mlade i filmski festivali koji nisu namijenjeni mladima, ali imaju sekcije filmova za mlade.

Sudionici u provedbi programa, projekta i aktivnosti u okviru filmske edukacije srednjoškolaca jesu:

- HAVC (kao javna ustanova koja se bavi promicanjem audiovizualne kulture),
- MZO (kao tijelo državne uprave odgovorno za obrazovni sustav u RH),
- Hrvatska kinoteka pri Hrvatskom državnom arhivu (kao nacionalni filmski arhiv)
- Državni zavod za intelektualno vlasništvo (kao tijelo državne uprave koje obavlja poslove iz područja zaštite prava intelektualnog vlasništva),

- AZOO (kao javna ustanova odgovorna za stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika)
- Kino mreža (kao zajednica neovisnih kinoprikazivača)
- jedinice lokalne samouprave (kao osnivači srednjih škola)
- filmski metodičari (kao znanstvenici koji se bave interdisciplinarnim područjem filmske edukacije djece i mladih) i profesionalci iz audiovizualnog sektora (kojima je filmska edukacija uže područje interesa)
- srednjoškolski nastavnici koji provode filmsku edukaciju.

Korisnici filmske edukacije jesu srednjoškolski učenici u okviru redovitih programa obrazovanja. Iako su malobrojni izvaninstitucijski programi filmskog opismenjavanja srednjoškolaca iznimno vrijedan dodatak filmskoj edukaciji učenika, oni nisu nužno dostupni srednjoškolcima u svim sredinama. Dakle, jedini način da filmska edukacija postane sustavna i dostupna svim učenicima jest taj da se uvede u srednje škole kao samostalan školski predmet. U Hrvatskoj se o važnosti filmske edukacije u srednjoj školi piše od 1958. do danas s nizom neoborivih argumenata (v. Đorđić, 2021) o tome zašto je ona nužna, a ti su argumenti danas - zbog činjenice da djeca i mladi nisu više samo konzumenti, nego i stvaratelji AV sadržaja - važniji no ikada. Usto, film je - uz glazbu - najkonzumiranija umjetnost među mladima i pritom jedina za koju ih sustav barem elementarno ne opismenjuje. Ne treba pritom zaboraviti da film nije samo bitan dio hrvatske i europske kulture, kao ni to da je humanističko i umjetničko obrazovanje u potpunosti, nepravedno, zanemareno u odnosu na područje STEM-a iako obrazovanju nije jedina svrha osiguravanje dostatne radne snage na tržištu rada, ne treba zaboraviti ni to da je film - industrija, koja u visokim omjerima pridonosi zapošljavanju te da se radi o brzorastućoj industrijskoj grani i važnome doprinosu povećanja BDP-a, odnosno osnaživanju gospodarstva. U europskim kinematografijama za kvalitetnu filmsku produkciju nisu odgovorni samo filmski djelatnici i umjetnici te načini njezina (su) financiranja, već ona itekako ovisi i o tržištu, a tržište čini upravo - publika.

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci

U sustavu srednjoškolskog odgoja i obrazovanja ne postoji filmska edukacija učenika u okviru obveznih školskih predmeta. Međutim, iznimka su srednje strukovne škole s programima obrazovanja medijskih tehničara, grafičkih urednika i mrežnih dizajnera. Ukupno je šest takvih škola u Republici Hrvatskoj te one u okviru stručnog dijela nastavnog programa imaju obvezni predmet Film i fotografija kojem je fokus na tehničkom i praktičnom kreiranju AV sadržaja, što nije istovjetno filmskoj edukaciji, kao ni razvoju temeljne filmske pismenosti:

Budući da je riječ o strukovnim programima, može se zaključiti da je fokus predmeta više usmjeren na tehnološke aspekte stvaranja filma nego što je na film kao umjetnost. Ovoj tvrdnji u prilog ide i izvedbeni program obveznog predmeta *Fotografija i film* za treći razred u šk. god. 2019./2020. Prema tome izvedbenom programu, nastavna cjelina predmeta *Fotografija i film* koja se bavi filmom jest *Osnove produkcije filma*, a riječ je o praktičnom pristupu njegovoj izradi (Đorđić, 2021: 144–145).

U tom smislu, valja naglasiti da filmska edukacija i filmsko opismenjavanje u srednjoj školi ne znače oblikovanje budućih filmskih djelatnika, nego filmski pismenih konzumenata audiovizualnih sadržaja. Naime, kao što se prilikom jezičnog i književnog opismenjavanja u srednjoj školi učenici ne obrazuju za to da postanu budući književnici, već kako bi stekli temeljnu jezičnu pismenost i vještinu čitanja različitih vrsta tekstova s dubinskim razumijevanjem (što ne isključuju njihovo pisanje tekstova u okviru školskih obveza), tako ni u temelju filmskog opismenjavanja nije stvaranje pojedinaca koji barataju praktičnim vještinama za stvaranje AV sadržaja (iako učenici u okviru školskih obveza povezanih s filmskom edukacijom mogu povremeno snimati kratkometražne filmove, izrađivati knjige snimanja, pisati sinopsise itd.). Malobrojni srednjoškolski kinoklubovi – kojima je u fokusu snimanje filmova – slobodna su izvannastavna školska aktivnost, ovisna o interesima učenika i o materijalno-tehničkim uvjetima pojedine škole. Slobodne aktivnosti nisu dijelom sustavna filmskog opismenjavanja, već samo dobrodošao dodatak formalnom obrazovanju (čl. 35. st. 3. Zakona o odgoju i obrazovanju u OŠ i SŠ).

---

¹⁵ Zbog ograničena trajanja školskog sata, u okviru sadašnjih uvjeta u srednjim školama (manjak prostora, smjenski rad, broj obveznih predmeta) gotovo je nemoguće projicirati dugometražne filmove, a nastava filma mora počivati na filmskom djelu.

¹⁶ Primjerice, Filmska revija mladeži i Four River Film Festival, VAFI i RAFI, Dubrovnik Film Festival, Booktrailer Film Festival, Festival prava djece i FUSE.

¹⁷ Primjerice, Animafest Zagreb, ZagrebDox, Zagreb Film Festival.

¹⁸ Festivali neprofесиjskog filma djece i mladih te festivali profesijskog filma za djecu i mlade bitan su segment ne samo filmskog opismenjavanja nego i filmskog stvaralaštva te zaslužuju svaku potporu u svojem djelovanju. Navedeni su kao tek tercijarni dionici filmskog opismenjavanja jer, iako je sudjelovanje srednjoškolaca na filmskim festivalima od iznimne filmskoedukativne važnosti, ono nije dostupno svim srednjoškolcima u svim sredinama.

Prema podacima iz šk. god. 2019./2020., u RH bilo je tek devet srednjih škola koje svojim učenicima u obliku zasebnoga nastavnog predmeta nude filmsku edukaciju, dakle onu koja filmu pristupa kao umjetnosti (v. Đorđić, 2021: 204), a šest je škola među njima filmsku edukaciju nudilo kao fakultativnu nastavu, dvije škole kao obveznu nastavu, a jedna kao izbornu nastavu.

Dakle, prema organizacijskom obliku, nastavni predmeti mogu biti obvezni, izborni ili fakultativni. Da bi predmet kojem je cilj filmska edukacija postao obvezni predmet u RH, morala bi se promijeniti ukupna predmetna struktura u školama. Međutim, to nije realno očekivati, posebice s obzirom na nedavnu „reformu obrazovanja“ koja je ponudila nove kurikule za postojeće nastavne predmete, dok je predmetnu strukturu u školama ostavila istom. Izborni predmeti jesu zapravo obvezni predmeti koji imaju alternativu pa je učenik obavezan birati jedan od dvaju izbornih predmeta (primjerice, učenik bira kao izborni predmet Etiku ili Vjeronauk). U tom smislu, izborni predmeti nisu najbolje rješenje za filmsku edukaciju jer podrazumijevaju postojanje još jednog nastavnog predmeta kao paralelne opcije. To je pak – s obzirom na organizacijske i kadrovske mogućnosti pojedine srednje škole, ali i s obzirom na Državni pedagoški standard – nerealno rješenje. Fakultativne predmete učenici biraju samostalno, a filmska edukacija u organizacijskom obliku fakultativnog predmeta čini se jedinim realnim rješenjem u sadašnjim okolnostima. Naime, čl. 27. st. 8. Zakona o odgoju i obrazovanju u OŠ i SŠ ostavlja slobodu srednjim školama da u okviru školskih kurikula kreiraju fakultativne predmete.

Što se tiče postojećih kurikula za pojedine obvezne nastavne predmete, film se u njima spominje, no tek kao pomoćno nastavno sredstvo u ostvarivanju odgojno-obrazovnih ishoda koji nisu filmskoedukativni. Argumentacija zagovornika sadašnjih (novih) kurikula i njihove navodne otvorenosti prema AV sadržajima mogla bi biti ta da je, prema primjerice Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije (MZO, 2019), imenica „tekst“ koja se u njemu spominje „svaki cjelovit izričaj“ pa tako „tekst“ može biti i „film“ i „AV sadržaj“, no ta je argumentacija logički nevaljana jer se među propisanim odgojno-obrazovnim ishodima ne nalaze oni koji su u bilo kakvoj relevantnoj vezi s filmom (filmskoteorijski, filmskopovijesni, filmskoestetički, filmološki ili filmskoedukativni u bilo kojem smislu). Bez ishoda jasno povezanih s filmom, nema ni filmske edukacije. Dakle, film se u suvremenoj nastavi u RH koristi isključivo kao nastavno sredstvo:

Film shvaćen kao nastavno sredstvo može se koristiti u nastavi svih predmeta, no takvome se filmu ne pristupa kao samostalnome umjetničkom djelu, nego kao pukom sredstvu u ostvarivanju nastavnih zadaća i nastavnog cilja određenoga predmeta. Film se može koristiti kao nastavno sredstvo u svim predmetnim područjima nastave Hrvatskoga jezika, ali i u nastavi većine školskih predmeta. Tada je film samo pomoć u ovladavanju nastavnim sadržajima u određenom dijelu nastavnoga sata (često tijekom motivacije ili sinteze)... (Đorđić, 2016: 12)

Film kao nastavno sredstvo podrazumijeva projiciranje odabrana filma kako bi se, primjerice, utvrdili sadržaji nastave Povijest. Međutim, tada se ostvaruju ishodi iz nastavnog predmeta Povijest, a ne oni koji omogućuju stjecanje spoznaja o filmu u teorijskom (ili praktičnom)

smislu. Film kao nastavni sadržaj – a ne film kao nastavno sredstvo – temelj je filmske edukacije, kao i filmskog opismenjavanja učenika. Zaključno, prema važećim kurikulumima, film je prestao biti nastavni sadržaj (jer među ishodima učenja nema onih koji služe filmskom opismenjivanju), a nastavnici ga – čak i kad bi htjeli i mogli – ne koriste kao nastavni sadržaj jer nisu filmskometodički i filmološki educirani.

Gledanje filma u nastavi (ili ulomaka iz filma) kako bi se, primjerice, učilo o holokaustu (npr. *Schindlerova lista*, S. Spielberg, 1993) ili o Homerovoj *Ilijadi* (npr. *Troja*, W. Petersen, 2004), nije isto što i filmsko opismenjavanje koje znači, primjerice, prepoznavanje određena filmskog plana i njegove funkcije, razumijevanje razloga uporabe određena rakursa, uočavanje montažnih sklopova ili stvaranja atmosfere pomoću zvučne slike filma itd.

Važnost filma kao nastavnog sadržaja, tj. važnost filmskoedukativnih odgojno-obrazovnih ishoda, prepoznala je, primjerice, i Republika Slovenija. Naime, Vlada Republike Slovenije još je 2016. prihvatila *Strategiju razvoja nacionalnog programa filmskog obrazovanja* (slov. *Strategija razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje*) koju su 2018. popratila dva bitna dokumenta: *Kurikul za izborni predmet Filmska edukacija u osnovnoj školi* i *Nastavni plan fakultativnog predmeta Film u gimnazijama i strukovnim školama*. Usto, kao što je već navedeno, zajedničke institucije Europske unije kontinuirano podsjećaju i zagovaraju sustavno filmsko opismenjavanje učenika koje je moguće provesti sustavno tek u institucionalnom smislu, naime, uvodeći ga u škole.

Na uvođenju filmske edukacije u škole inzistira se od Težakova članka *Film kao predmet proučavanja u nastavi materinskog jezika* iz 1958., a već 1960. film ulazi u osnovnoškolski obrazovni sustav zahvaljujući novom predmetnom području u okviru Hrvatskog jezika koje će se tada zvati Film i radio. To će predmetno područje 1965. biti preimenovano u Filmska kultura, 1972. u Film, 1982. u Književnost, scensku i filmsku umjetnost, 1991. u Scensku i filmsku umjetnost, 1993. u Televizijsku i filmsku kulturu te 1995. u Medijsku kulturu. Bez obzira na promjene imena navedena predmetnog područja, film će uvijek biti njegovim dijelom – navedeno će područje sadržavati film kao nastavni sadržaj, tj. filmskoedukativne ishode. Tradicija filmskog opismenjavanja osnovnoškolaca naglo je prekinuta 2019., kada se navedeno područje nazvalo Kultura i mediji, a iz njega je u potpunosti nestao film kao nastavni sadržaj, tj. filmskoedukativni ishodi. Za razliku od osnovnoškolskog obrazovnog sustava (v. poglavlje Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje), film nikad nije uspio biti dijelom srednjoškolskog obrazovnog sustava, osim od 1983. do 1990., zahvaljujući tadašnjem nastavnom planu i programu Zajedničke programske osnove srednjeg usmjerenog obrazovanja za jezičnoumjetničko područje (hrvatski ili srpski jezik, književnost, scenska i filmska umjetnost). Međutim, ostaje nejasno koliko se uistinu film kao nastavni sadržaj u tom razdoblju obrađivao u srednjim školama, odnosno koliko je navedeni nastavni plan i program

---

¹⁹ Gimnazija Karlovac (izborni predmet Filmska umjetnost), Gimnazija i strukovna škola Bernardina Frankopana (fakultativni predmet Filmska umjetnost), Privatna varaždinska gimnazija s pravom javnosti (fakultativni predmet Filmska umjetnost), Srednja škola Novi Marof (fakultativni predmet Filmska umjetnost), Gimnazija Dubrovnik (obvezni predmet Filmska umjetnost), III. gimnazija (fakultativni predmet Američka filmska umjetnost), XIII. gimnazija (fakultativni predmet Filmska umjetnost), Klasična gimnazija (fakultativni predmet Filmologija) i Privatna umjetnička gimnazija s pravom javnosti (obvezni predmet Filmska umjetnost), v. Đorđić, 2021.

bio „mrtvo slovo na papiru“. Tome valja dodati da su pioniri filmske edukacije u nekadašnjoj SR Hrvatskoj uporno tražili ulazak filma kao nastavnog sadržaja u srednje škole (v. Težak, 1958; Vrabec, 1972; Kukuljica, 1976; Težak, 1978; Švaco, 1984; Đorđić i Modrić, 2012. i 2015; Živanović, 2016; HAVC, 2017. i 2020d, u: Đorđić, 2021), svjesni pedagoški neprihvatljiva reza u filmskoj edukaciji između osnovne i srednje škole.

Danas filmske edukacije nema ni u osnovnoškolskom ni u srednjoškolskom obrazovnom sustavu, a njezin nedostatak u srednjim školama pokriva tek jedan program u organizaciji udruge civilnog društva (Filmska naSTAVa), uglavnom ograničen na Grad Zagreb i Zagrebačku županiju.

Tome valja dodati da je, prema anketnom istraživanju provedenom 2012. godine među 116 učenica i učenika prvih razreda XIII. gimnazije, čak 84,48% njih navelo da bi se u školama trebalo učiti o filmu (v. Đorđić, Modrić, 2012). Jednako tako, prema anketnom istraživanju provedenom 2020. godine među 328 srednjoškolskih nastavnika Hrvatskog jezika, njih 76,8% filmsku pismenost smatra jednom od nužnih pismenosti u 21. stoljeću (v. Đorđić, 2021). Prema istoj anketi, 53,7% srednjoškolskih nastavnika Hrvatskog jezika smatra da bi filmsku edukaciju u srednjoj školi trebalo provoditi kao fakultativni predmet, a 48,5% njih smatra da bi filmska edukacija trebala biti dijelom predmeta Hrvatski jezik, no to je moguće tek pod uvjetom povećanja satnice Hrvatskog jezika (ibid.). Isto tako, indikativan je podatak taj da je 2015. godine 60% europskih nastavnika smatralo da bi film trebao u školama biti obvezan nastavni predmet (Westkamp i dr., 2015), a može se pretpostaviti da je 2022. taj postotak i veći.

---

²⁰ Tijekom pandemije, program Filmska naSTAVa odvijao se online u realnom vremenu, stoga je bio dostupan polaznicima iz cijele Hrvatske (programu su se čak priključili i pojedini polaznici iz BiH). Polaznici iz svih krajeva Hrvatske tražili su da se program nastavi održavati na taj način kako bi i njima bio dostupan. Međutim, online program iznimno je teško organizirati zbog online projekcija koje se odvijaju u realnom vremenu, a time i nedostupnosti dugometražnog filma (nositelji autorskih prava nisu skloni tome da im se filmovi projiciraju u online okruženju za nekoliko stotina polaznika, a i za takve projekcije budžet programa suviše je ograničen). Dakle, program bi se mogao organizirati i online za polaznike iz cijele Hrvatske, no za to je potrebno veće sufinanciranje.

Razvojni trendovi, prepreke i potencijali

Identifikacija ključnih razvojnih programa

Jedini kontinuirani program filmske edukacije srednjoškolaca jest Filmska naSTAVa Hrvatskoga filmskog saveza.

Riječ je o izvannastitucijskom programu koji se zasniva na metodici filmske edukacije i odvija u dvama ciklusima: tijekom zimskih i proljetnih učeničkih praznika. Program u svakom ciklusu traje pet dana, a održava se u kinu Tuškanac i traje svaki dan od 10 do 14 sati. Radom je započeo šk. god. 2012./2013. i ima kontinuiran broj polaznika (oko 300 srednjoškolskih učenika u svakom ciklusu). Osim činjenica da se program zasniva na metodici filmske edukacije, da su predavači stručnjaci u polju filmske edukacije (srednjoškolski profesori, filmolozi i filmski djelatnici/umjetnici koji se kontinuirano bave filmskom edukacijom i na znanstvenoj razini), da je utemeljen na gledanju estetski vrijednih dugometražnih filmova (različitih filmskih stilskih epoha, nacionalnih kinematografija i žanrova) te na dubinskoj analizi i interpretaciji filma koje slijede nakon njegove projekcije, da učenici u okviru programa stječu temeljnu filmsku pismenost i uče razumijevati filmski jezik, bitno je naglasiti i to da je program za svoje polaznike besplatan te time i raritet među filmskoedukativnim programima općenito.

Program ima preporuke Akademije dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, Katedre za filmologiju Odsjeka za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatske kinoteke pri Hrvatskom državnom arhivu, portala medijskapismenost.hr te Ministarstva znanosti i obrazovanja (temeljem pozitivnog mišljenja Agencije za odgoj i obrazovanje). Usto, na kraju svakog ciklusa Filmske naSTAVe, provode se anonimne evaluacijske ankete među polaznicima koje najbolje pokazuju vrijednost ovog programa kao jedinoga filmskoedukativnog programa posvećenog srednjoškolcima. Na njegovu vrijednost, kao i na potrebu srednjoškolaca za filmskom edukacijom, upućuje i broj polaznika programa u svakom ciklusu. Metodika filmske edukacije na kojoj se temelji ovaj program jest metodika koja bi se mogla i trebala primjenjivati i u okviru institucionalne srednjoškolske filmske edukacije, samo na kratkometražnom filmu (za razliku od Filmske naSTAVe koja se temelji na dugometražnom filmu) zbog ograničena trajanja školskog sata i ostalih organizacijskih problema s kojima se srednje škole susreću (obvezna satnica, smjenski rad, manjak školskog prostora, Državni pedagoški standard itd.).

---

²¹ Postoje i mnogi radionički programi za srednjoškolce koji su usmjereni filmskom stvaralaštvu, no zbog nepostojanja sustava evaluacije, jasnih podataka te popisa svih programa na jednome mjestu, kao i zbog toga što se različiti programi u Rezultatima Javnog poziva za komplementarne djelatnosti ne razvrstavaju s obzirom na svoj način rada (radionički, analitičko-interpretativni), broj polaznika te ciljanu publiku, nije ih moguće navesti u ovome dokumentu. Za detaljniji uvid u programe organizacija civilnog društva v. poglavlje Analiza i evaluacija modela financiranja.

Usto, Filmska naSTAVa u kinu Tuškanac oformila je i svoju platformu kao pomoć nastavnicima osnovnih i srednjih škola u uvodjenju filmske edukacije u učionice. Platforma sadržava kratkometražne neprofesijske filmove pobjednika *Revije dječjeg filmskog stvaralaštva* te *Filmske revije mladeži* i *Four River Film Festivala*, kratke metodičke pripreme za svaki film, uvodne videomaterijale i kvizove za učenike. Tendencija je platforme bila ta da se film uvede u sve učionice Republike Hrvatske, neovisno o geografskoj lokaciji i neovisno o predznanju nastavnika. I ova je platforma primjer toga – posebice s obzirom na svoju posjećenost – kako civilno društvo često nadoknađuje nedostatke sustava. Danski filmski institut, primjerice, nastavnicima pomaže besplatnom *streaming* platformom Filmcentralen.

Primjer novije *streaming* platforme s besplatnim pristupom dugometražnim europskim filmovima, dostupne svim nastavnicima na europskoj razini, jest *European Film Factory*.

Navedenu je platformu pokrenuo Francuski institut (franc. Institut Français), u suradnji s partnerima, a 2022. na platformi će se naći i jedan hrvatski film, a već dostupni filmovi bit će prevedeni i na hrvatski jezik, i to zahvaljujući naporima civilnog sektora.

Platforma, osim filmova, sadržava i edukativne materijale (publikacije s analizom filmova na platformi i predloženim aktivnostima za učenike), a iz Hrvatske joj se može pristupiti Carnetovim elektroničkim identitetom (skole.hr). Kolekciju filmova, dostupnih europskim nastavnicima i učenicima, nudi i platforma CinEd.

Slična besplatna

hrvatska *streaming* platforma neophodna je za uvodjenje filmske edukacije u srednjoškolski (i osnovnoškolski) obrazovni sustav.

---

²² Od 2020. do kraja kolovoza 2022. platforma Filmska naSTAVa prikupila je 73 153 posjeta iz 69 država, i to sa svih kontinenata.

²³ „Značajan je i podatak da je 25% proračuna Danskoga filmskog instituta namijenjeno produkciji danskih filmova za djecu i mlade te videoigara za djecu i mlade, kao i aktivnostima koje se odnose na filmsku edukaciju djece i mladih, usavršavanje učitelja i nastavnika, školske projekcije filmova, filmske festivale djece i mladih itd. Upravo taj podatak mnogo govori o danskoj posvećenosti djeci i mladima u kontekstu filmske edukacije” (Đorđić, 2021: 53).

Vizija razvoja

Prijedlog uspostavljanja sustava i programa unapređenja filmskog obrazovanja okviru srednjoškolskog odgoja i obrazovanja

Osnivanje Nacionalnog povjerenstva za filmsku pismenost

Prijedlog aktivnosti:

1. Oformiti nacionalno Povjerenstvo sastavljeno od stručnjaka za filmsku edukaciju koje će djelovati kao savjetodavno tijelo u okviru djelatnosti HAVC-a, a zaključke i aktivnosti toga tijela HAVC će komunicirati s ostalim relevantnim institucijama.
2. Donijeti Pravilnik kojim će se utvrditi obveze Povjerenstva.
3. Prema Pravilniku, Povjerenstvo će, među ostalim, kontinuirano surađivati s HAVC-om te se i redovito sastajati; recenzirati filmskometodičke materijale i znanstvene radove koji se, u slučaju pozitivne recenzije, stavljaju na platformu te predlagati znanstvene skupove posvećene filmskoj edukaciji (koje će organizirati HAVC u suradnji sa sastavnicama hrvatskih sveučilišta i drugim potencijalnim partnerskim ustanovama i organizacijama).

Dostupnost filmova za srednjoškolsku nastavu - nacionalna streaming platforma

Prijedlog aktivnosti:

1. U suradnji sa stručnjacima za srednjoškolsku filmsku edukaciju, odabrati filmove koji bi se trebali nalaziti na nacionalnoj platformi (i kontinuirano ih dopunjavati novim naslovima), a riječ je o kratkometražnim filmovima, koji su svojim trajanjem prikladni za školsku nastavu, i o hrvatskom dugometražnom baštinskom filmu.
2. U suradnji s Hrvatskom kinotekom te DZIV-om, dogovoriti s nositeljima autorskih prava odobrenje za uvrštavanje njihovih autorskih djela na nacionalnu platformu, ali i restaurirati te digitalizirati baštinske filmske naslove prikladne za srednjoškolsku filmsku edukaciju.

²⁴ Platforma trenutačno sadržava 12 dugometražnih filmova različitih europskih nacionalnih kinematografija, a 2019. financirana je s milijun eura zahvaljujući potpori Kreativne Europe.

²⁴ Suradnja Hrvatskog filmskog saveza i Francuskog instituta počela je na Transilvania Film Festivalu 2021. kad su hrvatske edukatorice (Margareta Đorđić i Ana Đorđić) educirale europske nastavnike o tome kako provoditi filmsku nastavu utemeljenu na metodici filmske edukacije, a zahvaljujući naporima Sanje Zanki Pejić, voditeljice obrazovnih i revijskih programa HFS-a.

²⁵ Hrvatski partner platforme jesu Bacači sjenki, još jedna organizacija civilnog društva koja nadoknađuje manjkavosti sustava.

²⁶ Financiranje škola ovisi o osnivaču i često je nedostavno za najosnovnije materijalne troškove, posebice ako se uzme u obzir da mnoge srednje škole u RH nemaju vlastiti prostor koji mogu iznajmljivati kako bi mogle uprihoditi financije za neke druge bitne potrebe poput stručnih usavršavanja nastavnika, uvođenja klimatizacije, opremanja škole filmovima, higijenskih potrepština i sl.

3. Izraditi nacionalnu platformu u suradnji sa stručnjacima za IT koja bi bila zatvorena za sve izvan (srednjoškolskog) obrazovnog sustava, a učenicima i nastavnicima dostupna putem CARNET-ova elektroničkog identiteta povezanog s matičnom ustanovom te koja bi onemogućivala preuzimanje film(ov)a na računalo.
4. U okviru platforme, oformiti bazu podataka na kojoj se nalazi popis svih dostupnih filmskoedukativnih programa, mrežnih stranica na kojima su dostupni filmovi, filmskih festivala profesijskog filma za djecu i mlade, filmskih festivala neprofesijskog filma djece i mladih, filmskih festivala sa sekcijama za djecu i mlade te popis relevantne literature – i to prema jasno naznačenim kategorijama s obzirom na odgojno-obrazovnu razinu, a radi preglednosti informacija i dostupnosti.
5. U okviru platforme, osigurati i recenzirane filmskometodičke materijale te znanstvene radove. Recenzenti filmskometodičkih materijala trebaju biti (zasad malobrojni) stručnjaci za filmsku edukaciju koji su ujedno i filmski metodičari – članovi Povjerenstva za razvoj filmske pismenosti, čiji rad koordinira voditelj filmske pismenosti u HAVC-u.
6. U suradnji s AZOO-om održati stručne skupove za srednjoškolske nastavnike s temom platforme i njezine strukture, autorskih i srodnih prava te s uputama o tome kako legalno koristiti nacionalnu platformu.

Filmskometodička literatura i filmskometodički materijali za nastavnike

Prijedlog aktivnosti:

1. Osigurati financiranje novih izdanja postojeće filmskometodičke literature na hrvatskom jeziku i opremiti srednjoškolske knjižnice navedenom literaturom.
2. Financirati prijevode strane filmskoedukativne literature i opremiti srednjoškolske knjižnice navedenom literaturom.
3. Osigurati dostatna financijska sredstva za financiranje novih filmskometodičkih materijala postojećih filmskoedukativnih programa (npr. platforma Filmska naSTAVA, projekt Kino magistrala).
4. Osigurati dostatna financijska sredstva za sufinanciranje nove filmskometodičke literature koja će biti besplatno dostupna na nacionalnoj *streaming* platformi.

Film kao fakultativni predmet u srednjoj školi

Prijedlog aktivnosti:

1. Osigurati srednjoškolskim nastavnicima filmsko obrazovanje (v. poglavlje *Obrazovanje i stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi*).
2. Provesti nacionalnu kampanju (suradnja s MZO-om, MKM-om, HAVC-om, AZOO-om) o važnosti filmske edukacije, posebice na stručnim skupovima za ravnatelje srednjih škola i nastavnike humanističkih predmeta, kako bi ih se motiviralo na uvođenje fakultativnog predmeta koji se bavi filmskom edukacijom u srednje škole u kojima rade.

Film kao nastavni sadržaj u nastavi Hrvatskog jezika u srednjoj školi

Prijedlog aktivnosti:

1. Angažman stručnjaka za filmsku edukaciju koji će za postojeći kurikulum za Hrvatski jezik pripremiti filmskoedukativne ishode koji su realni i ostvarivi s obzirom na kompetencije nastavnika Hrvatskog jezika i s obzirom na broj sati Hrvatskog jezika.
2. Predložiti i usvojiti dopune kurikula za Hrvatski jezik te u predmetno područje Kultura i mediji unijeti filmskoedukativne odgojno-obrazovne ishode.
3. Organizirati stručne skupove s tendencijom uputa o tome kako provoditi filmsku edukaciju u okviru predmetnog područja Kultura i mediji.

Suradnja Kino mreže i srednjih škola u sredinama gdje postoje nezavisna kina

Prijedlog aktivnosti:

1. Osigurati potporu nezavisnim kinima (i ostalim institucijama koje imaju prostor kina) kako bi provodili ujednačene filmske programe za srednjoškolce (poput programa Filmska naSTAVA i ostalih programa koji zadovolje recenzije), a koji bi bili potpora filmskoj edukaciji u srednjim školama.
2. Osigurati dostatna financijska sredstva za plaćanje autorskih prava, kopija i titlova za filmove u okviru programa za srednjoškolce, kao i za troškove suorganizacije programa (tzv. hladni pogon) kako bi ulaznice za učenike bile besplatne.
3. Osigurati svake nastavne godine izravnu potporu Kino mreži za filmske programe u nezavisnim kinima, namijenjene srednjoškolcima, u okviru koje bi pojedino nezavisno kino plaćalo autorska prava, a Kino mreža kopiju filma i titlove, umjesto da ih svako nezavisno kino plaća zasebno.
4. Osigurati financijska sredstva za dodatne sadržaje (filmskometodički materijali ili honorar voditelja analize i interpretacije filma u kinu) uz projekciju filma.
5. Osigurati financijska sredstva za prijevoz učenika te uspostaviti subvencioniranje troškova prijevoza za učenike koji žive izvan sredine u kojima se nalazi kino.

---

²⁷ Npr. Stjepko Težak. 2002. Metodika nastave filma. Zagreb: Školska knjiga i Ana Đorđić. 2021. Film u školi - Uspostavljanje modela filmske edukacije u srednjoj školi. Zagreb: Hrvatski filmski savez.

²⁸ Npr. Alain Bergala. 2016. The Cinema Hypothesis: Teaching Cinema in the Classroom and Beyond. Vienna: Österreichisches Filmmuseum, SYNEMA - Gesellschaft für Film und Medien.

6. Uspostaviti svojevrsnu obvezu za nastavnike koji u srednjoj školi provode filmsku edukaciju da najmanje jednom tijekom nastavne godine odvedu učenike na terensku nastavu u nezavisno kino, i to u vrijeme nastave (prije podne ili poslije podne), a ne u okviru tzv. ostalih poslova nastavnika (čl. 8. Pravilnika o normi rada nastavnika u srednjoškolskoj ustanovi). Budući da ne postoji sustav koji bi takvu obvezu mogao uspostaviti, moguće je da nastavnici kao poticaj za takvu terensku nastavu, u suradnji s AZOO-om, dobiju bodove za napredovanje.

Opremanje škola za projekciju filmova

Prijedlog aktivnosti:

1. Utvrditi koliko srednjih škola posjeduje opremu za nesmetano i kvalitetno projiciranje filmova u učionici.
2. Osigurati opremu za projekciju filmova (računalo, LCD-televizor ili projektor, platno i zvučnici te tamne zavjese) u učionici.

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Nepostojanje filmske edukacije u srednjim školama
- Nepostojanje filmske edukacije u kurikulskim dokumentima
- Korištenje filma kao nastavnog sredstva umjesto kao nastavnog sadržaja (zahvaljujući nepostojanju filmskoedukativnih ishoda učenja)
- Gotovo zanemariv broj srednjoškolskih ustanova koje učenicima omogućuju filmsku edukaciju u okviru zasebnog nastavnog predmeta (fakultativnog, izbornog ili obveznog)
- Osim programa Filmske naSTAve u kinu Tuškanac, nepostojanje izvaninstitucijskih filmskoedukativnih programa za srednjoškolce
- Nedostupnost legalnih kopija filmova u školama (izuzevši platforme poput Filmske nastave, European Film Factoryja i Croatian Filma)

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Jasno razlikovati sintagmu „filmska pismenost“ od sintagme „medijska pismenost“
- Prepoznati metodiku filmske edukacije kao interdisciplinarnu humanističku znanost
- Osnovati Nacionalno povjerenstvo za filmsku pismenost
- Pokrenuti nacionalnu streaming platformu
- Financirati nova izdanja filmskometodičke literature te prijevode strane literature
- Osigurati zainteresiranim srednjoškolskim nastavnicima filmsko obrazovanje
- Provesti nacionalnu kampanju o važnosti filmske edukacije srednjoškolaca
- Poticati uvođenje filma kao fakultativnog predmeta u srednje škole
- Uključiti u kurikulum za Hrvatski jezik filmskoedukativne ishode
- Osigurati potporu nezavisnim kinima za provođenje filmskih programa za srednjoškolce
- Poticati suradnju članova Kino mreže i srednjih škola u sredinama gdje postoje nezavisna kina
- Poticati nastavnike da vode učenike na kinoprojekcije
- Osigurati školama potrebnu opremu za projekciju filmova u učionici

OBRAZOVANJE I STRUČNO USAVRŠAVANJE

odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi

Ana Đorđić, Jelena Modrić

Uvod / Ključne karakteristike

Odgojno-obrazovni djelatnici na koje se odnosi ovo poglavlje jesu osobe zaposlene u odgojno-obrazovnim institucijama (vrtići, osnovne škole, srednje škole, učenički domovi te centri za odgoj i obrazovanje), a djelatnici u kulturi na koje se odnosi ovo poglavlje jesu djelatnici i vanjski suradnici u organizacijama civilnog društva, ustanovama u kulturi te ostalim ustanovama (primjerice, nezavisna kina, centri za kulturu, pučka otvorena učilišta, kinoklubovi, umjetničke organizacije i sl.). Obrazovanje i stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi nužno je za uspostavu filmske edukacije u RH na svim obrazovnim razinama, dakle za temeljno filmsko opismenjivanje.

O važnosti filmske edukacije za djecu i mlade, koji su danas ne samo konzumenti audiovizualnih sadržaja već i njihovi stvaratelji, u hrvatskoj se stručnoj i metodičkoj literaturi ustrajno piše od kraja 1950-ih (v. Težak, 1958) do suvremena doba (v. Đorđić, 2021). O važnosti filmske edukacije djece, mladih i odraslih za europsku kulturu i europsku industriju (sukladno tome i za hrvatsku kulturu i za hrvatsku industriju) može se čitati u cijelom nizu dokumenata institucija EU-a, poput Europskog parlamenta i Vijeća Europe (v. Đorđić, 2021). Filmska edukacija ima višestruku svrhu – znači stvaranje filmski pismene publike i kinopublike, novih hrvatskih filmskih djelatnika, potporu stvaranju humanističkih vrijednosti te interesa za kulturu u najširem smislu riječi, razvoj hrvatske filmske industrije te prepoznatljivost RH na obrazovnoj i audiovizualnoj karti svijeta (ibid.). Obrazovanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi za provođenje filmske edukacije neizostavan je i ključan dio razvoja filmske pismenosti djece, mladih i odraslih. Zapravo, ono je nulta točka filmske edukacije, a time i razvoja domaćeg i europskog filma, kulture i društva te njegovanje vrijednosti kojima kao društvo nastojimo težiti.

Ključni strateški dionici za provođenje filmske edukacije odraslih jesu:

- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (kao tijelo državne uprave odgovorno za ukupni obrazovni i znanstveni sustav u Republici Hrvatskoj, ali i za Hrvatski kvalifikacijski okvir u koji bi trebalo uvrstiti i struku profesora filma temeljem završena odgovarajućega sveučilišnog specijalističkog studija),
- visoka učilišta (sveučilišta, fakulteti i umjetničke akademije)
- Agencija za znanost i visoko obrazovanje (kao javno tijelo odgovorno za provedbu akreditacije studijskih programa i osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju),
- HAVC (kao javna ustanova koja se bavi promicanjem audiovizualne kulture),

Sudionici u provedbi programa, projekata i aktivnosti u okviru obrazovanja odraslih za

filmsku edukaciju jesu:

- hrvatska sveučilišta i njihove sastavnice (kao institucije formalnoga visokoškolskog obrazovanja) i
- Hrvatski filmski savez (kao tijelo koje sustavno provodi najdugovječniji program stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih djelatnika te okuplja najveći broj organizacija civilnog društva u okviru audiovizualnog sektora).

AZOO može (i treba) postati jedan od dionika tek nakon što se visokoškolski obrazuje prva generacija nastavnika – filmskih edukatora/profesora filma (čl. 8. Statuta AZOO-a).

Korisnici obrazovanja za provođenje filmske edukacije jesu:

- studenti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te učiteljskog studija,
- studenti kroatistike i komparativne književnosti te zainteresirani studenti ostalih studijskih programa humanističkih znanosti nastavničkog smjera,
- studenti filma na umjetničkim akademijama,
- odgojno-obrazovni djelatnici (odgajatelji, učitelji i nastavnici),
- djelatnici u kulturi koji oblikuju i provode programe obrazovanja djece, mladih i odraslih.

S obzirom na to da su odgojno-obrazovni djelatnici i djelatnici u kulturi osobe različitih zvanja i zanimanja, potrebno je uspostaviti sustav njihova obrazovanja za provođenje filmske edukacije, kako na institucijskoj tako i na izvaninstitucijskoj razini. Institucijsko obrazovanje podrazumijeva akademsku razinu obrazovanja u okviru studijskih programa visokoškolskoga obrazovnog sustava te u okviru stručnih usavršavanja odgojno-obrazovnih djelatnika. Izvaninstitucijsko obrazovanje podrazumijeva ono koje se odvija u okviru obrazovnih djelatnosti organizacija civilnog društva.

Obrazovanje i stručno usavršavanje za provođenje filmske edukacije na svim obrazovnim razinama podrazumijeva:

- završen diplomski studij kao preduvjet,
- stjecanje znanja iz metodike nastave filma i teorije filmske edukacije,
- stjecanje temeljnih znanja iz teorije filma i povijesti filma,
- stjecanje temeljnih praktičnih vještina potrebnih za filmsko stvaralaštvo,
- razvoj psiholoških, pedagoških i didaktičkih kompetencija.
-

Povijesni prikaz

Hrvatska ima bogatu i dugotrajnu tradiciju filmske edukacije koja je počela 1958. inzistiranjem Stjepka Težaka

na tome da film u školama postane nastavni sadržaj. Nastavnim planom i programom iz 1960. film kao nastavni sadržaj ulazi u osnovnoškolski obrazovni sustav i ondje eksplicitno ostaje sve do 2019., kad nastaju novi kurikuli za sve školske predmete, odnosno do šk. god. 2020./2021., kad se uvodi obrazovna reforma u sve hrvatske osnovne i srednje škole. Film – kao rezultat obrazovne reforme 2020./2021. – ponovno, nažalost, postaje tek pomoćno nastavno sredstvo (što je i bio do 1960.). Razvoj filmske pismenosti podrazumijeva film u školi kao nastavni sadržaj, ne kao nastavno sredstvo.

Međutim, unatoč dugotrajnoj tradiciji hrvatske školske filmske edukacije i ustrajnom traženju filmskih metodičara, filmologa i filmskih djelatnika (za opširnije podatke v. Đorđić, 2021: 83-126) da se u obrazovnom sustavu posveti ozbiljna pažnja filmskoj edukaciji i učenika i odgojno-obrazovnih djelatnika, od 1958. do 2022. izostalo je institucijsko obrazovanje (budućih) odgojno-obrazovnih djelatnika za provođenje filmske edukacije, izuzevši pojedine kolegije na Učiteljskom fakultetu koji nisu usmjereni isključivo na film, već se bave medijima općenito (primjerice, kolegiji Medijska kultura, Klasični i novi mediji u ranoj dobi, Interdisciplinarni pristup medijima) te pojedine izborne kolegije na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (primjerice, Filmska umjetnost u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti, Poljska kinematografija, Uvod u teoriju filma, Povijest filma). Iznimka je kratko vrijeme kada su se na nekadašnjem studiju južnoslavistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1978. uvela dva kolegija (Osnove filmske kulture i Metodika nastave filma). Međutim, izvaninstitucijska tradicija obrazovanja nastavnika traje od 1965., kada se održala prva Ljetna škola Filmoteke 16 koja je svoju tradiciju 1999. nastavila kao desetodnevna Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić“. Činjenica da je od 1999. do 2021. Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić“ imala više od 2500 upisa već sama za sebe govori o tome koliko je obrazovanje za provođenje filmske edukacije iznimno potrebno i traženo, posebno u 21. stoljeću. O tome svjedoči i novije istraživanje koje je Đorđić provela 2020. među 328 srednjoškolskih nastavnika Hrvatskog jezika (v. Đorđić, 2021). Prema tom istraživanju, većina nastavnika smatra da je njihovo znanje o filmologiji nedovoljno, kao što većina nastavnika navodi da nije ni tijekom studija ni u okviru

³⁰ Pokretanje diplomskog studija filmske edukacije moguće je nakon što se film kao nastavni predmet uvede u osnovne i/ili srednje škole te nakon što se u Hrvatski kvalifikacijski okvir unese kvalifikacija profesora filma. Međutim, riječ je o dugotrajnom i dugoročnom cilju koji je sada neostvariv s obzirom na predmetnu strukturu osnovnih i srednjih škola koja se zbog nedavno uvedene reforme neće uskoro mijenjati.

³¹ Sveučilišni profesor, jezikoslovac, metodičar nastave hrvatskog jezika te utemeljitelj metodike nastave filma u Hrvatskoj. Inicijator uvode-nja filma kao nastavnog sadržaja u osnovne škole te autor brojnih udžbenika i metodičkih priručnika.

³² Primjerice, Težak, 1958; Vrabec, 1972; Kukuljica, 1976; Težak, 1978; Švaco, 1984; Đorđić i Modrić, 2012. i 2015; Živanović, 2016; HAVC, 2017. i 2020; Đorđić, 2021.

stručnih usavršavanja stekla filmskometodičke i filmološke kompetencije. Također, prema istom istraživanju, nastavnici Hrvatskog jezika film u nastavi ne koriste kao nastavni sadržaj nego kao pomoćno nastavno sredstvo

) a neki među njima film u nastavi uopće ne koriste. Međutim, većina nastavnika filmsku pismenost smatra jednom od nužnih pismenosti u 21. stoljeću.

Osim tradicijom učenja o filmu u osnovnoj školi (trenutačno prekinutom), Republika Hrvatska može se pohvaliti tradicijom kontinuiranog rada kinoklubova koji su nekoć bili izvorišta filmske pismenosti. Začeci kinoklubova u Hrvatskoj sežu u 1928. godinu, kad se pokreće Kinosekcija u okviru Foto kluba Zagreb (danas Kinoklub Zagreb). Upravo su kinoklubovi, koji su utemeljeni prvenstveno kao udruge proizvodnog karaktera, zaslužni za pokretanje i održavanje prvih edukativnih programa za svoje polaznike. Važnost kontinuirana održavanja edukativnih programa za polaznike kinoklubova posebice dolazi do izražaja u godinama prije pokretanja formalnoga visokoškolskog obrazovanja za film, odnosno za filmsko stvaralaštvo (prvi nastavni planovi posvećeni studiranju filma kao umjetničke profesije nastaju 1967. na današnjoj Akademiji dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu). Tradiciju održavanja edukativnih programa i radionica kinoklubovi njeguju i danas (njihovi su voditelji uglavnom profesionalni filmski umjetnici, djelatnici u audiovizualnim djelatnostima ili filmolozi, ponekad studenti filmskih studija, dakle ne postoji formalno obrazovanje za voditelje edukativnih programa i radionica). Uz kinoklubove, koji se uglavnom bave edukacijom odraslih, tradiciju filmskog opismenjavanja djece i mladih njeguju i kinoklubovi koji djeluju u školama (uglavnom osnovnim) kao izvannastavne aktivnosti koje ne pohađaju svi učenici, već samo zainteresirani. Međutim, malobrojni školski kinoklubovi osamostalili su se kao organizacije civilnog društva (primjerice, Udruga „Hodači po žici“, OŠ Rudeš, Zagreb; Udruga „ZAG“, OŠ Marije Jurić Zagorke, Zagreb), i to kako bi mogli aplicirati na Javni poziv za komplementarne djelatnosti Hrvatskog audiovizualnog centra, odnosno osigurati novčana sredstva za provedbu svojih aktivnosti. Prvi dječji kinoklub osnovala je 1955. Ljerka Smrček u tadašnjem Pionirskom gradu, a do 1980-ih bilo je oko 190 dječjih kinoklubova (Majcen, 1994: 10). Također, u Republici se Hrvatskoj od kraja 1950-ih objavljuje – iako relativno malobrojna te s više ili manje kontinuiteta – filmskometodička literatura (Miroslav Vrabec, Stjepko Težak, Ana Đorđić i dr.), neophodna odgojno-obrazovnim djelatnicima, ali i djelatnicima u kulturi.

---

³³ Primjerice, u nastavi Povijesti gradivo o holokaustu može se dopuniti Spielbergovom Schindlerovom listom, 1993., Benignijevim filmom Život je lijep, 1997. ili Polanskijevim Pijanistom, 2002.

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci - institucijsko obrazovanje

Institucijsko obrazovanje - analiza stanja

U osnovnim školama postoji niz školskih kinoklubova, kao i u pojedinim srednjim školama, no u mnogo manjem broju (v. poglavlje Stvaralaštvo djece i mladih). Voditelji kinoklubova najčešće su nastavnici koji su se vlastitim naporima i vlastitim sredstvima obrazovali izvaninstitucijski, dakle nesustavno, i to iz vlastita entuzijazma. U malobrojnim srednjim školama postoji filmska edukacija koja je dijelom posebna školskog predmeta, a takve predmete ponovno predaju nastavnici entuzijasti koji su se također obrazovali uglavnom izvaninstitucijski (v. Đorđić, 2021). U Republici Hrvatskoj još uvijek ne postoji formalno obrazovanje filmskih edukatora u okviru visokoobrazovnog sustava.

Situacija u državama članicama EU-a relativno je slična hrvatskoj situaciji u tom smislu što ni u jednoj europskoj državi ne postoji filmska edukacija na svim obrazovnim razinama prije sveučilišne. Ipak, Vlada Republike Slovenije je - s tendencijom uspostavljanja sustava filmskog opismenjivanja djece i mladih - još 2016. donijela *Strategiju razvoja nacionalnog programa filmskog obrazovanja* (slov. *Strategija razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje*, v. *Vlada Republike Slovenije*, 2016), koja je 2018. dopunjena *Kurikulom za izborni predmet Filmska edukacija u osnovnoj školi* (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport i Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2018a) te *Nastavnim planom fakultativnog predmeta Film u gimnazijama i strukovnim školama* (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport i Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2018b). Iako je Slovenija učinila velik korak u pokušaju usustavljanja filmske edukacije, oba su dokumenta zasad ostala „mrtvo slovo na papiru“. Jedan od vjerojatnih razloga tome jest, kao i u Hrvatskoj, nekvalificiranost slovenskih odgojno-obrazovnih djelatnika za provođenje filmske edukacije. Time se ponovno naglašava obrazovanje odgojno-obrazovnih djelatnika kao temeljni preduvjet bilo kakva sustavna filmskog opismenjivanja djece i mladih.

Razvojni trendovi, prepreke i potencijali - institucijsko obrazovanje

Identifikacija ključnih razvojnih programa

Stručna usavršavanja u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje odgojno-obrazovnim djelatnicima nisu dovoljna za stjecanje nužnih znanja za realizaciju i provođenje filmske edukacije iz nekoliko razloga:

- a) namijenjena su pojedinoj struci i dopunjavanju stečenih strukovnih znanja – usavršavanju,
- b) rijetka su ona koja su sadržajno povezana s filmom i razvojem filmoloških te filmskometodičkih kompetencija,
- c) održavaju se povremeno i s nedovoljnom satnicom za stjecanje znanja iz filmologije kao znanosti o umjetnosti ili iz filma kao umjetničkog područja.

Dakle, stručna usavršavanja namijenjena su onima koji su već obrazovani u određenom znanstvenom ili umjetničkom području, a nastavnika institucijski obrazovanih za filmsku edukaciju djece i mladih – nema.

Vizija razvoja - institucijsko obrazovanje

Prijedlog novih razvojnih programa

a) **Obvezni filmskometodički i filmološki kolegiji na nastavničkim smjerovima studija kroatistike (i kroatologije)**

Obvezni filmskometodički i filmološki kolegiji na nastavničkim smjerovima studija kroatistike (i kroatologije) nužni su kako bi budući nastavnici hrvatskog jezika ušli u osnovnoškolski ili srednjoškolski obrazovni sustav spremni temeljno filmski opismenjivati učenike u okviru nastave Hrvatskog jezika ili u okviru predmeta kojem je cilj filmska edukacija. Tek sustavno školovanje budućega nastavnoga kadra može stvoriti temelje za sustavno filmsko opismenjivanje učenika u Hrvatskoj.

b) **Obvezni filmskometodički kolegiji na učiteljskim fakultetima**

Budući da studenti učiteljskih i odgojiteljskih studija već slušaju medijske kolegije (kojima nije u fokusu isključivo film), potrebno im je omogućiti filmskometodičke kolegije kako bi, kao budući odgojiteljski ili učiteljski kadar, imali kompetencije provoditi filmsku edukaciju u vrtićima i razrednoj nastavi.

c) **Izborni filmskometodički te pedagoški, psihološki i didaktički kolegiji na umjetničkim akademijama**

Filmski umjetnici i djelatnici po završetku studijskog obrazovanja nemaju stečene metodičke, pedagoške, psihološke ni didaktičke kompetencije, potrebne za rad s djecom i mladima, a često rade kao voditelji filmskih radionica i ostalih filmskoedukativnih programa namijenjenih različitim dobnim skupinama. Izbornim kolegijima omogućuje im se stjecanje navedenih kompetencija, čime se pojačava njihova konkurentnost te im se omogućuje, osim prvenstveno umjetničkog i djelovanja u okviru audiovizualnog sektora, i profesionalno djelovanje u okviru postojećih edukativnih programa organizacija civilnog društva te budućih edukativnih programa javnih ustanova, a može poslužiti i kao dodatan motivacijski alat za bavljenje (i) filmskom edukacijom.

Prijedlog aktivnosti u provedbi za a), b) i c):

- komunikacija sa sastavnicama sveučilišta Republike Hrvatske
- raspisivanje silaba i pripadajuće dokumentacije (opis i sadržaj kolegija, nositelj i

- izvođači te njihovi životopisi, opterećenje, ciljevi predmeta, ishodi učenja)
- prihvaćanje silaba (Odbor za upravljanje kvalitetom, Radna skupina za studijske programe i ostala relevantna tijela sastavnice te nadležni prorektor i Sveučilište)
- raspisivanje novog radnog mjesta na pojedinoj sastavnici (prema potrebi)

d) **Poslijediplomski specijalistički studij metodike nastave filma**

Pokretanje poslijediplomskoga specijalističkog studija metodike nastave filma na Akademiji dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu u području cjeloživotnog obrazovanja nameće se kao sustavno dugoročno rješenje problema visokoškolskog obrazovanja i stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi koji se žele baviti filmskom edukacijom djece, mladih i odraslih, a nisu imali prilike na svojim matičnim studijima steći potrebne kompetencije. Studij će svojim polaznicima omogućiti interdisciplinarno djelovanje, koje obuhvaća teorijski, umjetničko-stvaralački, umjetničko-istraživački, znanstveno-istraživački i nastavni rad te obrazovanje koje će im omogućiti da kao odgojno-obrazovni djelatnici ili djelatnici u kulturi uspješno provode programe filmskog opismenjivanja, kao i filmskog stvaralaštva, za sve dobne skupine.

Pritom treba spomenuti da u budućnosti postoji potencijal pokretanja nastavničkog smjera diplomskog studija na Akademiji dramske umjetnosti, jednako kao što Muzička akademija i Likovna akademija imaju nastavnički smjer, no nužan preduvjet za to jest uvođenje filma kao obveznog predmeta u osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje.

Aktivnosti u provedbi razvojnog programa:

- raspisivanje novog studijskog programa (opis studijskog programa, silabi, ciljevi kolegija, ishodi učenja, opterećenja, uvjeti za upis, životopisi nositelja i izvođača itd.),
- osiguravanje prostornih i inih uvjeta, traženje razvojnih radnih mjesta,
- raspisivanje dokumentacije i popunjavanje Zahtjeva za izvođenje nova studijskog programa (detaljan elaborat o studijskom programu, dokazi o odgovarajućem prostoru i opremi, odgovarajući broj sklopljenih ugovora o radu s nastavnim osobljem, dokaz o osiguranim potrebnim sredstvima za obavljanje djelatnosti),
- Zahtjev za izvođenje novog studijskog programa podnosi se Ministarstvu znanosti i obrazovanja najmanje godinu dana prije početka akademske godine u kojoj će započeti izvođenje studijskog programa,
- uredno ispunjenu dokumentaciju i Zahtjev Ministarstvo prosljeđuje Agenciji za znanost i visoko obrazovanje, koja će unijeti sve podatke u informacijski sustav te imenovati stručno povjerenstvo (najmanje tri člana) koje će provesti vrednovanje studijskog programa,

- stručno povjerenstvo dolazi u posjet visokom učilištu (sastavnici) tijekom kojeg će steći uvid u dokumente kojima visoko učilište regulira svoje aktivnosti, održati niz sastanaka s upravom, predstavnicima nastavnog i nenastavnog osoblja, obići prostor i provjeriti opremu te na kraju posjeta upravi izložiti svoja zapažanja o posjetu,
- nakon završetka posjeta stručno povjerenstvo piše izvješće koje u svom sastavnom dijelu obuhvaća i standarde za vrednovanje kvalitete, navodi preporuke za poboljšanje programa te donosi zaključne preporuke, a na što se očituje visoko učilište,
- završno izvješće stručnog povjerenstva, očitovanje visokog učilišta i analizu uvjeta iz informacijskog sustava Agencija dostavlja Akreditacijskom savjetu na mišljenje i donošenje preporuke,
- na osnovi pozitivne akreditacijske preporuke Agencije, Ministarstvo izdaje dopusnicu za izvođenje studijskog programa,
- unošenje nove kvalifikacije (profesor filma) koja se stječe ovim sveučilišnim studijem u HKO.

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci - izvaninstitucijsko obrazovanje

Izvaninstitucijsko obrazovanje - analiza stanja

Trenutačnu prazninu u kontekstu filmskog obrazovanja odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi ispunjava nekolicina filmskoedukativnih programa organizacija civilnog društva, a slična je situacija i u ostalim europskim zemljama, u kojima istu prazninu ispunjavaju kinoteke, filmski instituti i neovisna kina.

Osim toga, bitno je naglasiti i projekt *From Framework to Impact*, koji je Kreativna Europa odlučila financirati 2018. i koji je nastao na inicijativu Britanskog filmskog instituta u suradnji s europskim partnerima: Danskim filmskim institutom, Francuskom kinotekom i njemačkim Vision Kinom. Cilj je projekta bio osmisliti filmsku edukaciju koja bi mogla biti primjenjiva diljem Europe, a potporu mu je dalo i udruženje EFAD (European Film Agency Directors). U okviru projekta, 2020. proveo se *online* tečaj *Film Education: A User's Guide*, namijenjen odgojno-obrazovnim djelatnicima, kao i djelatnicima iz AV sektora, koji se bave promicanjem filmske pismenosti. Dakle, radi se o neformalnom obrazovanju odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi na europskoj razini. Sudjelovanje hrvatskih odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi i u takvim tečajevima neizrecivo je važno, stoga bi u okviru odgovornosti Hrvatskog audiovizualnog centra trebalo voditi računa o pravodobnom izvještavanju stručne javnosti o odvijanju ovakvih aktivnosti. Nadalje, u okviru aktivnosti suradnje Hrvatskog audiovizualnog centra i Ministarstva znanosti i obrazovanja (u slučaju odgojno-obrazovnih djelatnika), potrebno je planirati sustav novčane potpore za sudjelovanje.

Dakle, i na paneuropskoj razini organiziraju se izvaninstitucijski programi filmske edukacije koji su - iako ne omogućuju sustavnost, kao što je nužno ne omogućuju ni hrvatski izvaninstitucijski programi filmske edukacije - bitna pomoć u širenju filmske pismenosti jer omogućuju praćenje novih tendencija filmske edukacije i dodatno usavršavanje onih djelatnika koji se filmskom edukacijom već bave.

Svakako je potrebno svim resursima poticati rad malobrojnih, a kvalitetnih programa izvaninstitucijskog filmskog obrazovanja onih odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi koji ne mogu upisati specijalistički studij, a htjeli bi se filmski obrazovati kako bi mogli provoditi programe filmskog opismenijavanja za sve dobne kategorije.

Razvojni trendovi, prepreke i potencijali - izvaninstitucijsko obrazovanje

Identifikacija ključnih razvojnih programa

Brojne organizacije civilnog društva u RH provode različite edukativne programe namijenjene djeci, mladima i odraslima iz područja AV stvaralaštva. Dakle, riječ je o praktičnim radionicama (za koje se podrazumijeva da - ako su kvalitetne - osim praktičnih vještina kojima osposobljuju polaznike, sadržavaju i filmskoteorijski dio koji je ključan dio filmske pismenosti), ali mali je broj edukativnih programa usmjerenih filmskom opismenjavanju koje podrazumijeva stvaranje filmskog djela i filmsku praksu. Postoji samo jedan program koji se bavi metodikom filmske edukacije kontinuirano i sustavno te u trajanju od 90 radnih sati, a to je Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić“.

Filmskometodički i filmološki programi

Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić“ nasljednica je Ljetne filmske škole Filmoteke 16 koja je postojala u kontinuitetu od 1965. do 1990., a koja je bila namijenjena učiteljima i nastavnicima kao pomoć u provođenju filmske edukacije s obzirom na to da je film 1960. postao dijelom službenog nastavnog plana i programa materinjeg jezika u osnovnoj školi, a tadašnji odgojno-obrazovni djelatnici nisu za to bili formalno educirani, kao što nisu ni današnji:

U okviru osme Ljetne filmske škole Filmoteke 16, koja se održala u Trakošćanu od 12. do 26. kolovoza 1972., bilo je organizirano i savjetovanje *Filmska umjetnost u školi* koje je vodio Stjepko Težak, a kojem su, osim polaznika i predavača Škole, prisustvovali i „predstavnici Zavoda za unapređivanje obrazovanja SRH i nastavnici pedagoških akademija iz Zagreba, Petrinje, Pule i Splita, kao i promatrači iz SR Slovenije, Srbije i Bosne i Hercegovine“ (Švaco, 1984: 167). Savjetovanje je donijelo i nekoliko važnih zaključaka, a odnose se na činjenicu da je filmska umjetnost postala dijelom nastavnog plana i programa materinjeg jezika. U tome smislu, naglašava se daljnje usavršavanje dijela nastavnog plana i programa koji se odnosi na film, traži se od prosvjetnih vlasti organiziranje filmske edukacije nastavnika, priprema priručnika i literature te opremanje škola filmovima kako bi se nastavni plan i program mogao realizirati, upozorava se na nužnost suradnje svih institucija (pedagoških akademija, filozofskih fakulteta, Zavoda za unapređivanje školstva, Kinosaveza Hrvatske, Filmoteke 16 itd.), predlaže se pokretanje časopisa posvećenog filmskoj metodici, uvođenje kolegija filmske kulture na filozofske fakultete i pedagoške akademije, a jasno se naglašava potreba da se film uvede u srednje škole... (Đordić, 2021: 105-106)

³⁴ Zbog nedostatka javno dostupnih statističkih podataka i sustava evaluacije, nije moguće navesti sve programe. Za detaljniji uvid u programe organizacija civilnog društva, v. poglavlje Analiza i evaluacija modela financiranja.

Današnja Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić“ postoji od 1999. te je najveći, najstariji i najsustavniji program obrazovanja odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi s pomno odabranim predavačima i voditeljima radionica. Škola traje deset dana (90 radnih sati) te:

nadoknađuje nedostatak filmskometodičkih i filmoloških kolegija na nastavničkim smjerovima filozofskih fakulteta te – u okviru dva seminarska stupnja, četiri temeljne radionice (za igrani, dokumentarni i animirani film te TV-reportažu) i 11 specijaliziranih radionica (od radionice za kameru do radionice za postprodukciju zvuka) – nastavnicima omogućuje filmsku edukaciju. Zapravo, riječ je o školi filma, a pridjev „medijska“ u njezinu imenu opravdava nekolicina radionica koje nisu specifično filmske (radionice za fotografiju, radijsku reportažu, radioigru i dramsku pedagogiju). (Đorđić, 2021: 130–131)

Dva su seminarska programa Škole medijske kulture „dr. Ante Peterlić“ koji nisu radionički, već su filmskometodički i filmološki: prvi i drugi seminarski stupanj. Na prvom se seminarskom stupnju stječu temeljna filmološka znanja, a drugi se seminarski stupanj provodi u obliku cjeloživotnog obrazovanja (svake se godine teme predavanja mijenjaju) te dubinski ulazi u pojedina područja filma i audiovizualnih djela. Istodobno, na oba se seminarska stupnja održavaju i filmskometodička predavanja.

Usto, postoje i konferencije koje se bave filmskim opismenjivanjem djece i mladih, a koje su potrebne kako bi se ideja važnosti filmske pismenosti implementirala u svijesti odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi (primjerice, 2021. održana je konferencija *Filmski dani u Dječjoj kući* u organizaciji Art kina Rijeka, a 2022. *Proljetna konferencija Kino mreže*, u organizaciji Nezavisne kino mreže, Hrvatskog audiovizualnog centra i Zajednice udruga Centra nezavisne kulture, posvećena filmskoj pismenosti).

Svakako je bitno nastaviti poticati razvoj različitih programa organizacija civilnog društva – koji su prošli sustav evaluacije – jer oni pružaju filmsku edukaciju zainteresiranim odgojno-obrazovnim djelatnicima i djelatnicima u kulturi te nadomještaju ono što tim djelatnicima ne omogućuje sustav u kontekstu institucijskog obrazovanja. Također, takvi su programi bitni kao dio cjeloživotnog obrazovanja i za one odgojno-obrazovne djelatnike i djelatnike u kulturi koji ne mogu sudjelovati u budućem institucijskom obrazovanju za provođenje programa filmske edukacije.

Radionički programi

Niz je radioničkih programa u RH, a njihova je brojnost jasno vidljiva u rezultatima dosadašnjih Javnih poziva za komplementarne djelatnosti. U kontekstu radioničkih programa, stanje nije deficitarno kao što je to u slučaju onih filmskometodičkih (i filmoloških). Mnogi od njih svakako pridonose filmskoj edukaciji u kontekstu filmskog stvaralaštva premda im prvotna svrha nije obrazovati odgojno-obrazovne djelatnike i djelatnike u kulturi za provođenje programa filmske pismenosti. Zbog ograničena opsega ovog dokumenta, nedostatka sustava evaluacije i brojnosti tih programa, nije ih sve moguće navesti. Međutim, potrebno je istaknuti radioničke programe Škole medijske kulture „dr. Ante Peterlić“ jer su organizirani s tendencijom obrazovanja odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi.

Vizija razvoja – izvaninstitucijsko obrazovanje

Prijedlog novih programa razvoja

U trenutku objave ovog dokumenta u Republici Hrvatskoj, kao što je detaljno obrazloženo u poglavlju 1.3.5.1., postoji program čiju je održivost i daljnji razvoj nužno sustavno podržati izvan sustava financiranja putem godišnjih Poziva za potrebe u kulturi i/ili obrazovanju, a to je Škola medijske kulture „dr. Ante Peterlić“, kojoj je potrebno osigurati redovan institucijski razvoj.

Visina programskih sredstava koju Hrvatski filmski savez, kao nositelj i organizator ove programske aktivnosti, osigurava na Javnim pozivima za komplementarne djelatnosti te od drugih izvora sredstava za ovaj program, poput sredstava lokalne samouprave u mjestu odvijanja godišnjeg programa Škole i sl., nedostatna je za kvalitetno odvijanje te nužan razvoj i osuvremenjivanje programa. Budući da je ovaj program oblikovan na način da su uključeni stručnjaci, profesionalci koji raspolažu jednako teorijskim i stručnim znanjima i vještinama, kao i poznavanjem pedagogije i metodoloških alata za provedbu ove vrste programa, te su evidentni rezultati i ishodi do sada provedenih edukacija – nužna je njegova zaštita kao programa od višega javnog interesa. Redovita institucionalna podrška moguća je iz više izvora, poput Ministarstva znanosti i obrazovanja, Ministarstva kulture i medija, Grada Zagreba, Hrvatske zajednice tehničke kulture itd.

Nadalje, preostale programe koji se u ovome trenutku provode, odnosno nove, koji će se oblikovati i provoditi u budućnosti, u okviru Hrvatskog audiovizualnog centra nužno je pratiti i evaluirati. Osim pronalaska načina za produljenje angažmana povjerenika za dodjelu sredstava na Javnom pozivu za komplementarne djelatnosti do kraja provedbe programa, detaljnijeg i odgovornijeg izvješća o provedbi i usklađenosti s prijedlogom na Pozivu, te procjene kvalitete, rezultata i učinka, nužnim se pokazuje i godišnje istraživanje, odnosno redovita evaluacija programa koju bi provodili vanjski neovisni stručnjaci. Ovakav pristup analizi i procjeni programa u okviru filmskog obrazovanja i poticanja filmske pismenosti neophodan je korak u daljnjem razvoju i napretku ovoga područja.

---

³⁵ Trebalo bi osigurati da svi odgojno-obrazovni djelatnici (uz diplomu ŠMK-a) dobiju od AZOO-a potvrdu o stručnom usavršavanju (koja im je potrebna za napredovanje, ali i kao dokaz kvalifikacija za provođenje programa filmske edukacije u školama), a djelatnici u kulturi od HAVC-a. Jednako tako, takve bi potvrde (AZOO-ova za odgojno-obrazovne djelatnike i HAVC-ova za djelatnike u kulturi) trebalo osigurati i za odrasle polaznike Filmske naSTAVE u kinu Tuškanac.

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Nepostojanje sustavnoga institucijskog filmskog obrazovanja odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi
- Nedostatak filmskometodičkih i filmoloških kolegija na studijima kroatistike i kroatologije
- Većina odgojno-obrazovnih djelatnika ne smatra se dovoljno educiranima za provođenje filmske edukacije
- Malobrojna stručna usavršavanja za odgojno-obrazovne djelatnike posvećena filmu nemaju dovoljnu satnicu za stjecanje filmoloških znanja
- Osim Škole medijske kulture „dr. Ante Peterlić“, ne postoji sustavno izvaninstitucijsko obrazovanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi
- Nedostatak sustava evaluacije izvaninstitucijskih filmskoradioničkih programa

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Razvijati institucijsku svijest da je filmsko obrazovanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi nulta točka filmske edukacije
- Usustaviti sustav obrazovanja odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi za provođenje filmske edukacije
- Inzistirati na uvođenju formalnog obrazovanja filmskih edukatora u okviru visokoobrazovnog sustava
- Uvesti obvezne filmskometodičke i filmološke kolegije na sastavnice hrvatskih sveučilišta
- Pokrenuti poslijediplomski specijalistički studij metodike nastave filma te unijeti novu kvalifikaciju (profesor filma) koja se stječe tim studijem u HKO
- Podupirati sudjelovanje odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi u izvaninstitucijskim projektima filmske edukacije
- Razviti sustav novčane potpore za odgojno-obrazovne djelatnike i djelatnike u kulturi koji sudjeluju u programima filmske edukacije
- Poticati razvoj kvalitetnih izvaninstitucijskih programa filmske edukacije i filmskog stvaralaštva, namijenjenih odgojno-obrazovnim djelatnicima i djelatnicima u kulturi
- Osmisliti sustav praćenja i evaluacije postojećih programa filmske edukacije i filmskog stvaralaštva
- Organizirati u suradnji s partnerima konferencije koje se bave filmskom pismenošću
- Zaštititi program Škole medijske kulture „dr. Ante Peterlić“ te ga proglasiti programom višeg javnog interesa

STVARALAŠTVO DJECE I MLADIH U OKVIRU ODGOJNO-OBRAZOVNOG SUSTAVA

Dubravka Kalinić Lebinec

Uvod

Filmsko stvaralaštvo djece i mladih podrazumijeva uvažavanje i razumijevanje filma kao umjetničke forme, ali i kao alata za osobno izražavanje djece i mladih. Jednako tako uključuje i osnovna tehnička/informatička znanja i vještine te shodno tome poznavanje opreme i alata za produkciju i postprodukciju filmskih radova. Ako se pravilno provodi, najcjelovitiji je oblik filmske edukacije djece i mladih.

Pravilno provođenje zahtijeva višeslojnu filmsku edukaciju kroz niz radnih aktivnosti: gledanje filmova, recepciju filmova, raspravu o filmu, usvajanje filmskog jezika, prepoznavanje filmskih izražajnih sredstava, zauzimanja stavova o gledanom sadržaju, korištenje i razmjenu filmske literature i drugih filmoloških izvora, upoznavanje osnovnih povijesnih podataka i filmskih materijala, rukovanje s uređajima i programima potrebnim za filmske projekcije s kvalitetnom slikom i zvukom, pisanje i/ili crtanje scenarija i knjiga snimanja, rukovanje filmskom opremom pri snimanju filmskih vježbi, upoznavanje i uporabu alata za obradu slike i zvuka, razvijanje filmske etičnosti i estetike, uvažavanje različitosti i stvaralačke slobode, poštivanje autorskih prava, osmišljavanje načina predstavljanja/propagiranja vlastitog rada i kvalitetnih filmskih sadržaja, razvoj potrebe za kinopredstavama, usvajanje kinobontona, sudjelovanje na filmskim festivalima i revijama.

Razvidno je da je filmsko stvaralaštvo vrlo složen i slojevit proces koji obuhvaća emocionalni angažman i motivaciju, filmsku teoriju i znanja te praktične vještine.

Unatoč toj složenosti, filmsko stvaralaštvo djece i mladih na našim prostorima, zahvaljujući entuzijazmu voditelja filmskih družina, videodružina i kinoklubova, postoji od sredine pedesetih godina 20. stoljeća. Prvi pionirski kinoklub na području Jugoslavije osnovan je 1955. u zagrebačkom Pionirskom gradu, potom se osnivaju brojne filmske i videodružine u okviru osnovnih škola i u manjem broju u srednjim školama, a osnivaju se i filmske udruge koje djeluju izvan odgojno-obrazovnog sustava.

Značajna potpora filmskim družinama i pojedincima, od osnovnoškolaca i srednjoškolaca do odraslih filmskih amatera i pojedinaca koji se neprofесиjski bave filmom je Hrvatski filmski savez (<http://www.hfs.hr>).

Kao krovna udruga filmskih amatera i neprofесиjskih filmskih stvaratelja, Hrvatski filmski savez djeluje od 1928. godine. U 2022. ima 41 udrugu članicu koje pomaže organizacijski, materijalno, organizirajući edukacije za voditelje, filmske radionice za polaznike različitih dobnih skupina, filmske revije djece i mladih te promovira filmsko stvaralaštvo izvan granica Hrvatske. Od 1999. na godišnjoj razini organizira višednevnu Školu medijske kulture „dr. Ante Peterlić“ s vrhunskim filmskim pedagogima i stručnjacima, bavi se arhiviranjem filmske građe, filmskim izdavaštvom, distribucijom i kinoprikazivaštvom, promovirajući filmske klasike, hrvatski i europski film. Od školske godine 2012./2013. provodi filmski edukacijski program za srednjoškolce Filmska naSTAVa, a pokrenuta je i Filmska naSTAVa @ online, platforma s

neprofesijskim kratkometražnim filmovima za osnovnoškolce i srednjoškolce. Svi su filmovi popraćeni metodičkim scenarijima kao potporom za učitelje, nastavnike i profesore na način da se mogu koristiti na nastavi uživo i u okviru nastave na daljinu.

Organiziranjem filmskih radionica, predavanja, debata, webinara, uživo i online, u razvoj filmskog stvaralaštva djece i mladih povremeno se uključuju centri za kulturu, centri za djecu, centri za mlade, pučka otvorena učilišta, posebne ustanove za odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama te filmski festivali.

Za sve navedene oblike promicanja audiovizualnog stvaralaštva djece i mladih iznimno je važna financijska potpora Hrvatskog audiovizualnog centra, ali i suradnja HAVC-a s Ministarstvom znanosti i obrazovanja, Ministarstvom kulture, Agencijom za odgoj i obrazovanje i dr., što HAVC navodi u Nacionalnom programu promicanja audiovizualnog stvaralaštva 2017- 2021. pod naslovom 2.2. Poticanje filmske pismenosti i razvoj publike.

Kako bi se detaljnije prikazalo postojeće stanje filmskog stvaralaštva djece i mladih te kroz analizu iskazale prednosti i nedostaci, predložile nove programske aktivnosti, mogućnosti njihove realizacije, okvirni vremenik realizacije i financijska konstrukcija, potrebno je odvojeno sagledati stvaralaštvo djece i mladih u okviru odgojno-obrazovnog sustava (kao izvannastavnu aktivnost) i stvaralaštvo djece i mladih izvan odgojno-obrazovnog sustava (kao izvanškolsku aktivnost).

---

³⁶ „Partneri u provedbi: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Ministarstvo kulture, Agencija za odgoj i obrazovanje, Hrvatski državni arhiv – Hrvatski filmski arhiv, Agencija za elektroničke medije, Sveučilišni računalni centar, Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, gradovi i županije, Nacionalna i sveučilišna knjižnica; općenito sve odgojno-obrazovne ustanove (vrtići, osnovne škole, srednje škole, učenički, dječji i odgojni domovi), visoka učilišta, knjižnice te udruge i organizacije koje djeluju u području filmskog obrazovanja.“

³⁷ Nacionalni program promicanja audiovizualnog stvaralaštva 2017.2021., Hrvatski audiovizualni centar, 2017.

Ključne karakteristike

Stvaralaštvo djece i mladih u okviru odgojno-obrazovnog sustava

Filmsko stvaralaštvo djece i mladih u okviru odgojno-obrazovnog sustava podrazumijeva filmsku edukaciju od najranije vrtićke dobi, preko osnovne do srednje škole, te pojedine studijske programe usmjerene na buduće odgojno-obrazovne djelatnike (odgojitelje, učitelje razredne nastave, nastavnike hrvatskoga jezika, likovne kulture i umjetnosti, tehničke kulture).

Budući da ovaj dio dokumenta govori o formalnim/institucijskim oblicima filmskog obrazovanja i programa poticanja filmske pismenosti u okviru ustanova odgoja i obrazovanja, važno je naglasiti da se oni odvijaju unutar vremenskih okvira redovne, izborne, fakultativne nastave i/ili kao izvannastavne aktivnosti i temelje se na ishodima kurikula za predškolski odgoj, na ishodima kurikula za pojedine nastavne predmete, na očekivanjima kurikula međupredmetnih tema, na ishodima specifičnih/školskih kurikula pojedinih odgojno-obrazovnih ustanova i na studijskim programima.

Osnovni cilj filmskog stvaralaštva djece i mladih u okviru odgojno-obrazovnog sustava trebao bi biti prepoznavanje i razumijevanje filmskih sadržaja s umjetničkim i kulturološkim vrijednostima, aktivno korištenje pravilnog filmskog jezika, tzv. gramatike novog doba, te razvoj filmskog stvaralaštva sa zadanim kvalitativnim odrednicama.

Podciljevi filmskog stvaralaštva djece i mladih u okviru odgojno-obrazovnog sustava trebali bi podrazumijevati:

- osposobljavanje za svjesno, sigurno i kritičko uočavanje kvalitete klasičnih i recentnih filmskih sadržaja
- razvijanje osjetljivosti i sposobnosti otkrivanja estetski i etički vrijednih filmskih sadržaja
- razumijevanje i prepoznavanje kvalitetnih trivijalnih filmskih sadržaja
- upoznavanje rada pojedinih kulturnih institucija i posjećivanje događaja vezanih uz audiovizualne sadržaje (kina, putujućih kina, muzeja, kazališta, galerija, umjetničkih udruga, filmskih udruga, televizijskih kuća, festivala...) uživo i/ili online
- razlikovanje i pravilno vrednovanje dječjeg filmsko stvaralaštvo u usporedbi s profesionalnom filmskom produkcijom
- aktiviranje stvaralačke mašte i poticanje na izražavanje osobnih emocija kroz filmski jezik
- razvijanje tolerancije i uvažavanja stvaralačkih različitosti
- pisanje sinopsisa, scenarija, crtanje knjiga snimanja (*storyboarda*), snimanje filmskih isječaka i kratkih filmova
- osposobljavanje za pravilno korištenje snimateljske opreme i računalnih programa za filmsku postprodukciju
- prepoznavanje kiča i šunda unutar populističkih filmova
- integriranje filmskog izričaja u školske projekte i u projektnu nastavu.

Ostvarenost ciljeva filmskog stvaralaštva dovodi do filmskog opismenjavanja djece i mladih.

„Filmska je pismenost sposobnost razumijevanja, analize i interpretacije filmskog jezika i specifičnih obilježja filma kao umjetnosti i medija (na razini oblika filmskog zapisa te na razini cjeline filmskog djela), kinematografije kao kulturne, socijalne i komunikacijske činjenice te drugih pojmova i fenomena koji su predmet proučavanja filmološke znanosti općenito. Također, podrazumijeva vještine i sposobnosti filmskog stvaralaštva. Pojam filmske pismenosti danas se ravnopravno može odnositi na sva audiovizualna djela „pokretnih slika“, tj. djela koja su svojim formalnim i sadržajnim obilježjima slična filmu (TV serije, transmedija, videoigre i dr.), pa onda govorimo i o audiovizualnoj pismenosti.“

---

³⁸ Medijska pismenost, Pojmovnik URL: <https://www.medijskapismenost.hr/pojmovnik/> (pristupljeno 24. srpnja 2022.)

Analiza stanja, prednosti i nedostatci

Gotovo sedam desetljeća film je na različite načine prisutan u hrvatskom obrazovnom sustavu. Obuhvaćen je nizom zakonskih i pravnih dokumenata i dokumenata same odgojno-obrazovne struke, što je jasno navedeno u prethodnim poglavljima ovog dokumenta.³⁹

Budući da je film u svojoj osnovi umjetnička forma, obaveza odgojno-obrazovnog sustava je pružanje uvjeta za kvalitetan umjetnički odgoj i obrazovanje na svim razinama formalnog obrazovanja.

U samoj je praksi vidljivo da naš sustav odgoja i obrazovanja, a slična je situacija u mnogim zemljama Europske unije⁴⁰, daje likovnoj i glazbenoj umjetnosti prostor unutar redovne satnice. Iako i ta dva vida umjetnosti zaslužuju veći prostor nego što ga imaju, u nezavidnijem su položaju ples, strip, fotografija, dramska umjetnost i film. Primjerice, Likovna i Glazbena kultura i/ili umjetnost zasebni su predmeti unutar našeg odgojno-obrazovnog sustava, dok su ostale umjetničke forme vrlo sporadično uključene u redovne predmete ili su prepuštene entuzijazmu pojedinih odgojitelja, učitelja i nastavnika. U nešto je boljem položaju književnost, koja je integrirana u nastavu Hrvatskoga jezika. Pozitivno je to što se navedene forme umjetničkog obrazovanja mogu dijelom realizirati kroz izvannastavne aktivnosti, izbornu i fakultativnu nastavu. Nedostatak je takva oblika nastavnog rada ima to što ne obuhvaća cjelokupnu populaciju. Vrlo se transparentno piše i govori o značaju umjetnosti za cjelovit i zdrav razvoj djece i mladih, no redovna satnica umjetničkih područja, koja je devedesetih godina prošloga stoljeća smanjena, nije naknadno vraćena niti je vidljiva takva mogućnost unutar najnovije reforme odgojno-obrazovnog sustava. U posljednje se vrijeme situacija pogoršava jer unutar društvenih kretanja, interesa i normi sve se naglašeniije daje opća važnost, a samim time i financijska podrška, izrazito značajnom STEM⁴¹ području. Sporadično se uvažava mogućnost STEAM.⁴²

---

³⁹ Predškolski odgoj i obrazovanje; Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje; Razredna nastava; Predmetna nastava; Srednjoškolski odgoj i obrazovanje

⁴⁰ Arts and Cultural Education at School in Europe (2009.), EACEA; Eurydice, Bruxelles.

⁴¹ STEM - science (znanost), technology (tehnologija), engineering (inženjerstvo) i mathematics (matematika)

⁴² STEAM - science (znanost), technology (tehnologija), engineering (inženjerstvo), arts (umjetnost) i mathematics (matematika).

Filmsko stvaralaštvo, formalno gledano, ima svoje mjesto unutar važećih kurikula, no činjenično je ono gotovo nevidljivo, stoga entuzijasti koji žele s djecom ili učenicima stvarati bilo koju vrstu audiovizualnih djela moraju tragati za načinima realizacije.

Primjerice, odgojitelji u svom radu mogu uvrstiti filmsko stvaralaštvo u neke od osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno učenje ili u vrtičke kurikule. Ipak, zbog nedovoljne filmske naobrazbe i nemogućnosti zadovoljavanja osnovnih tehničkih preduvjeta, najčešće se odlučuju za povezivanje s izvaninstitucijskim programima (v. poglavlje 1. 2. 1. Predškolski odgoj i obrazovanje / 2. 1. Institucijski odgoj i obrazovanje / 2. 2. Suradnja dječjih vrtića i izvaninstitucijskih programa – prikaz hrvatske i europske prakse).

Osnovnoškolski učitelji, kurikulski gledano, imaju mogućnost implementacije filmskog stvaralaštva u svoj redovan rad. U sklopu nastave Hrvatskog jezika, koja se dijeli na tri predmetna područja, jedno od njih je Kultura i mediji koje, ni ne spominjući film kao medij, a još manje kao umjetničku formu, vrlo općenito određuje područje svog djelovanja.

U Odluci o donošenju kurikula za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj se navodi: „Predmetno područje kultura i mediji temelji se na razumijevanju teksta u različitim društvenim, kulturnim i međukulturnim kontekstima. Predmetnim se područjem potiče razvoj znanja o sebi i drugima, uvažavanje različitih uvjerenja i vrijednosti te se omogućuje djelovanje u društvenoj zajednici. Predmetno područje obuhvaća:

- kritički odnos prema medijskim porukama, razumijevanje utjecaja medija i njihovih poruka na društvo i pojedinca; stvaranje medijskih poruka i njihovo odgovorno odašiljanje
- razumijevanje kulture s gledišta svakodnevnoga života, s društvenoga gledišta, kulture u odnosu na popularnu kulturu i kulture u odnosu prema književnosti i ostalim umjetnostima te utjecaj kulture na oblikovanje vlastitoga kulturnog identiteta
- poticanje svjesnosti o jedinstvenosti i vrijednosti različitih mišljenja, stavova i ideja, društava i kultura radi uspješne komunikacije te razumijevanja drugih i drukčijih.“

---

⁴³ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html

Unutar satnice nastave Hrvatskog jezika, predmetno područje Kultura i mediji zauzima do 10% sati u osnovnim školama, a 10-15% sati u gimnazijama. Ishodi nastave navedeni u Kurikulumu također su vrlo poopćeni, što učiteljima entuzijastima s određenom, ne nužno dostatnom, količinom filmološkog i filmskometodičkog znanja omogućuje uvrštavanje nastave filma i filmskog stvaralaštva u redovan rad. Jedan dio učitelja to i čini jer učiteljski fakulteti u svojim programima imaju kolegije vezane uz medijsku kulturu i film, što donosi određene pedagoške i filmskometodičke kompetencije i sigurnost u radu. Ipak, ti su kolegiji, u odnosu na kolegije vezane uz glazbenu, likovnu, pa čak i dramsku umjetnost, s vrlo malim brojem sati. (v. poglavlja 1.2.2. Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje / 1.2.2.1. Razredna nastava)

Učitelji predmetne nastave i srednjoškolski nastavnici tijekom svoje fakultetske naobrazbe zakinuti su za taj mali broj sati, osim ako su pripadali generaciji kojoj se kolegij s filmskim sadržajima pojavio kao fakultativan, što nije redovna pojava (v. poglavlje 1.2.3. Srednjoškolski odgoj i obrazovanje).

Za pretpostaviti je da i oni kroz nastavne sadržaje predmetnog područja Kultura i mediji rade na realizaciji zadanih ishoda, no i tu sve staje na osobnim afinitetima učitelja/nastavnika. Svaki od njih može samostalno odrediti koliko će vremena i nastavnih jedinica izdvojiti za filmsku nastavu, a koliko na medijsko opismenjivanje (v. poglavlja 1.2.2. Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje / 1.2.2.2. Predmetna nastava) / 1.2.3. Srednjoškolski odgoj i obrazovanje).

Nije moguće odrediti kvantitetu i kvalitetu filmskih sadržaja koje učitelji u osnovnoj školi i srednjoškolski nastavnici provode. S obzirom na postotnu zastupljenost satnice, obaveza je vrednovanje učenika na tom području, što znači da sumativno vrednovanje (brojčane ocjene) treba biti razmjerno satnici. Primjerice, ako tijekom nastavne godine u predmetu Hrvatski jezik postoji 20 brojčanih ocjena za pojedinog učenika, onda iz područja Kultura i mediji trebaju biti barem dvije (osnovna škola) ili dvije do tri (gimnazija) ocjene, što jest izvjestan pokazatelj radi li se na zadanim ishodima Kulture i medija, no ostaje nejasno koliko ima nastave filma i/ili filmskog stvaralaštva.

Razvojni trendovi, prepreke i potencijali

Identifikacija ključnih razvojnih programa

Unatoč nezavidnu položaju dječjeg filmskog stvaralaštva u okviru odgojno-obrazovnog sustava, ono ipak postoji. Štoviše, nije novost. Već generacije odgojno-obrazovnih djelatnika s djecom i mladima stvaraju filmske vježbe, kratke videozapise, razne vrste audiovizualnih sadržaja. Spomenuta neodređenost postojećih kurikula, nekada nastavnih planova i programa, ima i pozitivnu stranu. To je sloboda odgojno-obrazovnih djelatnika u odabiru radnih aktivnosti, oblika i metoda rada te načina organizacije i realizacije nastave u skladu s ciljevima važećih dokumenata struke.

* Filmsko stvaralaštvo u vrtićima

Za razumijevanje filma kao slike u pokretu u vrtićima se s djecom izrađuju jednostavne optičke igračke, *camera obscura* od reciklažnog materijala, filmsko-didaktične naprave i sl. Današnja su djeca predškolske dobi od najranijih dana u kontaktu s računalom, mobitelom, fotoaparatom. Kako bi taj interes bio zadovoljen, odgojitelji u vrtiću češće sve se odlučuju u vrtićki kurikulum staviti sadržaje koji su pomno osmišljeni kako bi kanalizirali dječje otkrivanje filma kao medija pokretnih slika. Za takav rad nerijetko koriste osobne telefone ili fotoaparate. Najčešće se u toj dobi rade stop animacije s plastelinom ili kolažnim papirom, lego kockama i drugim djeci primjerenim i pristupačnim predmetima. Takve su aktivnosti s ciljem razvoja filmske pismenosti najprimjerenije djeci jer i psihološko-pedagoške zakonitosti upućuju na to da je praktičan rad najbolji način učenja.

Da bi takve i slične radionice bile redovita pojava, potrebna je financijska podrška za nabavu osnovne filmske opreme (stalci za kameru, kamera i/ili fotoaparat, projektor, projekcijsko platno, filmska rasvjeta, računalo, kvalitetni zvučnici), didaktički oblikovanih igračaka i alata, suvremenih nastavnih pomagala i uređaja.

Nacionalnim je kurikulumom potaknuta suradnja vrtića s izvaninstitucijskim programima koje vrtići implementiraju u svoje kurikule i na taj način postaju dio institucijskog odgoja i obrazovanja.

Uz to je potrebno osnaživanje filmskometodičkih kompetencija odgojitelja kroz redovite i kvalitetne oblike edukacija te razvoj tehničkih vještina kroz radioničke oblike rada pod vodstvom filmskih profesionalaca ili voditelja filmskih družina (v. poglavlje 1.2.1. Predškolski odgoj i obrazovanje).

Neke od navedenih prepreka vrtići rješavaju putem prijava na natječaje, javne pozive i projekte, uz pomoć kojih financiraju ili sufinanciraju audiovizualne djelatnosti i stvaralaštvo.

Iako HAVC za programe koji potiču razvoj audiovizualnih djelatnosti izdvaja značajna sredstva, mali je dio namijenjen djeci rane i predškolske dobi.

* Filmsko stvaralaštvo u osnovnim školama

Govoreći o osnovnoškolskom filmskom stvaralaštvu, treba razlikovati stvaralaštvo učenika mlađih razreda od stvaralaštva učenika starijih razreda osnovne škole.

Unutar našeg osnovnoškolskog sustava, za učenike od 1. do 4. razreda osnovne škole nastava

se organizira kao razredna, a za učenike od 5. do 8. razreda kao predmetna nastava.

Učitelji razredne nastave u svom razrednom odjelu provode nastavu većine predmeta. Samim je time organizacija rada u razrednoj nastavi fleksibilnija od organizacije rada u predmetnoj nastavi. Učitelji razredne nastave znatno lakše organiziraju i provode integriranu nastavu, što znači da imaju veću mogućnost usklađivanja, povezivanja i sjedinjavanja nastavnih sadržaja različitih predmeta i međupredmetnih tema. Takav komparativni pristup rezultira metodičkim jedinstvom koje povezuje dvije ili više sastavnice (nastavne teme i/ili nastavne jedinice unutar dvaju ili više predmeta) na temelju zajedničkog cilja.

Naravno, navedeni je oblik rada preporučljiv, a provodi se i u predmetnoj nastavi, no to uzrokuje organizacijske teškoće vezane uz rad predmetnih učitelja u više različitih odjela i uz raspored sati koji je uvjetovan našim razredno-predmetno-satnim sustavom.

Spomenuti oblik integrirane nastave iznimno je pogodan za filmsko stvaralaštvo unutar redovne nastave jer je film umjetnost koja povezuje više umjetničkih formi (fotografiju, likovnost, književnost, dramsko stvaralaštvo, glazbu, ples i pokret).

Pojedini učitelji razredne nastave s učenicima stvaraju manje ili cjelovitije filmske radove kroz integrirano poučavanje u obliku tematske i/ili projektne nastave. Na razini dana, tjedna ili duljeg obrazovnog razdoblja spajaju satnicu predmeta koji nemaju decidirano naznačene ishode vezane uz film, ali imaju ishode koji se mogu povezati kroz filmsko stvaralaštvo. Tako zadani ishodi Likovne i Glazbene kulture, ishodi nastave Hrvatskoga jezika i očekivanja međupredmetnih tema mogu biti sjedinjeni u stvaranju audiovizualnog sadržaja.

Na sličan se način u pojedinim školama organiziraju učitelji predmetne nastave u okviru različitih školskih projekata ili osmisle i u školski kurikulum uvrste projekt pojedinog razreda. U našim su školama unutar predmetne nastave najčešći pokretači takvih aktivnosti učitelji Hrvatskoga jezika u suradnji s učiteljima Informatike te Likovne i Tehničke kulture.

Uspješnija filmska ostvarenja učitelji prijavljuju na Reviju hrvatskog filmskog stvaralaštva djece, koju već šest desetljeća redovito organizira Hrvatski filmski savez, ili na Smotru hrvatskog školskog filma u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje. Sudjelovanje na filmskim događanjima višestruko je korisno: i za učitelje i za učenike. Učenici imaju priliku upoznati vršnjake s istim interesima i načine njihova rada, osnažuju se vršnjačkom podrškom i motivirani su za nastavak filmskog opismenjivanja. Učitelji razmjenjuju ideje, metode, ali i načine snalaženja oko filmske opreme i ostalih preduvjeta za stvaranje filma. To nerijetko dovodi do osnivanja školskih filmskih družina i pokretanja filmskog stvaralaštva kao izvannastavne aktivnosti. Takva organizacija rada često dovodi do prepoznatljivosti škola po nažalost još uvijek rijetkoj vrsti aktivnosti. Učiteljski kadar nerijetko je sklon volontiranju, izdvajajući svoje vrijeme za rad s učenicima na filmu. Skromna satnica izvannastavnih aktivnosti nije dostatna za ozbiljniju posvećenost neprofесиjskom filmu i filmsko-pedagoškom radu u kontekstu stvaralaštva. Uz to, voditelji takvih družina moraju obilaziti upravu škole i osnivače samih škola kako bi došli do novčane podrške za materijalno-tehnička ulaganja, odnosno do solidnije filmske opreme. Česta je i razumljiva pojava da volonterstvo ima svoj vijek trajanja i stoga se događa da školske filmske družine prestaju sa stvaralačkim aktivnostima te se umjesto toga posvećuju filmskoj teoriji, stvaraju debatne klubove, organiziraju filmske projekcije u školi, odlaze na kinopredstave.

Tamo gdje škola ne može financijski i organizacijski podržati rad filmskih družina ili je filmska družina toliko ojačala da prelazi okvire same škole, a unutar lokalne zajednice

pokaže se potreba za širenjem takva kluba, on se u nizu slučajeva reorganizira u udrugu i pretvara u izvanškolsku aktivnost kojoj mogu pristupiti zainteresirani učenici iz različitih škola (v. poglavlje 1.4.2. Stvaralaštvo djece i mladih izvan odgojno-obrazovnog sustava).

Izrazito važna i pozitivna odluka vezana uz poticanje rada školskih filmskih družina je javni poziv HAVC-a objavljen u travnju 2022: „Temeljem članka 10. Zakona o audiovizualnim djelatnostima (NN 61/18., dalje u tekstu: Zakon), Hrvatsko audiovizualno vijeće je u 3. sazivu na 24. sjednici održanoj 25. listopada 2021. godine donijelo Odluku o usvajanju prijedloga o sklapanju Sporazuma o suradnji s Hrvatskim filmskim savezom (u daljnjem tekstu: HFS) kojim se Hrvatski audiovizualni centar (u daljnjem tekstu: HAVC) obavezuje poduprijeti rad filmskih družina u osnovnim i srednjim školama u proizvodnji audiovizualnih djela u iznosu od 300.000,00 HRK“.⁴⁴

U svibnju 2022. objavljen je popis odobrenih potpora za 30 školskih filmskih družina. Objašnjenje povjerenstva jasno govori o važnosti dodjele navedenih sredstava i stoga bi redovitost takva ulaganja osnažila rad školskih filmskih družina.⁴⁵

Obrazloženje povjerenstva: „S obzirom na to da navedene družine nemaju status pravnih osoba, a škole koji su nositelji istih nisu registrirane za obavljanje audiovizualne djelatnosti, njima je onemogućena prijava na redovne natječaje HAVC-a. Njihovo financiranje iznimno je ograničeno te ovisi o dobroj volji njihovih osnivača, dok su njihovi rezultati izvanredni te ih je važno dodatno osnažiti. Školske filmske družine počivaju na entuzijazmu pojedinaca u školama, na njihovoj istinskoj ljubavi prema filmskom dječjem stvaralaštvu i medijskoj kulturi. U hrvatskim školama djeluje više od 200 filmskih i video družina te sličnih medijskih grupa. Te družine godišnje proizvedu preko 200 filmova svih rodova kao i ostalih medijskih sadržaja. U njihovom radu sudjeluje više od 3000 učenica i učenika te 200 nastavnika i učitelja. Kroz bavljenje filmom i medijskom kulturom razvijaju kritičke i kreativne vještine učenika čime se razvija sposobnost pristupa, raščlambe, vrednovanja i slanja poruke posredstvom filma. Učenici tijekom rada na filmu razvijaju različite kompetencije: tehničke (radom na različitoj tehničkoj opremi i softveru), kritičke (razumijevanjem snimljenih sadržaja i tumačenje bitne poruke) te stvaralačke (stvaranjem audiovizualnog djela). Navedene izvannastavne aktivnosti važan su oblik filmskog i medijskog obrazovanja gdje se o filmu i medijskoj pismenosti uči od nižih razreda osnovne škole pa sve do srednje škole.“⁴⁶

---

⁴⁴ <https://havic.hr/infocentar/novosti/otvoren-je-javni-poziv-za-poticanje-rada-skolskih-filmskih-druzina-u-skolskoj-godini-2021-2022> (pristupljeno 15. travnja 2022.)

⁴⁵ <https://havic.hr/file/newsItemAttachment/attachmentFile/rezultati-povjerenstva-skolske-filmske-druzine-2022.pdf> (pristupljeno 17. svibnja 2022.)

⁴⁶ <https://havic.hr/file/newsItemAttachment/attachmentFile/objasnjenje-povjerenstva-skolske-filmske-druzine-2022.pdf> (pristupljeno 17. svibnja 2022.)

* Filmsko stvaralaštvo u srednjim školama i učeničkim domovima

Jasan dokaz prisutnosti filmskog stvaralaštva srednjoškolaca jesu filmovi koji pristižu na filmske festivale namijenjene mladima. Središnje mjesto hrvatskog srednjoškolskog filma je Filmska revija mladeži.⁴⁷ Revija je do 2007. godine mijenjala mjesto održavanja, a od tada se redovito održava u Karlovcu u organizaciji Hrvatskog filmskog saveza Kinokluba Karlovac.

Poznato je da autori nekih od filmova djeluju u okviru filmskih klubova i/ili udruga, neki su samostalni autori, neki su prošli ponuđene radioničke programe, a dio ih se bavi filmskim stvaralaštvom unutar svojih škola ili učeničkih domova (v. 1.2.3. Srednjoškolski odgoj i obrazovanje / Identifikacija ključnih razvojnih programa, Đorđić).

Srednjoškolski nastavnici imaju mogućnost filmsku edukaciju provoditi međukurikulski, što znači da se različiti nastavni predmeti, teme i njihovi ishodi povezuju s ciljem filmskog opismenjivanja. Takav oblik rada može podržati filmsko stvaralaštvo, dati zainteresiranim učenicima osnovna filmološka i filmskoteorijska znanja, no za samo filmsko stvaralaštvo organizacijski je teško provediv. Filmskom je stvaralaštvu primjerenija razrada programa školskih družina kroz specifične školske kurikule koji se provode u okviru izborne nastave (nažalost, vrlo su rijetki) ili kroz izvannastavne aktivnosti. Budući da srednjoškolci imaju razvijene vještine samostalnog stvaranja i samostalne organizacije svog vremena, neki od njih izrađuju filmove uz mentorsku podršku svojih nastavnika. Polaganu, ali uzlaznu liniju imaju umjetničke srednje škole koje razvijaju kurikule za pokret i ples, dramsku, likovnu, glazbenu umjetnost, pa tako i za stvaranje audiovizualnih djela.

Škola medijske kulture (ŠMK) „dr. Ante Peterlić“ od 1978. godine radi na osnaživanju filmskih znanja i vještina nastavnika, odgojitelja, učitelja, studenta, kinoklubaša, samostalnih autora, a u posljednje vrijeme sve češće i srednjoškolaca (kojima ŠMK nije temeljno namijenjena). To je najcjelovitiji oblik filmske naobrazbe jer polazi od seminarskih stupnjeva vezanih uz osnove filmske teorije i filmologije, a nudi i niz radionica (igrani film, dokumentarni film, animirani film, eksperimentalni film, montaža, kamera i snimanje, filmski scenarij, oblikovanje zvuka u filmu, digitalna obrada slike i vizualni efekti i dr.). ŠMK traje 8 do 10 dana s ukupno 90 sati filmske edukacije unutar svakog od navedenih programa (v. 1.3. Obrazovanje i stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika u kulturi).

Zaključno gledano, filmsko je stvaralaštvo najslabije zastupljeno u dječjim vrtićima. Iako entuzijasti odgojitelji sve više razvijaju i to područje rada, sa sviješću da su djeca od najmlađe dobi izložena audiovizualnim sadržajima, ipak je pred njima niz organizacijskih i infrastrukturnih problema. Stoga je posebno važno da im pojačanu podršku pruže nadležno ministarstvo, AZOO, HAVC, HFS i ostala profesionalna filmska udruženja. Važno je istaknuti također da jedino za djecu predškolske dobi ne postoje u Republici Hrvatskoj filmske revije ili festivali na kojima bi oni mogli sudjelovati sa svojim filmskim ostvarenjima. U okviru predmetne nastave najviše je osnovnoškolaca filmskih stvaratelja. Iako se i u razrednoj nastavi povećava broj školskih filmskih klubova, a i u okviru redovne, integrirane nastave nastaju dječja filmska ostvarenja, za očekivati bi bilo više filmskih uradaka upravo zbog mogućnosti fleksibilnije organizacije rada. Učitelji razredne nastave imaju na svojim fakultetima medijske kolegije, u okviru kojih je i film.

⁴⁷ Od 2008., uz Reviju se održava i međunarodna verzija festivala pod nazivom Four River Film Festival koji okuplja srednjoškolske filmaše iz cijele regije.

To jest značajno, ali za razvoj filmske pismenosti i filmskog stvaralaštva djece – nedostatno. Za osnaživanje učitelja razredne nastave na području filmske edukacije i filmskog stvaralaštva potrebni su zasebni filmski kolegiji i kabineti opremljeni filmskom opremom. Vezano uz filmove učenika mlađih razreda osnovne škole valja naglasiti da se njihovi filmovi pojavljuju na državnim Revijama dječjeg filmskog stvaralaštva u istoj kategoriji s radovima učenika starijih razreda, što nema psihološko-pedagoško opravdanje, štoviše to je velika pogreška koju razvojna psihologija ne podržava. To svakako treba mijenjati odnosno bolje strukturirati u okviru samih manifestacija.

Filmsko stvaralaštvo srednjoškolaca je, s obzirom na njihovu samostalnost, snažan razvoj osobnosti, kvalitativan skok u kognitivnom funkcioniranju i istovremeno porast mogućnosti rizičnih oblika ponašanja, također premalo zastupljeno i preslabo podržavano. Razvojna psihologija vezana uz srednjoškolsku dob posebice naglašava potrebu smisleno organiziranog vremena, a film je svakako u domeni interesa srednjoškolaca. Sustav odgoja i obrazovanja tu činjenicu nedovoljno podupire.

Odgojno-obrazovni sustav treba što žurnije naći načine svih vrsta potpore za razvoj filmskog stvaralaštva jer djeca i mladi žive u vremenu audiovizualnog kaosa i nužne su im vještine s kojima bi se snašli i djelovali na tom području. Nerijetko se, u javnosti ali i u struci, podrazumijeva kako se mnogo radi na medijskom opismenjivanju. Premda se radi o važnim koracima u smislu doprinosa odgoju i obrazovanju djece i mladih, ipak se nikako ne mogu poistovjetiti s razvojem filmskog stvaralaštva. Ovakav pristup u sebi nosi i potencijalne opasnosti jer intenzivno naglašavanje opasnih i loših strana medija u općoj populaciji stvara i opći zazor od medija, a samim time i od filma. Kao što mediji nisu sami po sebi ni loši ni dobri, tako ni film u svojoj prirodi nije ni loš ni dobar. Film je onakav kakvim smo ga spremni „pročitati“, razumjeti i prihvatiti. A za „čitanje“, razumijevanje i prihvaćanje, a posebice za stvaranje filma, nužni su preduvjeti: sustavna filmska edukacija u okviru odgojno-obrazovnog sustava, koji je nadležan za cijelu populaciju djece i mladih. Dakle, ne samo izbornost, već obvezatnost.

Vizija razvoja

Prijedlog programa razvoja

Određeni broj razvojnih promjena navedenih u okviru institucijskog odgoja i obrazovanja odnosi se ujedno i na ovo područje djelatnosti i aktivnosti, stoga se ne ponavljaju u ovome poglavlju. Dodatno navedenima, predlaže se oblikovanje i unapređenje sljedećih programskih aktivnosti:

Revija filmskog stvaralaštva djece - podjela u dvije dobne kategorije (mlađi i stariji uzrast)

Prijedlog aktivnosti:

- Organizacijski odbor Revije reorganizira Reviju.
- Osmišljava se način rada selekcijske komisije, način rada žirija, projekcijski programi s ciljem razdvajanja vrednovanja filmova mlađih od filmova starijih osnovnoškolaca.
- Projekcijski programi moraju biti mješovitog tipa kako bi sudionici Revije mogli pratiti program različitih dobnih skupina.

Program: Pokretanje Revije filmskog stvaralaštva djece predškolskog uzrasta

Prijedlog aktivnosti:

- Organizacijski odbor Revije hrvatskog filmskog stvaralaštva djece u suradnji sa stručnjacima za rani i predškolski odgoj treba razmotriti opravdanost pokretanja Revije za najmlađe.
- Organizirati, u okviru postojeće Revije, dio koji će se odnositi na filmove predškolaca.
- U suradnji s AZOO-om i lokalnim zajednicama osigurati prostor, opremu i način dislociranih revijski projekcija. Revija za najmlađe trebala bi se jednim svojim dijelom održati u županijskim središtima kako bi što više autora i njihovih gostiju moglo doći na projekcije.
- Osigurati prijevoz u županijsko središte u kojem se održava dislocirani dio Revije.

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Filmsko stvaralaštvo u vrtićima, osnovnim i srednjim školama zahtijeva kvalitetniju i raznolikiju tehničku opremljenost uz filmsko-didaktička sredstva i pomagala,
- Osnivanje filmske družina u vrtićima i škola je gotovo u cijelosti oslonjeno na entuzijazam odgojitelja i učitelja, a nerijetko i na njihov volonterizam,
- Za filmsko je stvaralaštvo pogodna razrada programa školskih filmskih skupina kroz specifične školske kurikule koji se provode u okviru izborne nastave ili kroz izvannastavne aktivnosti. Takva je praksa još uvijek rijetka,
- Revija dječjeg filmskog stvaralaštva u istoj kategoriji vrednuje filmska ostvarenja učenika mlađe i starije osnovnoškolske dobi što nije psihološki-pedagoški opravdano i djeluje demotivirajuće za učenike i mentore,
- Jedino za djecu predškolske dobi ne postoje u Republici Hrvatskoj filmske revije ili festivali na kojima bi oni mogli sudjelovati sa svojim filmskim ostvarenjima.

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Snažnija i redovitija financijska podrška za nabavu osnovne filmske opreme (stalci za kameru, kamera i/ili fotoaparati, projektor, projekcijsko platno, filmska rasvjeta, računalo, kvalitetni zvučnici), didaktički oblikovanih igračaka i alata, suvremenih nastavnih pomagala i uređaja u predškolskim osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama,
- Izrazito važna i pozitivna odluka vezana uz poticanje rada školskih filmskih družina je javni poziv HAVC-a objavljen u travnju 2022. Sklopljen Sporazum o suradnji s Hrvatskim filmskim savezom kojim se Hrvatski audiovizualni centar obavezuje poduprijeti rad filmskih družina u osnovnim i srednjim školama u proizvodnji audiovizualnih djela u iznosu od 300.000,00 HRK je u navedenoj godini potpomogao rad 30 školskih filmskih družina. Takvu praksu svakako valja nastaviti i s vremenom ju proširiti i na dječje vrtiće,

STVARALAŠTVO DJECE I MLADIH IZVAN ODGOJNO-OBRAZOVNOG SUSTAVA

Ksenija Sanković

Uvod / Ključne karakteristike

Ljudi koji se amaterski bave jednim ili više vidova filmskog stvaralaštva, vlastitom produkcijom, analizom i kritikom filma te drugim, srodnim djelatnostima, nerijetko se udružuju u **kino- ili videoklub**. „Amaterski film (također, neprofesionalni film) je film koji ne nastaje u profesionalnim okolnostima i s profesionalnim obvezama, bez obzira na umjetničke vrijednosti ... Društveno područje neprofesijskog filmskog i videostvaralaštva i organizacija vezanih uz njih. ... Amateri se često organiziraju u kinoklube, imaju svoje festivale, te čine poseban ogranak kinematografije.” (Gilić i Kragić, 2003)

Maksimilijan Pasma osnovao je 1928. godine prvu filmsku sekciju u Foto klubu Zagreb, čime započinje i povijest filmskih klubova u Hrvatskoj. Ujedno je to i najstariji klub filmskih amatera u jugoistočnoj Europi te ujedno te preteča današnjeg Kinokluba Zagreb (koji je samostalnu pravnu osobnost dobio 1985. godine). Kao što je spomenuto u prethodnom poglavlju ovog plana, prvi filmski klub za djecu nastao je u Pionirskom gradu u Zagrebu, a osnovala ga je Ljerka Smrček 1955. godine. Narednih dvadeset godina aktivno je bilo već dvadesetak klubova za djecu, a na nacionalnoj se razini i drugim organizacijama, koje smatramo kinoklubovima, pridružuju mladi željni rada na filmu.

Trenutačno u Hrvatskoj djeluje pet udruga, koje uz naziv grada u kojem djeluju imaju i složenicu kinoklub ili kino klub:

- Kinoklub Zagreb,
- Kino klub Split,
- Kinoklub Karlovac,
- Kino klub Sisak,
- Kinoklub Ogulin.

Od svog osnivanja neizmjeran doprinos razvoju filmske pismenosti i filmskog stvaralaštva dali su Kinoklub Zagreb, koji djeluje već 94 godine, Kino klub Split, koji 2022. godine obilježava 70 godina postojanja, te Kinoklub Karlovac, koji 2022. godine obilježava 20 godina rada. Ove okrugle obljetnice govore već same po sebi, a možemo se samo nadati da su i one samo mali dio motivacije radu Kino kluba Sisak (osnovanom 2013. godine) te najmlađem kinoklubu, Kinoklubu Ogulin (osnovanom 2021. godine).

Uvidom u Registar udruga Republike Hrvatske, osim navedenih, „kino klub“ ili „kinoklub“ u svojem nazivu nosi još 15 aktivnih udruga:

- Foto kino klub „Picok“ Đurđevac,
- Foto-kino klub Đakovo,
- Kino klub Dubrava 97,
- Udruga za promicanje filma „KINO KLUB CF“,
- Video-kino klub „Makarska“,
- Kino klub art Zagreb,

- Kino klub „FILM-VIDEO 2000“,
- Kino klub „Paluba 7“,
- Foto kino klub „Podravina“,
- Foto-kino klub „Ivanovec“,
- Foto kino klub Ruđer,
- Foto-kino klub „Baranja-film“ Beli Manastir,
- Kinoklub „Šibenik“,
- Foto-kino klub „Drava“ Đurđevac (u procesu likvidacije).

Ukoliko u pretragu uključimo riječ „video“, broj udruga je još i veći (55 rezultata, listopad 2022. godine). Dodatno navedenima, uočava se i određeni broj organizacija koje u svom nazivu ne sadržavaju riječi „kino“ i/ili „video“, a koje djeluju u području.

S obzirom na to da je u ovom poglavlju naglasak na stvaralaštvu djece i mladih izvan odgojno-obrazovnog sustava, među najdugovječnijim i kontinuirano aktivnim organizacijama civilnog društva u radu s djecom i mladima treba izdvojiti Školu animiranog filma Čakovec (od 1975.), Filmsko-kreativni studio VANIMA (od 1975.), Foto kino video klub Zaprešić (od 1997.), Multimedijalni centar Studio kreativnih ideja Gunja (od 2009.), Udrugu Blank (od 2014.) itd.

Navedene brojke pokazuju koliko je dug interes za film u Hrvatskoj i u neprofесиjskom smislu, a zanimljiv je i put nastanka određenih udruga, ponajprije onih kojima je primarna djelatnost rad s djecom i mladima. Primjerice, udruge nastale iz školskih (neformalnih) videodružina su Udruga „Zaigrani Aktivni Gromoglasni“ (ZAG), Osnovne škole Marije Jurić Zagorke iz Zagreba, Udruga za promicanje multimedijalnog stvaralaštva u svrhu prevencije „Hodači po žici“, Osnovne škole Rudeš iz Zagreba, „Manda - film i riječ“, Osnovne škole Bartola Kašića iz Zagreba, te „Kinoklub Karlovac“ (kojemu je preteča Videodružina Gimnazije Karlovac).

Formaliziranje školskih družina u neovisne pravne osobnosti - organizacije proizlazi iz više razloga, ali među primarnima su veće mogućnosti financiranja rada organizacije putem pravne osobe, zrelost i institucijski razvoj organizacije i kontinuirana produkcija, mogućnost suradnje s učenicima i nakon što završe školu, a ostaju djelovati kao članovi te prenositi znanja učenicima i biti podrška učiteljima itd. Nadalje, posebno treba naglasiti da postoje organizacije kojima mladi (uz podršku nekolicine starijih kolega) i upravljaju odnosno i dalje su aktivnim dijelom organizacijske strukture te sudjeluju u provedbi projektnih i programskih aktivnosti, npr. „Izvan fokusa“, udruga za medijsko stvaralaštvo i kulturne aktivnosti, „Kino Klub Sisak“, „Kinoklub Karlovac“, „Udruga Blank“ i sl.

Kada govorimo o stvaralaštvu djece i mladih izvan odgojno-obrazovnog sustava, neminovno je jedna od prvih asocijacija Hrvatski filmski savez (HFS). Djelovanje HFS-a u najopširnijoj se podjeli dijeli na vlastitu produkciju, izdavačku djelatnost, upravljanje Kinom Tuškanac u Zagrebu te na tri kategorije iznimno važne za ovu temu: organizaciju revijskih programa (Revija hrvatskog filmskog stvaralaštva djece, Filmska revija mladeži i Four River Film Festival te Revija hrvatskog filmskog stvaralaštva), obrazovne programe i rad udruga članica.

Prema javno dostupnoj evidenciji HFS-a, njihova 31 udruga članica (od njih ukupno 41) izjasnila se da provodi edukaciju te rad s djecom i mladima.⁴⁸

Značajka navedenih organizacija, ponajprije onih koje rade s djecom i mladima, jest to što funkcioniraju po modelu u kojemu postoje voditelji ili mentori te ostali članovi, koji mogu biti i djeca i mladi, ali naravno i osobe drugih dobnih skupina. Djelatnosti tih organizacija obično obuhvaćaju edukaciju, vlastitu produkciju, širenje i popularizaciju filmske i srodnih umjetnosti i sl., a dio njih ima i izdavačku djelatnost, kinoprikazivaštvo itd. Organizacije u svojem vlasništvu posjeduju opremu dostupnu članovima, a koja je, kao i preostali raspoloživi sadržaj poput filmova i literature, u većini klubova besplatna za članove, dok druge organizacije imaju godišnju članarinu, obično simboličnu. Organizacije djeluju u različitim prostorima, o čemu ovisi i njihovo djelovanje (npr. imaju li vlastiti prostor, jesu li u unajmljenom prostoru, jesu li u prostoru škole ili lokalne jedinice samouprave, imaju li prostor za samostalno korištenje ili ga dijele s drugim pravnim subjektima i sl. ili ga uopće nemaju, te izvode li programe u različitim prostorima).

Osim vlastite produkcije audiovizualnog sadržaja, suradnje sa školama i obrazovnim institucijama, organizacije iz područja filmskog i/li općenito audiovizualnog stvaralaštva i edukacije često surađuju i s drugim organizacijama civilnog društva i drugim dionicima u različitim partnerskim suradnjama. Takvi se drugi dionici obično bave primarno drugačijim djelatnostima (očuvanje okoliša, STEM i sl.), što je idealno za uključivanje djece i mladih da dodatno istražuju takve teme kroz prizmu filma, a filmski djelatnici, voditelji videodružina i kinoklubova i u takvim se suradnjama pokazuju kao odlični mentori.

---

⁴⁸ Izvor: <http://www.hfs.hr/clanice.aspx?dj=2> (pristupljeno: 9. listopada 2022.)

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci

Stvaralaštvo djece i mladih izvan odgojno-obrazovnog sustava i raznovrsne aktivnosti vezane uz film u startu imaju karakteristiku samoinicijativnog okupljanja polaznika motiviranih za rad na filmu, ali i one kojima film nije primarna motivacija, nego druženje kroz rad na filmu u kojemu svi uključeni razvijaju neophodne životne vještine. Na taj način ovi procesi rada imaju odgojno-obrazovnu ulogu te potiču socijalizaciju. Baveći se filmom, djeca i mladi u svojim formativnim godinama uče se odgovornosti, komunikaciji, timskom radu, kreativnim procesima, rukovanju tehnikom, a ujedno i iskušavaju ono što ih zanima, što im potencijalno može odrediti vlastiti daljnji profesionalni razvoj.

Aktivnosti stvaranja ili bavljenja filmom u različitim fazama, u kontekstu ovog poglavlja, obično se održavaju u nekom neuobičajenom prostoru, lokaciji koja ima veliku i važnu ulogu. Uobičajeno se radi o prostoru organizacije civilnog društva, prostoru kina ili druge ustanove u kulturi ili obrazovanju ili javnom prostoru koji je osigurala lokalna samouprava. Sama specifičnost prostora koji obično nije školska učionica, pridonosi opuštenijoj atmosferi grupe te fleksibilnosti rada u vremenskom i prostornom smislu.

Organizacije civilnog društva (OCD) nerijetko su bolje tehnički opremljene od obrazovnih institucija. Iako je tomu tako, situacija nije „crno-bijela“. Oprema se vrlo brzo razvija. Dok je prije samo 15-ak godina bilo uobičajeno snimati kamerama s kazeticama, danas gotovo svaki mobilni uređaj može snimiti i uređivati audiovizualni sadržaj solidne kvalitete. Stoga danas nije samo nužno nabaviti opremu, nego i održavati i modernizirati, što često iziskuje velike troškove i opterećenje organizacije. Organizacije civilnog društva primarno se financiraju iz javnih natječaja (Javnog poziva za dodjelu sredstava za poticanje komplementarnih djelatnosti HAVC-a, javnih poziva za programe u kulturi lokalnih gradova i županija, javnih poziva za programe u tehničkoj kulturi gradskih i županijskih Zajednica tehničke kulture, institucionalne potpore natječaja Zaklade „Kultura nova“ ili Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva, EU fondova itd.). Većina ovih javnih poziva namijenjena je programima, u okviru nabavka opreme nije trošak koji se priznaje ili u slučaju natječaja koji dozvoljavaju kupnju. Zbog činjenice da organizacije dobivaju nedostatna sredstva za programe koje provode, na kraju nemaju dovoljno sredstava za kupovinu opreme. Dobra praksa je kolegijalnost među organizacijama koje si međusobno ustupaju opremu za korištenje po potrebi (kamere, rasvjeta, projektori, kino platno i sl.). Pod korištenjem opreme treba uzeti u obzir i korištenje softvera, koji se, kao i hardver, brzo razvija, no danas je na raspolaganju i nekolicina besplatnih, *open source* programa za montažu, što olakšava rad. Pojedini članovi imaju vlastitu opremu koju ustupaju organizaciji za potrebe njezina rada.

Organizacije se konstantno bore za svoju egzistenciju, uključujući i omogućavanje radnih mjesta unutar organizacija, honorare suradnicima, administraciju poslovanja i upravljanje prostorima u kojima djeluju (plaćanje režija, namještanje i održavanje prostora i sl.) ili, ukoliko nemaju prostor, pronalaženje i dogovaranje korištenja istoga. Nerijetko ovise i o volonterskom angažmanu članova i suradnika.

Mentori, voditelji i predavači pohađaju i sami različite edukacije, imaju bogato iskustvo u neformalnom obrazovanju, kroz rad u organizaciji imaju i prostor za veliku kreativnost te osim rada na autorskim filmovima (vlastitima i onima u kojima su mentori djeci i mladima), kreiraju različita specijalizirana predavanja, pokazne radionice i slične aktivnosti kojima dodatno razvijaju filmsku pismenost, a nerijetko imaju iskustvo rada s različitim dobnim skupinama.

Organizacije različito arhiviraju svoju građu te je bitno imati u vidu i digitalizaciju sadržaja onih organizacija koje djeluju dugo kako bi osigurale dostupnost građe novim generacijama.

Iako se većina rada organizacije temelji na direktnom kontaktu s djecom i mladima, značajan je i rad organizacije s učiteljima, nastavnicima i profesorima koji se odvija u okviru organizacije ili uz podršku same strukture subjekta. Kroz takve programe oni proširuju teorijsko znanje, uz praktičnu primjenu istoga, što se pokazalo kao bitna značajka u radu učitelja, koji nastavljaju prenositi stečena znanja u svojim učionicama. Npr. ako i snime neki materijal u školi, recimo mobitelom, zapnu u montaži jer se osjećaju nesigurno ili nemaju dovoljno iskustva, a učenici brzo usvajaju korištenje opreme i programa te suradnjom i razmjenom znanja u praktičnom smislu na više razina (na relaciji učenik, učitelj i mentor iz OCD-a) dolazi i do individualnog razvoja. Osim iskustva učenja iz prve ruke, pomažu i tekstualni i videomaterijali dostupni na portalu www.medijskapismenost.hr, na web stranici www.edu.blankzg.hr i sl.

Zajedničko nastojanje svih organizacija izvan odgojno-obrazovnog sustava koje u fokusu imaju programe stvaralaštva djece i mladih jest razvijati različite vještine kod djece i mladih, a među njima je iznimno bitno i kritičko razmišljanje, koje slijedi iz poznavanja filmskog jezika i njegove primjene u svim fazama produkcije te iz diskusije i analize materijala s vršnjacima i mentorima.

Razvojni trendovi / Vizija razvoja

Manifestacije stvaralaštva djece i mladih i edukativni programi

Osim redovne djelatnosti organizacija civilnog društva posvećenih stvaralaštvu djece i mladih, u kontekstu vlastite produkcije djece i mladih, za pozicioniranje, promidžbu, umrežavanje i edukaciju djece i mladih neizmjernu ulogu imaju filmski festivali, edukativni i radionički programi te natječaji koji kao uvjet za sudjelovanje imaju prijavu videouradaka.

Filmski festivali u Hrvatskoj posvećeni stvaralaštvu djece i mladih su:

- *Revija hrvatskog filmskog stvaralaštva djece* (u organizaciji Hrvatskog filmskog saveza i partnera koji se svake godine mijenja)
- *Filmska revija mladeži i Four River Film Festival* (FRaMe i FRFF, u organizaciji Hrvatskog filmskog saveza i Kinokluba Karlovac) u Karlovcu
- *VAFI & RAFI* (u organizaciji Filmsko-kreativnog studija VANIMA) u Varaždinu
- *Star Film Fest* (SFF, u organizaciji Kino kluba Sisak) u Sisku
- *Dubrovački filmski festival za djecu i mlade zemalja Mediterana* (DUFF, u organizaciji Udruge za promicanje medijske kulture - LUŽA, Kinematografa Dubrovnik i Škole filma Šipan) u Dubrovniku
- *Festival prava djece* (u organizaciji Udruge za promicanje stvaralaštva i jednakih mogućnosti Alternator) u Zagrebu i drugim gradovima RH te online
- *FIFES Junior - Filmski festival smijeha* (u organizaciji Udruge FOTO FILM VIDEO AMATERI LUKE - FFVAL) u Zagrebu
- *Smotra hrvatskog školskog filma* (u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje), koja se održava svake godine u drugom mjestu
- *Booktrailer Film Festival* (u organizaciji Gimnazije Karlovac) u Karlovcu.

Svakako treba izdvojiti *Međunarodni filmski festival za djecu KinoKino* u Zagrebu (u organizaciji tima Zagreb Film Festivala) koji je specijaliziran festival profesionalnih uradaka namijenjenih dječjoj publici, *Međunarodni festival dječjeg filma KIKI* u Krapinskim toplicama, Zaboku i Krapini (u organizaciji Društva „Naša djeca“ Zabok i Građanske organizacije za kulturu - GOKUL), koji je specijaliziran festival profesionalnih uradaka namijenjenih publici predškolskog i školskog uzrasta te *Reviju filmova za djecu* u Čakovcu (u organizaciji Centra za kulturu Čakovec), koja na programu ima nenatjecateljski program profesionalnih uradaka za predškolski i školski uzrast. Također, žiri mladih imaju *Zagreb Film Festival* u sklopu popratnog programa namijenjenog mladima pod nazivom PLUS, *ZagrebDOX* i festival *KIKI*, a dječji žiri *Revija filmova za djecu*. *ZagrebDOX* ima i poseban program za mlade *TeenDox*.

Uz žiri sastavljen od profesionalaca, žiri mladih ima i *Filmska revija mladeži i Four River Film*

Festival, a žiri djece imaju i *Revija hrvatskog filmskog stvaralaštva djece* i *Festival o pravima djece*. Važnost sudjelovanja djece i mladih u žiriju je značajna jer i na taj način djeca i mladi dodatno uče kako pomnije promatrati film te ga ujedno i vrednovati. Zanimljivo je uspoređivati nagrade i objašnjenja žirija djece i mladih sa žirijem profesionalaca jer se uvijek poklopi da nagrade dobije dio istih filmova, ali naravno, dio nagrada je različit.

Nadalje, *DOKUart – Međunarodni festival dokumentarnog filma* u Bjelovaru (u organizaciji Udruge za promicanje kulture Bjelovar DOKUart) donedavno je imao popratni program pod nazivom Mali DOKUart, u kojemu se natječu filmovi učenika osnovnih škola iz Hrvatske.

Za studentsku populaciju ili barem kategoriju starije mladeži (od 18 godina) postoji nekoliko programa:

- *Međunarodni studentski filmski festival / Student International Film Festival* (STIFF, u organizaciji Filmaktiva i Studentskog kulturnog centra Sveučilišta u Rijeci) u Rijeci. To je prvi hrvatski međunarodni festival koji je posvećen isključivo studentskom filmu.
- *Film Under Severe Experiment* (FUSE, u organizaciji Kinokluba Karlovac) u Karlovcu. To je prvi hrvatski međunarodni festival posvećen hibridnom filmu mladih (primarno igrano-eksperimentalnom).
- *Filmska revija kazališne Akademije* (FRKA), u organizaciji studenata 2. BA godine studija Produkcije Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu, uz potporu uprave ADU). FRKA je festival studentskog filma koji se održava bijenalno te se izmjenjuje s kazališnom revijom KRADU.

Filmska RUNDA u Osijeku (u organizaciji umjetničke organizacije Teatar to go) u popratnom programu ima filmove mladih, tj. studenata.

Treba dodati i *Međunarodni festival animiranog filma i stripa Supertoona* u Šibeniku (u organizaciji SUPERTOON-a), koji u programu ima selekciju studentskih kratkih animiranih filmova pod nazivom Studentoon te selekciju kratkih filmova za djecu Planktoon.

U Hrvatskoj se održava i *Hrvatski festival jednogminutnih filmova* u Požegi (u organizaciji udruge GFR Film-video), koji nema dobno ograničenje, kao i *Revija hrvatskog filmskog stvaralaštva*, koja mijenja lokaciju iz godine u godinu (u organizaciji Hrvatskog filmskog saveza i partnera), a koji u svoje programe uključuju i filmove starije mladeži.

Iz navedenoga možemo vidjeti da je putem filmskih festivala stvaralaštvo djece i mladih zastupljeno diljem Hrvatske, no ipak je velik broj događanja u centralnoj Hrvatskoj (Zagreb, Karlovac, Sisak), a zapostavljen je teritorij Istre te Slavonije.

Filmski festivali su plodno tlo za razvoj filmske pismenosti te je njihov značaj višestruk; od umrežavanja, gledanja vlastitog uratka na velikom platnu, dodatnih edukacija koje festivali nude, diskusija i razgovora s autorima itd. Važno je ne samo poticati djecu na stvaranje već i na odlazak u kino. Filmski festivali namijenjeni stvaralaštvu djece i mladih u Hrvatskoj ne naplaćuju kotizaciju za prijavu za sudjelovanje, što je olakotna okolnost te autori imaju mogućnost plasirati svoje uratke na festivale bez novčane naknade i dodatno opterećenje škole ili OCD-a, a proces prijava na festivale olakšan je i popularizacijom web platforme FilmFreeway.

Najstariji od navedenih filmskih festivala posvećen stvaralaštvu djece je *Revija hrvatskog filmskog stvaralaštva djece*. Godine 2022. na Malom Lošinju održano je njezino 60. izdanje. Ukupno je pristiglo 247 filmova stvaralaštva djece iz cijele Hrvatske. Čak četvrtinu prijavljenih filmova činili su animirani filmovi (njih 80), prvenstveno zahvaljujući bogatoj produkciji organizacija koje su prijavile najviše animiranih filmova – Filmsko-kreativni studio VANIMA (Varaždin), Foto kino video klub Zaprešić (Zaprešić), Klub Pulske filmske tvornice (Pula), Kostrenska ekipa (Kostrena), Narodno sveučilište Dubrava (Zagreb) te Škola animiranog filma Čakovec (Čakovec). Gotovo ravnomjerno je raspoređen odnos prijavljenih igranih filmova (39), filmova slobodnog stila (41) te radioničkih filmova (46), dok je dokumentarnih (24) i reportaža (17) bilo najmanje. Ukupno je u natjecateljski program uvršteno 86 filmova. Prosječno godišnja selekcija filmova iznosi između 85 i 95 filmova.

Najstariji od navedenih filmskih festivala posvećen stvaralaštvu mladih je *Filmska revija mladeži*. Selekcija filmova mladih autora u početku je bila popratni program *Revije hrvatskog filmskog stvaralaštva djece*, a zatim i *Revije hrvatskog filmskog stvaralaštva*, dok 2007. nije osnovana samostalna Revija posvećena stvaralaštvu mladeži koja se od tada svake godine održava u Karlovcu. Godine 2008. pokrenuta je i međunarodna selekcija *Four River Film Festival*, a 2022. godine održano je 27. izdanje nacionalne *Filmske revije mladeži*. Ukupno je pristiglo 140 filmova stvaralaštva mladih iz cijele Hrvatske. Čak su polovinu prijavljenih filmova činili filmovi slobodnog stila (71), dok je igranih bila skoro petina (29), a najmanje dokumentarnih i animiranih (20 u pojedinoj kategoriji). Ove godine najviše prijavljenih filmova imale su Graditeljska škola Čakovec (Čakovec, 10 filmova), Srednja škola Ambroza Haračića (Mali Lošinj, 11 filmova) te Srednja škola Duga Resa (Duga Resa, 16 filmova), dok je najviše uvrštenih filmova u konkurenciju, po pet filmova, nastalo u produkciji Udruge Blank (Zagreb), Foto kino video kluba Zaprešić (Zaprešić) te Narodnog sveučilišta Dubrava (Zagreb). Ukupno je u natjecateljski program uvršteno 39 filmova. Prosječno, u nacionalnoj selekciji, godišnja selekcija filmova iznosi do 45 filmova.

Posebno treba izdvojiti značaj festivala međunarodnog karaktera, pri čemu i autori i publika dobivaju priliku da dolaze u doticaj ne samo s hrvatskom produkcijom već i s onom međunarodnom. U kontekstu međunarodnog značaja stvaralaštva djece i mladih veliku ulogu ima Mreža filmskog stvaralaštva mladih (Youth Cinema Network – YCN).

YCN je mreža 40-ak filmskih festivala za mlade, organizacija i učitelja filmske i medijske kulture koji aktivno rade u području filmskog stvaralaštva mladih te promoviraju i unapređuju izradu filmova kod mladih. YCN djeluje kako bi se osnažilo mlade filmaše da ispričaju svoje priče, pružajući im alate i perspektive. Vizija je YCN-a dovesti mlade filmaše i njihove priče do međunarodne publike kroz međunarodnu suradnju. Krajnji cilj ove mreže je obogatiti europsku filmsku kulturu. U rujnu 2013. predstavnici filmskih festivala za mlade i medijskih centara iz 15 europskih država sastali su se na međunarodnom festivalu filma mladih *Four River Film Festival* u Karlovcu kada je YCN i osnovana te je ove godine ponovno u Karlovcu obilježena 10. godišnjica djelovanja. Osim razmjena programa, održavanja radionica i sl., članovi YCN-a nominiraju odabrane filmove s festivala koje organiziraju kako bi svake godine dodijelili YCN Award, nagrade za najbolje od najboljih filmova iz stvaralaštva djece i mladih po dobnim kategorijama.

Od nacionalnih edukativnih programa, Škola medijske kulture i Filmska naSTAVA Hrvatskog filmskog saveza su već nekoliko puta spomenuti zbog iznimne važnosti, no posebnu pažnju treba posvetiti i **radioničkim programima namijenjenima djeci i mladima**. Među

dugovječnijim programima su:

- *Filmske radionice za djecu i mlade* (u organizaciji Hrvatskog filmskog saveza): petodnevni program koji se po uzoru na Školu medijske kulture sastoji od četiri radionice i popratnog programa,
- *Ljetna škola filma Gunja* (u organizaciji Studija kreativnih ideja Gunja): petodnevni radionički program koji se sastoji od nekoliko radionica i popratnog programa,
- *Ljetna škola filma Šipan* (u organizaciji Škole filma Šipan): desetodnevni radionički program koji se sastoji od četiri radionice i popratnog programa,
- *Tečaj filmske umjetnosti* (u organizaciji Kinokluba Karlovac): višemjesečni edukativni radionički program koji za cilj ima nastanak kratkometražnog igranog filma
- *Blankove filmske radionice* (u organizaciji Udruge Blank): set višemjesečnih edukativnih radioničkih programa
- *FROOOM!* (u organizaciji Bacača sjenki): petodnevni radionički program.

Radionički program tijekom svojeg trajanja održavaju i filmski festivali. Primjerice, Pulski filmski festival (od 2021.) ima radionički program za djecu i mlade, u organizaciji Bacača sjenki.

Natječaji koji kao uvjet sudjelovanja imaju prijavu videouradaka, a koji svojim karakterističnim smjernicama ili temama potiču produkciju i razvoj kreativnosti djece i mladih su:

- *Natječaj za izradu video spotova na temu jednog od „10 Zlatnih pravila u prometu“* u organizaciji HAK-a, u svrhu promicanja sigurnosti u prometu (zanimljivost je da nastali uradci moraju trajati maksimalno 15 sekundi),
- *Javni poziv osnovnim i srednjim školama za izradu videonajave književnog djela po izboru (book trailera)* u organizaciji Ministarstva kulture i medija,
- *Stop Motion Scena* u organizaciji Kinokluba Karlovac (natječaj posvećen radovima nastalima isključivo tehnikom stop animacije, a 2022. su prvi put prijavljeni i radovi vrtićkih grupa),
- *Natječaj za učenike osnovnih škola na temu „Financijska pismenost kroz igru“* u organizaciji Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (Hanfa, poziv je namijenjen učenicima uzrasta viših razreda osnovne škole),
- EU natječaji poput *Videonatječaja Što bi EU mogla učiniti za mlade* u organizaciji Europe Directa Slavonski Brod i sl.

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Organizacije se primarno financiraju iz javnih natječaja koji ili ne dopuštaju ili u vrlo malom postotku dopuštaju kupovinu opreme potrebne za djelovanje, koju je nužno i održavati te modernizirati
- Organizacije se konstantno bore za svoju egzistenciju (omogućavanje radnih mjesta unutar organizacija, honorare suradnicima, administraciju poslovanja i upravljanje prostorima u kojima djeluju) što utječe na kontinuiranost stvaralaštva i programa, zatvaranje financijske konstrukcije, održavanje hladnog pogona prostora i sl.
- Za izvođenje programa, organizacije nerijetko ovise i o drugim dionicima (partneri, ustanove, škole i sl.) te funkcioniraju na principu volonterizma i angažmana vanjskih suradnika.
- Nesrazmjerna je geografska pokrivenost manifestacija posvećenih stvaralaštvu djece i mladih.
- Razvoj samih organizacija (strateški, programski, organizacijskom strukturom i sl.) ovisi o različitim modelima i načine kojima prate razvoj djece i mladih uključenih u aktivnosti. Određeni programi i aktivnosti namijenjeni su široj populaciji te im je svrha kratkotrajno okupiti velik broj sudionika (poput kino projekcija, festivala i sl.), dok su aktivnosti i programi razvoja autorskog stvaralaštva djece i mladih i njihova usmjeravanja prema bavljenju audiovizualnom djelatnošću dugotrajni procesi. Ukoliko su djeca i mladi polaznici "jednokratnih" radioničkih i sličnih programa, zbog školskih i drugih obaveza, izazov je zadržati ih aktivnima i vezanima uz organizaciju u dužem periodu, ali je to i prilika za detektiranje njihovih posebnih interesa te delegiranje određenih organizacijskih dužnosti, pri čemu je neizostavan odgojno-obrazovni element (djeca i mladi postaju mentori drugima, razvijaju se vještine koje će ih usmjeriti u karijeru, itd.).

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Razvijati kompetencije za zanimanje filmskih pedagoga. Kao primjer edukacije služi online-kolegij Film Education: A User's Guide , čiji je nositelj Britanski filmski institut, uz Danski filmski institut, Francusku kinoteka i njemačku organizaciju Vision Kino, a sufinanciran je sredstvima Kreativne Europe putem natječaja Potprograma MEDIA u kategoriji Filmsko obrazovanje.
- Napraviti svojevrsni popis / registar osoba koje rade edukacije i radioničke programe; pobrojati one koji se bave mladima i oni koji okupljaju stručnjake i entuzijaste, ali im nisu primarna skupina s kojima rade mladi, no mogu biti suradnici sa školama i sl.
- U HAVC-ovom pozivu za međunarodnu suradnju otvoriti/dodati kategoriju za međunarodne programe za djecu i mlade
- Poticati razmjenu mentora, polaznika i programa na lokalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini , kroz osmišljavanje i provedbu postojećih i novih radioničkih programa, popratnih programa festivala, međuklupsku produkciju, rezidencijske programe i sl.
- Poticati prijevod hrvatske literature koja je posvećena filmskom stvaralaštvu djece i mladih na engleski, kao i obrnuto. Poticati prijevod monografija organizacija civilnog društva kao vrijednih dokumenata razvoja filmske pismenosti u Hrvatskoj.
- Poticati filmske festivale da uključuju što više mladih kroz volonterizam i job shadowing te mentorske programe, uz obavezno zapisivanje volonterskih sati i izdavanje potvrda o volontiranju i stečenim kompetencijama.
- Poticati kinoklube, školske družine i druge organizacije na godišnje premijere u kino uvjetima (ukoliko je moguće u lokalnoj sredini) te retrospektive radioničkih programa kao alata razvoja filmske pismenosti, uz analizu i diskusiju o procesu nastanka.

ISTRAŽIVAČKE DJELATNOSTI U OKVIRU FILMSKOG OBRAZOVANJA

Ana Đorđić

Uvod

Uvođenje filmske edukacije na sve obrazovne razine podrazumijeva i određene istraživačke djelatnosti koje prethode provođenju aktivnosti predloženih ovim dokumentom. Usto, neke se istraživačke djelatnosti trebaju provoditi i longitudinalno, i to nakon uvođenja filmske edukacije na sve obrazovne razine, kako bi se pratili trendovi njezina razvoja, prednosti i mane sustava koje o(ne)mogućavaju predložene aktivnosti te kako bi se osigurali njezina dugoročna kvaliteta i budući razvoj. Istraživanja u okviru filmske edukacije dosad nisu provedena (osim iznimno, npr. Đorđić, 2021), stoga su takve djelatnosti nužne kako bi se utvrdile konkretne potrebe te kako bi se filmska edukacija mogla kvalitetno provoditi. Rezultati istraživačkih djelatnosti, koje se tek trebaju provesti, morali bi se učiniti javno dostupnima, među ostalim i kako bi se ti podaci mogli koristiti u znanstvene, stručne i praktične svrhe te u završnim radovima na svim sveučilišnim razinama, a sve u svrhu razvoja metodike filmske edukacije kao interdisciplinarne znanstvene discipline te ukupne filmske pismenosti. Empirijski su podaci, dobiveni istraživačkim djelatnostima, bitan indikator i identifikator trenutnog stanja, kao i neizostavni dio ozbiljna i sustavna kreiranja odgojno-obrazovnih, kulturnih i audiovizualnih politika.

Razvojni trendovi / Vizija razvoja

1. Materijalne potrebe u institucionalnom obrazovanju

a) U suradnji s Upravom za odgoj i obrazovanje MZO-a i osnivačima (jedinicama lokalne samouprave), potrebno je istražiti koliko predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova posjeduje opremu potrebnu za nesmetano projiciranje filmova u okviru nastave (računalo, televizor/projektor, platno i zvučnici) te koliko navedenih ustanova posjeduje internetsku vezu potrebnu za *streaming* filmova kako bi se navedene institucije opremile neophodnim materijalnim uvjetima za filmsku edukaciju. Usto, valja utvrditi mogu li sve odgojno-obrazovne institucije – s obzirom na mogućnost zamračivanja prostora – održavati filmske projekcije u svojim prostorima te što im je potrebno (npr. tamne zavjese) da bi projekcijski prostor bio zamračen kako filmu ne bi konkuriralo dnevnu svjetlo.

b) U suradnji s Upravom za odgoj i obrazovanje MZO-a te osnivačima (jedinicama lokalne samouprave), potrebno je istražiti koliko predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova – koje već provode izvannastavnu aktivnost neprofесиjskog filmskog stvaralaštva – posjeduje opremu potrebnu za rad kinoklubova/videodružina koji djeluju u okviru školske ustanove te o kojoj je opremi riječ, a kako bi se navedene institucije opremile materijalnim uvjetima neophodnim za nastavak rada djece i mladih u okviru neprofесиjskoga filmskog stvaralaštva.

c) U suradnji sa stručnim suradnicima knjižničarima, potrebno je istražiti broj filmološke i filmskometodičke literature u knjižnicama pojedine obrazovne ustanove i pojedine ustanove u kulturi kako bi se one opremile literaturom potrebnom za filmsku edukaciju.

d) U okviru izdanja koje (su)financiraju HAVC i DHFR, potrebno je istražiti u kojoj su mjeri financirana izdanja, prijevodi i tekstovi koji se bave filmskom edukacijom te za koju su znanstvenu i stručnu literaturu potrebna reizdanja s obzirom na potrebe odgojno-obrazovnih institucija te ustanova u kulturi.

e) Potrebno je redovito istraživati i stranu literaturu koja se bavi filmskom edukacijom, sastavljati njezin popis i, u suradnji sa stručnjacima za filmsku edukaciju, odabrati preporučenu literaturu kako bi se ona mogla izdati i na hrvatskom jeziku. Usto, potrebno je istražiti suvremenu domaću i stranu literaturu udžbeničkog tipa za djecu i mlade, a koja može poslužiti za filmsku edukaciju.

f) Potrebno je istražiti koja su kvalitetna i dostupna didaktična sredstva za istraživanje filma i AV umjetnosti (optičke igračke i sl.) te koje su prikladne digitalne aplikacije (za izradu knjiga snimanja, stop-animacije i sl.), namijenjene djeci predškolske i rane školske dobi, kako bi se izradila lista preporučenih didaktičnih sredstava i aplikacija.

2. Filmska edukacija u odgojno-obrazovnim ustanovama i na sastavnicama sveučilišta

a) U ustanovama predškolskog odgoja potrebno je provesti istraživanje postojećih kurikula kako bi se vidjela zastupljenost filmske edukacije među predškolarcima, a u osnovnoškolskim ustanovama istraživanje bi trebalo obuhvatiti i broj školskih kinoklubova/videodružina te njihov pravni status (jesu li slobodna izvannastavna aktivnost ili su iz izvannastavne aktivnosti prerasli u udrugu koja djeluje u okviru škole).

Navedeno je istraživanje potrebno provoditi i longitudinalno kako bi se prepoznali razvojni trendovi filmske edukacije i filmskoga neprofесиjskog stvaralaštva.

b) U suradnji s MZO-om i AZVO-om, potrebno je kontinuirano provoditi longitudinalno istraživanje o broju obveznih, izbornih i fakultativnih kolegija na visokim učilištima koji se bave filmskom edukacijom te pritom ne uzimati u obzir kolegije iz medijske pismenosti.

. Nadalje, kao i u osnovnim školama, potrebno je utvrditi broj srednjoškolskih kinoklubova/videodružina i njihov pravni status te nastaviti pratiti njihov broj longitudinalno (svake kalendarske godine).

c) U suradnji s MZO-om i AZVO-om, na sastavnicama hrvatskih sveučilišta potrebno je istražiti silabe kolegija koji su isključivo filmskometodički i filmološki

te na kojim se studijskim programima ti kolegiji održavaju, koliko se povećava (ili smanjuje) njihov broj svake akademske godine te o kojem se statusu kolegija radi, je li riječ o izbornim ili obveznim kolegijima, a kako bi se u sljedećim godinama prilagodio njihov broj s obzirom na potrebe sustava. Potrebno je istražiti i ima li u okviru programa cjeloživotnog obrazovanja takvih kolegija, njihov broj, kao i broj polaznika.

3. Filmska edukacija u organizacijama civilnog društva

Osim što je potrebno provesti istraživanje točnog broja filmskoedukativnih programa koje provode organizacije civilnog društva, iznimno je važna i njihova evaluacija koju bi, u suradnji s Nacionalnim povjerenstvom za filmsku pismenost Hrvatskog audiovizualnog centra, provodili vanjski neovisni stručnjaci. Sukladno rezultatima evaluacija, umjetnički savjetnici za komplementarne djelatnosti mogli bi koherentno odlučivati o povećanju ili smanjenju sredstava filmskoedukativnih programa prijavljenih na Javni poziv s obzirom na njihovu ukupnu kvalitetu. Preduvjet evaluaciji jest detaljno istražiti koji su filmskoedukativni programi namijenjeni kojem profilu polaznika, odnosno tko su korisnici programa (predškolarci, osnovnoškolci, srednjoškolci, studenti, građanstvo, umirovljenici, pripadnici osjetljivih skupina, odgojno-obrazovni djelatnici i djelatnici u kulturi) te ih je, u skladu s time, potrebno i razvrstati prilikom prijave na Javni poziv. Jednako tako, potrebno je istražiti tradiciju navedenih programa i interes za te programe kako bi se financijska sredstva pravedno i utemeljeno raspodijelila. Isto je istraživanje, kao i prethodno, potrebno provesti i među programima kojima se potiče filmsko stvaralaštvo različitih profila polaznika. U tom smislu, potrebno je urediti Javni poziv za komplementarne djelatnosti, a navedena istraživanja programa filmske edukacije i programa neprofесиjskoga filmskog stvaralaštva provoditi i longitudinalno .

4. Interes odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi za provođenje filmske edukacije

a) Među odgojno-obrazovnim djelatnicima svih profila, zaposlenih na svim obrazovnim razinama, potrebno je provesti istraživanje o njihovom interesu za provođenje filmske edukacije, prethodnom filmološkom i filmskometodičkom obrazovanju, izazovima koji ih onemogućavaju u potencijalnom provođenju filmske edukacije, potrebama za dodatnom edukacijom te njihovim prijedlozima za poboljšanjem sustava u tom kontekstu.

b) U suradnji s MZO-om i AZOO-om, na kraju svake školske godine potrebno je utvrditi broj stručnih usavršavanja koja su se bavila temom filmske pismenosti, broj polaznika te analizirati evaluaciju provedenu među polaznicima, a kako bi se kontinuirano utvrđivao interes za takva stručna usavršavanja, kao i njihova potreba među odgojno-obrazovnim djelatnicima. Sukladno rezultatima, poželjno je predlaganje unapređenja postojećih programa i aktivnosti.

c) Jednako je istraživanje potrebno provesti među djelatnicima u kulturi koji su zaposleni u ustanovama koje se bave ili mogu baviti filmskim opismenjavanjem (i filmskom edukacijom).

5. Razvoj publike

a) Istraživanjem je potrebno svake kalendarske godine utvrditi broj filmskih programa u nezavisnim kinima, namijenjenih djeci i mladima te pripadnicima osjetljivih skupina, kao i njihovu posjećenost s obzirom na županiju, a u odnosu na ukupan broj ciljane populacije u županiji.

b) Potrebno je longitudinalno istraživati broj posjetitelja (djece i mladih) nezavisnih kina s filmskim programima za djecu i mlade kako bi se dugoročno utvrdio razvoj filmske pismenosti u tim dobnim skupinama.

c) Jednako je istraživanje potrebno provoditi među pripadnicima osjetljivih skupina s istim ciljem.

d) Potrebno je utvrditi financijska sredstva kojima jedinice lokalne samouprave sudjeluju u promicanju filmske edukacije (sufinanciranjem programa ili njihovih dijelova te prijevoza učenika).

6. Filmska pismenost među osjetljivim skupinama i odraslima

a) Kontinuiranim istraživanjem potrebno je redovito identificirati potencijalne nove osjetljive skupine u kontekstu filmske edukacije (i temeljne filmske pismenosti) te longitudinalno pratiti razvoj filmske pismenosti među pripadnicima osjetljivih skupina i njihovo sudjelovanje u aktivnostima predloženim ovim dokumentom, kao i zapreke s kojima se susreću provoditelji aktivnosti, a kako bi se one minimalizirale.

b) Potrebno je istražiti koji programi kvalitetno promiču filmsku pismenost odraslih, evaluirati ih u suradnji s vanjskim neovisnim stručnjacima te longitudinalno pratiti interes odraslih za takve programe.

RAZVOJ PUBLIKE I POTICANJE FILMSKE PISMENOSTI

Edita Bilaver

Uvod – Ključne karakteristike

Definicija razvoja publike mijenjala se i nadograđivala kroz povijest, obuhvaćajući područja djelovanja kao što su medijacija, animacija, edukacija i marketing. Termini „kulturno obrazovanje“ (koji se odnosi na obrazovnu dimenziju usko povezanu s poticanjem razmišljanja, kreativnosti i kritičkog stava spram kulture i umjetnosti) te „umjetnički marketing“ i „kulturna inkluzija“ adresiraju ili socijalne ili ekonomske dimenzije, dok pojam razvoja publike pruža šire značenje koje podrazumijeva i kulturnu, i ekonomsku i socijalnu dimenziju.

Spajanje različitih područja unutar koncepta razvoja publike i njegova multidisciplinarnost očituje se u spajanju više disciplina, poput marketinga, sociologije, ekonomije, pedagogije i drugih (Colomer prema Cuenca-Amigo i Makua, 2017).

Iznimno vrijedan pregled evolucije okvira i granica područja razvoja publike dan je u uvodnim poglavljima recentno objavljene publikacije u izdanju Zaklade „Kultura nova“, pod nazivom Izvana i iznutra: metode i prakse organizacijske transformacije prema sudjelovanju u kulturi.²

Strategija razvoja publike temelji se na trima poznatim principima:

- povećanju publike unutar postojećeg društveno-demografskog profila;
- produbljivanju odnosa s postojećom publikom;
- diverzifikaciji publike kroz privlačenje drugih društveno-demografskih profila.

Iako je termin razvoja publike uvriježen i često korišten te se njegov utjecaj na društveni i kulturni život smatra neupitnim, postavlja se pitanje postoji li zajedničko razumijevanje među akterima i među kreatorima kulturnih politika te kako izgledaju uspješno provedeni planovi razvoja publike i koje su to organizacije i/ili ustanove koje su se transformirale i postavile publiku u središte svog djelovanja.

Koncept razvoja publike u svojoj se praktičnoj primjeni može razmatrati kao marketinški alat koji ima cilj privlačenje nove publike, određene kvantitativne ciljeve u broju gledatelja i sl., a takva interpretacija razvoja publike podjednako se odnosi na sve dobne skupine publike.

Pristupi razvoju publike, uz gore navedeni marketinški, a koji se razlikuju u odnosu na dobnu skupinu kojoj se obraćaju, jesu:

- edukativni/obrazovni pristup, koji se odnosi na djecu i mlade
- inkluzivni pristup, koji se odnosi na odrasle.

Postizanje ravnoteže između umjetničke slobode i osiguravanja uvjeta za ostvarivanje prava građana na kulturu i umjetnost kroz postavljanje publike kao ravnopravnog partnera omogućuje upravo koncept razvoja publike. Ne radi se o dvama suprotstavljenim već komplementarnim pristupima, kojima se podržavaju strategije demokratizacije u kulturi koje odgovaraju suvremenim izazovima.

Polazeći od koncepta kulturne demokracije, kojoj je cilj građane aktivno uključiti i angažirati u kulturnom životu, stavljajući pritom naglasak na njihovo sudjelovanje u umjetničko/kreativno stvaralaštvo, razvoj publike pridonosi stvaranju uvjeta za širenje pristupa kulturi i umjetnosti.

Širenje pristupa kulturi i umjetnosti, pa tako i filmu, podrazumijeva da nositelji kulturnih programa moraju djelovati izvan svojih temeljnih prostora djelovanja poput kinodvorana – fizički i mentalno – u zajednicama, u javnom prostoru, nekonvencionalnim prostorima, stvarajući inovativna iskustva i razvijajući partnerstva s drugim sektorima, poput škola, bolnica, mjesnih zajednica, supermarketa itd. (EC, 2021)

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci

Analize i studije slučajeva o praksama sudjelovanja, uključivanja i angažmana publike

U stalnom procesu nadograđivanja obuhvata koncepta razvoja publike i definiciji prikladnih metodologija (alata za primjenu) s pomoću kojih se organizacije orijentiraju prema publici koju postavljaju u središte svojih djelovanja, u okviru Europske unije (Program Kreativna Europa) financirano je više istraživačkih projekata/studija analiza slučajeva, rezultati kojih su utjecali na redefiniciju/proširenje koncepta i u programskoj dokumentaciji EU-a.

Iznimno važni projekti i studije slučaja, zaključci kojih su uključeni u nove programske smjernice i ciljeve koje preporučuje Europska komisija, nužne za razumijevanje koncepta razvoja publika, jesu sljedeći:

- Studija o razvoju publike. Kako postaviti publiku u središte kulturnih organizacija, Europska komisija 2017.³
- ADESTE projekt (2014.-2016.)⁴
- Be SpectACTive!, (2015.-2018.)⁵
- CONNECT (2016.-2019.)⁶
- ADESTE+ – Strategije razvoja publike u Europi 2018.-2022.⁷

3 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cc36509d-19c6-11e7-808e-01aa75ed71a1>

4 <https://aced.adeplus.eu/resources/why-aced/audience-development-the-adeplus-journey>

5 https://www.bespectactive.eu/wp-content/uploads/2019/09/Breaking-the-Fourth-Wall_publication.compressed.pdf

6 <http://connectingaudiences.eu/resources?view=resource&task=resource.downloadFile&id=152>

7 <https://www.adeplus.eu/>

U „Studiji o razvoju publike. Kako postaviti publiku u središte kulturnih organizacija“, koju je 2017. godine objavila Glavna uprava Europske komisije za obrazovanje u kulturu, autori Bollo i suradnici predstavili su novi konceptualni okvir razvoja publike, kako s teorijskog tako i iskustvenog očišta, zahvaljujući nizu analiziranih studija slučajeva iz Europe.

Revidirana definicija koncepta razvoja publike utemeljena je na kategorijama pristupa (geografski, fizički, kulturni i ekonomski pristup kulturi), u stupnjevanju sudjelovanja u kulturi te u procesima donošenja odluka i zastupljenosti svih razlika. Navedene tri kategorije direktno dovode do isključivanja (neinkluzivnosti), utječu na stvaranje prepreka kulturnom angažmanu i aktivnom (kreativnom) sudjelovanju publike te zajedno redefiniraju pojam razvoja publike.

Takva konceptualna razlika utjecala je na promjenu kategorizacije naziva triju glavnih vrsta publika (publika po navici; publika po izboru; iznenadna publika), ali i na redefiniciju/reinterpretaciju temeljnog tumačenja pojmova proširenja, produbljenja odnosa s publikom te diversifikacije publike:⁸

- **proširivanje** se odnosi na trenutačnu publiku, publiku po navici (povećavanje iste vrste publike koja i sada posjećuje), i na dio publike po izboru koja ima drugačiju kulturnu potrošnju ili je uopće nema (privlačenje publike);
- **produbljivanje** se odnosi na strategije usmjerene na trenutačnu publiku, onu koja već po navici cijeni kulturnu praksu, ali se može više angažirati što se tiče kultivacije ukusa (produbljivanje i diversifikacija kulturne potrošnje);
- **diversifikacija** se odnosi na strategije usmjerene na iznenadnu publiku i one publike po izboru čija je vjerojatnost za sudjelovanje u umjetnosti mala ili nepostojeća.

Praktična primjena implementacije strateškog usmjerenja koje se temelji na razvoju publike u većini organizacija u kulturi nije donijela očekivane rezultate. Više je razloga tome, a ključnim su se pokazali smanjeni kapaciteti za organizacijskim promjenama koji zahtijevaju transformaciju od svih djelatnika i suradnika organizacija u kulturi te definiranje zajedničke vizije i strategije orijentirane na publiku i preuzimanje odgovornosti za svaku pojedinu ulogu u implementaciju iste.

Posljednji projekt ADESTE+ (2018.-2022.) posvećen je upravo tim nužnim organizacijskim promjenama. Najznačajnija vrijednost rezultata međusektorskog i design thinking pristupa je prototip naziva ACED (Audience Centred Experience Design - Dizajn iskustva namijenjenog publici), model intervencije za podršku kulturnim organizacijama kako bi poboljšale vlastite sposobnosti uspostavljanja značajnih odnosa sa svojom publikom i zajednicama. Radi se o metodologiji ACED razvijenoj u okviru partnerskog projekta ADESTE+, financijski podržanog kroz program Kreativna Europa, a koja se naslanja na niz projektnih suradnji od 2013. do 2022. godine.

⁸ Prijevod iz publikacije *Izvana i iznutra: metode i prakse organizacijske transformacije prema sudjelovanju u kulturi*, Zagreb: Zaklada „Kultura nova“, 2022.

Zahvaljujući rezultatima ovog projekta, predstavljen je unaprijeđeni koncept razvoja publike koji uvjetuje promjene u „kulturom sektoru“ kako bi veći broj publika sudjelovao u kulturi, a ne zahtijeva promjene u „publici“.

Predstavljena metodologija sadržava, među ostalim, i korisne alate za praćenje korak po korak svih potrebnih faza u definiciji ciljeva, razvojnim aktivnostima, implementaciji plana razvoja publike. Proces zahtijeva suradnički format, u koji su uključeni svi djelatnici/suradnici u kulturi te identificirani dionici i predstavnici publike.

Filmske publike: analiza stanja

Postupno smanjenje sudjelovanja publika u kulturnim i umjetničkim sadržajima od kraja 1980-ih godina te razvoj tehnologije, kojim se mijenja način na koji se stvara, distribuira, pristupa kulturnom sadržaju, desetljećima su predmet analiza s ciljem definiranja adekvatnog odgovora na pitanje kako povećati sudjelovanje u kulturi i kako angažirati publiku. Recentna pandemijska kriza sa svojim snažnim zaokretom prema digitalnim sučeljima, platformama i tehnologijama dodatno je ubrzala procese promjena navika u sudjelovanjima u kulturnim sadržajima, a time i gledalačkih navika kinoposjetitelja.

Pokazalo se da je 2021. bila teška godina za kinematografiju u Europi. Višestruki čimbenici, poput zatvaranja kina, osobito u prvoj polovici godine, negativan učinak ograničenja posjećenosti, oklijevanje među publikom da se vrati u kina, povratak američkih studijskih blockbustera i prodornosti promocija lokalnih filmova, pridonijeli su da europska kina sporo napreduju na razine prije pandemije.

Posjećenost kina u EU-u i Ujedinjenom Kraljevstvu povećala se za 31,5%, s 299 milijuna u 2020. na 394 milijuna u 2021. Međutim, ova razina čini samo 40% prosječne razine posjećenosti kinima prije pandemije, registrirane između 2017. i 2019. Slično tome, prihod od prodanih ulaznica (GBO)⁹ porastao je za 38,2%, s 2,1 milijarde EUR na procijenjenih 2,9 milijardi EUR u razmatranom razdoblju 2020./2021., što čini svega 42% razine prihoda prije pandemije (2021. / prosjek razdoblja 2017.-2019.).

Zabilježene su značajne razlike u rezultatima prihoda kinoblagajni na pojedinim europskim tržištima, koje se očito moraju tumačiti u svjetlu različitih stupnjeva kolapsa pojedinih tržišta 2020., kao i u razlikama u trajanjima ograničenog pristupa kinima. Prema dostupnim podacima za 2021. godinu, ukupni prihodi povećali su se u 17 zemalja, smanjili u osam i stagnerali u dvije od 27 država članica EU-a i Ujedinjenom Kraljevstvu.

Najveći međugodišnji porast (2020./2021.) zabilježen je u Bugarskoj (+91%), Hrvatskoj (+77%), Velikoj Britaniji (+68%), Cipru (+57%), Irskoj (+56%), Poljskoj (+55%), Španjolskoj (+53%) i Rumunjskoj (+53%). Nasuprot tome, pad prihoda registriran je u Estoniji (-23%), Nizozemskoj (-15%), Slovačkoj (-14%), Litvi (-13%), Italiji (-12%) i Finskoj (11%).

⁹ GBO – Gross box Office

Izvan EU-a i UK-a, posjećenost kinima snažno je porasla na godišnjoj razini (2020./2021.) u Bosni i Hercegovini (+186%), Crnoj Gori (+125%), Ruskoj Federaciji (+64%) i Islandu (+51%). Međutim, posjećenost kinima nastavila je padati za -28% u Turskoj, koja je zabilježila najnižu razinu u novijoj povijesti.

Posjećenost kinima, u milijunima (<i>admissions</i>)					
Zemlja	Prosjek 2017.-2019.	2020.	2021. (preliminarni podaci)	2021./2020. promjena	Usporedba 2021./pros-jek 2017.-2019.
Hrvatska	4,7	1,4	2,5	77,1%	52,5%
EU 28 (UK)	982,0	299,4	393,7	31,5%	40,1%

Izvor: European Audiovisual Observatory, Hrvatski audiovizualni centar

Ukoliko se pregled ukupnog broja gledatelja filmova u hrvatskim kinima razmatra u dužem vremenskom razdoblju, od 2011. do 2021. godine, može se zaključiti kako se u pred-pandemijskoj 2019. godini dosegnuo najveći broj gledatelja (4,9 milijuna), a time i broj posjeta kinu po glavi stanovnika (1,20).

Razdoblje od 2020. godine na ovamo pokazuje znakove sporijeg oporavka posjećenosti kinodvoranama uslijed još uvijek prisutnih postpandemijskih posljedica (među ostalim) rizičnog pristupa zatvorenim prostorima.

Međutim, pregledavajući podatke za sve ostale zemlje EU-a, razvidno je kako je Hrvatska druga (iza Bugarske) po registriranoj međugodišnjoj stopi rasta (2020./2021.) od +77,1% u odnosu i na prosjek EU-27 koji iznosi +25,5%.

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Broj gledatelja (u mil.)	3,34	4,06	3,99	3,79	3,93	4,29	4,5	4,6	4,9	1,39	2,46
Broj posjeta kinu po glavi stanovnika	0,78	0,96	0,95	0,88	0,93	1,02	1,09	1,12	1,20	0,34	0,63

Izvor: Hrvatski audiovizualni centar,¹⁰ obrada

Osim statističkog uvida u broj gledatelja filmova u hrvatskim kinima (i ostale sektorske podatke) koji redovno objavljuje Hrvatski audiovizualni centar u svojim godišnjim publikacijama, nije bilo moguće pristupiti izradi statističkog uvida u broj korisnika različitih programa poticanja filmske pismenosti za sve dobne skupine niti njihova eventualna utjecaja na gledalačke navike.

Očigledni su izazovi s kojima se suočava cijela AV zajednica, a posebno kinoprikazivači. Jasan je i određeni potencijal broja posjeta kinu po glavi stanovnika koji Hrvatska može ostvariti sustavnim podržavanjem niza programa, među kojima svakako i programa poticanja filmske pismenosti svih dobnih skupina.

U poglavlju Analiza sustava financiranja predstaviti će se svi izvori financiranja filmskog obrazovanja i programa poticanja filmske pismenosti te će se dati uvid u vrijednost tih financiranja i okvirni broj programa i organizacija - korisnika istih.

Međutim, kako se ne raspolaže izvješćima o broju, o dobi, o profilu publike, odnosno direktnim korisnicima različitih programa poticanja filmske pismenosti i razvoja publika te njihovim evaluacijama istih, kao ni eventualnim longitudinalnim istraživanjima, nije moguće dati kvantitativni kao i kvalitativni uvid o utjecaju istih na gledalačke navike odnosno njihova znanja / razinu usvojene / povećane filmske pismenosti koja je u konačnici rezultirala povećanim sudjelovanjima / participacijama u kulturnim (filmskim) programima.

Razvojni trendovi, izazovi i potencijali

Koliko je razvidno iz prethodnih poglavlja, filmsko obrazovanje odnosno edukacija započinje u ranoj i predškolskoj dobi i nužna je sustavna provedba u institucijskom, ali i izvaninstitucijskom okviru odnosno najoptimalnije njihovom kombinacijom. Provedba nije moguća bez audiovizualnog sadržaja odnosno susreta s filmom kao umjetničkom formom i direktno utječe na stvaranje gledalačkih navika prema istraživanjima koja su provedena u nekim europskim zemljama.

Filmsko obrazovanje odnosno edukacija djece i mladih institucijski i izvaninstitucijski se smatra temeljem razvoja buduće publike, redoviti odlasci u kino tijekom djetinjstva povezani su s učestalošću posjeta kinodvoranama i u odrasloj dobi. Kanal komunikacije s djecom i mladima kroz školski sustav čiji kurikulum podržava sudjelovanje u kulturnim i umjetničkim sadržajima pojednostavljuje njihovo uključanje u različite kulturne sadržaje te omogućuje sustavno provođenje i održivost određenih programa.

Analiza izazova i potencijala na području programa poticanja filmske pismenosti i općenito primjeni pristupa razvoja publike predstavlja se kroz dva istraživanja o sudjelovanjima u kulturi dviju dobnih skupina publika:

- starijih od 16 godina (odrasle populacije)
- djece i mladih u dobi od 6 do 18 godina

Sudjelovanje u kulturi / filmske publike starije od 16 godina

Prema podacima iz analize „Cultural statistics“ Eurostata,¹¹ koja se temelji na istraživanju provedenom u 2015. godini na populaciji odraslih, starijih od 16 godina, više od 80% mladih u dobi od 16 do 29 godina diljem Europe sudjelovalo je najmanje u jednom do tri kulturna događanja u proteklih 12 mjeseci (odlazak u kino, kazalište, na koncert, izložbu, kulturno događanje na otvorenom, posjet kulturnim znamenitostima, muzejima, arheološkim nalazištima i sl.).

Općenito gledajući, u odnosu na ciljanu skupinu ispitanika starijih od 16 godina, najveći postotak sudjelovanja u kulturi pokazuju nordijske zemlje - Danska (85,3%), Švedska (85,0%), Finska (83,7%) i Nizozemska (83,7%). Hrvatska se nalazi među zemljama koje su zabilježile manje od 50% odrasle populacije koja je sudjelovala u nekom od kulturnih događanja - Italija (46,9%), Grčka (46,9%), Hrvatska (36,5%), Bugarska (28,6%) i Rumunjska (27,4%).

Prema istom istraživanju navika i profila navedena uzorka odrasle populacije, za dobnu skupinu od 6 do 74 godina odlazak u kino najmanje je zanimljiv (prosjeak za sve EU zemlje iznosi 24,9%, dok za Hrvatsku 5,1%), prednjače posjeti kulturnim znamenitostima i uživo izvođenim umjetničkim sadržajima.

	16-29 godina	65-74 godina	više od 16 godina
Sudjelovanje u kulturnim programima	70,5%	17,3%	36,6%
<i>EU prosjek</i>	82,5%	50,5%	62,6%
Vrsta kulturnog programa	Kina	Izvedbe uživo	Kulturne znamenitosti
	24,9%	26,3%	19,2%
<i>EU prosjek</i>	45,2%	42,0%	42,1%
Učestalost odlaska u kino	Niti jednom	Jednom do tri puta	Više od četiri puta
	75,1%	15,7%	9,2%
<i>EU prosjek</i>	54,8%	27,6%	17,6%

Obrada, izvor: Cultural Statistics, Eurostat

S druge strane, izvješće upućuje na to da na razini Europske unije 37,4% (više od trećine) građana starijih od 16 godina nije sudjelovalo ni u jednom kulturnom događanju u posljednjih 12 mjeseci.

¹¹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_participation#Cultural_participation_by_age

Kao osnovne razloge izostanka sudjelovanja u kulturnim programima, ispitanici su naveli:

- financijske resurse i kapacitete (odnosno manjak istih)
- manjak interesa za sudjelovanjem
- dostupnost sadržaja (fizička udaljenost i fizička nepristupačnost)
- ostalo.

Najveći postotak ispitanika iz čak 16 EU zemalja, koji su kao razlog svojeg nesudjelovanja u kulturnim sadržajima naveli fizičku udaljenost, odnosio se upravo na odlazak u kino.

Nužno je odraslu populaciju segmentirati prema zajedničkim karakteristikama, primjerice prema dobnim skupinama:

- srednjoškolska populacija;
- studentska populacija (mladi);
- zaposleni;
- nezaposleni, trajno nezaposleni;
- umirovljenici;
- ranjive skupine stanovništva odrasle dobi koje nisu osobe s invaliditetom (samačka kućanstva, migranti, azilanti, manjine i sl.).

Za sve segmente publike nužno/potrebno je definirati strategiju uključenja i angažmana u kulturnim programima na način da isti obogaćuju i osnažuju organizacije te podržavaju razvijanje trajnih odnosa s publikom.

Sudjelovanje u kulturi / filmske publike do 18 godina

Uz navedeno istraživanje Eurostata na odrasloj populaciji, jedno od recentnih istraživanja o gledalačkim navikama djece i mladih, iznimno korisno za strateški pristup razvoja filmskih publika dobi do 18 godina, proveo je Filmski centar Crne Gore¹² u okviru jednog od prioriteta njihova Nacionalnog programa razvoja kinematografije 2018.-2023. na uzorku od 889 upitnika (koje su popunila djeca i mladi u dobi od 6 do 18 godina).

Istraživanje je imalo cilj definirati načine na koji osnovnoškolci i srednjoškolci stječu filmsko iskustvo, što gledaju, kako gledaju i kako biraju naslove te gdje gledaju filmove. Rezultati su prikazani kroz tri segmenta dobnih skupina od 6 do 10 godina, od 11 do 14 godina i od 15 do 18 godina.

12 <https://fccg.me/wp-content/uploads/2021/09/KAKO-GLEDAMO-FILM.pdf>

Slijedi prijenos ključnih zaključaka proizišlih iz predmetna istraživanja:

- najmlađoj dobnoj skupini (od 6 do 10 godina) roditelji preporučuju filmske sadržaje, dok se ostale dobne skupine informiraju putem društvenih mreža, najmanji utjecaj imaju preporuke učitelja i nastavnika;
- filmovi se najčešće gledaju na televiziji i računalu, na drugom mjestu je odlazak u kino za prvu i drugu dobnu skupinu (od 6 do 14 godina);
- najmlađa dobna skupina najčešće gleda sinkronizirane animirane filmove s obitelji na televiziji;
- srednja dobna skupina filmove najčešće gleda s obitelji i prijateljima, a starija preferira sama gledati, obje skupine najčešće gledaju igrane filmove s titlovima;
- kao razlog zašto gledaju filmove, sve su tri dobne skupine na prvom mjestu navele „jer su uzbudljivi“, a potom „jer ih nasmijavaju“;
- za dobnu skupinu od 10 do 14 godina koja najčešće gleda filmove u kinima sa svojim prijateljima iz škole taj se odlazak definira kao kvalitetno provedeno vrijeme;
- za dobnu skupinu od 15 do 18 godina gledanje filmova samostalno na računalu predstavlja bijeg od stvarnosti (ulazak u imaginarne svjetove), to je dob u kojoj najmanje posjećuju kino.

Poznavanje publike, njihovih navika, preferencija, modela ponašanja i utjecaja na iste zahtijeva postavljanje sustavnog kanala komunikacije putem redovnih ispitivanja/istraživanja, praćenjem svih dostupnih podataka desk researchom, integracijom podataka dobivenih primarnim i sekundarnim tipom istraživanja te interpretacija istih. Nužna je primjena „naučenih lekcija“ i stečenih znanja u daljnjem odnosu s publikom.

Što filmska publika najviše gleda i na kojim kanalima?

Pored uvida u trend sudjelovanja u filmskim sadržajima koji se projiciraju u kinodvoranama te učestalosti odlazaka u kina, potrebno je steći uvid u i u druge kanale na kojima publike dolaze do filmskih sadržaja. Posljednjih desetljeća dogodile su se značajne promjene medijskog konteksta i povećale su se količine audiovizualnih sadržaja dostupnih kako na linearnim kanalima kao što su televizije, video na zahtjev, društvene mreže, mobilne aplikacije tako i na Internetu kao nelinearnom kanalu.

Razvoj filmskih publika i poticanje filmske pismenosti se događa i na tim kanalima i to istovremeno sa „konvencionalnim“ odlaskom u kino.

Profil postojeće i buduće publike audiovizualnih sadržaja, predmet je različitih istraživanja.

Europska komisija je naručila provedbu istraživanja 2012. godine¹³ koje je provedeno u 10 europskih zemalja (među kojima je i Hrvatska) na uzorku od 4.608 ispitanika od 4 do 50 godina starosti.

Među nalazima tog istraživanja navodi se kako je gotovo polovica ispitanika bila obuhvaćena programima filmskog obrazovanja. 43% ispitanika „gleda ili je gledalo filmove kao dio studija u školi, fakultetu ili u obrazovanju odraslih“ (10% 'trenutačno' i 33% 'u prošlosti'). Osim toga, 25% „gleda ili je gledalo filmove izvan škole, lokalno ili na sveučilištu“, 15% je ili je bilo „uključeno u snimanje filmova u zajednici“, a 13% je ili su bili 'članovi filmske udruge'. Najveće sudjelovanje u programima filmskog obrazovanja zabilježeno je u Rumunjskoj (63%), Italiji (53%) i Španjolskoj (50%) dok je ono najniže u Njemačkoj (24%), Velikoj Britaniji (27%) i Hrvatskoj (36%).

Većina ispitanika koji su imali iskustva filmskih klubova ili edukativnih filmskih programa prepoznaju njihove prednosti, slažući se da je takvo iskustvo „pobudilo njihovu znatiželju za druge vrste kinematografije“ i utjecalo na to da gledaju raznovrsnije filmove (40% se 'snažno' slaže), „povećalo je njihovo zanimanje za kino“ i navelo ih da gledaju više filmova (37% se 'snažno' slaže), „poboljšali su svoju filmsku kulturu“ i ojačali svoje filmsko znanje (43% se 'jako' slaže). Dječji interes za filmsku pismenost još je veći: 85% je reklo da im je to pomoglo u povećanju interesa za kino. Među djecom koja nisu pohađala filmske klubove ili programe poticanja filmske pismenosti, 63% kaže da bi željeli sudjelovati. Interes roditelja također je bio jak.

Nastavno na identificirane poveznice između sudjelovanja u različitim vrstama programa poticanja filmske pismenosti od rane dobi i razvijenih navika u gledanju filmskih sadržaja (učestalosti, odlascima u kino i drugo) odrasle populacije, predstavljaju se odabrani dijelovi recentnih istraživanja pomoću kojih je moguće steći uvid u profil mlade filmske publike.

Za potrebe izrade strateškog projekta HRT-a „Razvoj programskih usluga za djecu i mlade“ (2019.) provedeno je istraživanje medijskih navika djece i mladih u Hrvatskoj. Rezultati tog istraživanja daju uvid u opće navike gledanja audiovizualnog sadržaja (koliko, što, kada, kako), ali i u kanale koje djeca koriste za gledanje.

Ciljana skupina djece i mladih iz istraživanja je podijeljena na 4 grupe, a kroz izvadak iz sumiranih zaključaka moguće je steći uvid u velike razlike u načinima gledanja audiovizualnog sadržaja kao i kanalima koji se najviše koriste:

1-3 godine – pored televizije, mobitel se najviše koristi kao uređaj za gledanje sadržaja, YouTube je najkorištenija platforma na kojoj se gledaju se većinom crtani filmovi i dječje pjesmice te se percipira i kao sredstvo smirivanja, televiziju u prosjeku gledaju oko sat i pol na dan;

4-6 godina – djeca preferiraju gledati obiteljske sadržaje, 1/3 djece koristi YouTube za gledanje uglavnom crtanih filmova i dječjih pjesmica, najčešće pristupaju platformi YouTube putem mobitela i koriste ga jedan do dva sata dnevno, igrice najčešće igraju na mobitelu, roditelji zadržavaju kontrolu nad sadržajem iako manje kad se radi o igricama;

13 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0e02d902-6262-4b93-b606-04c9d0f6a361/language-en>

7-10 godina - televizor je najčešće korišten uređaj, biraju se napeti akcijski, duhoviti i zanimljivi sadržaji, YouTube je dominantno korišten kanal za gledanje video sadržaja, televiziju u prosjeku gledaju oko 1 sat na dan, dominantno sinkronizirane serije za djecu, roditelji imaju manju kontrolu nad sadržajem;

11-14 godina - mobitel je najčešće korišten uređaj, bira se sadržaj koji ih nasmijava, posjeduju najčešće mobitel i igraću konzolu, najčešće koriste FB i INSTA, najčešće gledaju humoristične klipove na društvenim mrežama, YouTube dominantno koriste za gledanje video sadržaja i predstavlja glavni izvor zabave, svi koriste Instagram;

15-18 godina - mobitel je najčešće korišten uređaj, prijatelji i Internet su načini informiranja o sadržajima koji zanimaju mlade, biraju sadržaje koji ih nasmijavaju (omiljene su humoristične serije i sport te spektakularni dokumentarci), gotovo svi imaju profile na društvenim mrežama, YouTube koriste svaki dan, ponajviše za glazbene sadržaje i gledanje YouTubera.

Istraženi su najgledaniji sadržaji (naslovi) te definirane željene karakteristike audiovizualnih sadržaja kako bi isti bili gledani i gledaniji po pojedinim dobnim skupinama. Vrijedni nalazi iz izvotka istraživanja Medijske navike djece i mladih mogu poslužiti pri definiranju strategija razvoja i filmske publike jer omogućavaju uvid u sve kanale (linearne i nelinearne) na kojima se pretežito gledaju audiovizualni sadržaji te na načine korištenja.

Slično istraživanje provelo se u sklopu projekta danskog neovisnog istraživačkog fonda smještenog na Sveučilištu u Kopenhagenu (Odsjek za filmske studije i kreativne medijske industrije) a čiji rezultati su objavljeni 2021. godine u publikaciji „Istraživanje mladih publika: *Serial Fiction and Cross-Media Storyworlds for Children and Young Audiences (RYA)*¹⁴.

Radi se o jednom od istraživanja koje se redovno provode u Danskoj od strane svih dionika koji su uključeni u istraživanje i angažiranje filmske publike, a kao što su Danski filmski institut, DR televizija, distributere, filmski festivali, organizacije koje se bave medijskom pismenošću školaraca.

Predstavljeni rezultati temelje se na nacionalnom istraživanju koje ispituje kako se danska djeca i tinejdžeri (od 8 do 17 godina) odnose prema raznim fiktivnim sadržajima na ekranima (tj. filmovima i serijama) kao i prema platformama koje ih plasiraju.

10 glavnih zaključaka provedenog istraživanja koji definiraju preferencije mlade filmske publike u Danskoj:

1. Danska djeca i adolescenti od 8 do 17 godina jako preferiraju globalne pružatelje sadržaja Netflix, Disney+ i YouTube. Manje su oduševljeni Danski DR, TV 2 i Ramasjang/Ultra.

2. YouTube je najgledanija platforma koju gleda 40% djece dnevno. Među dječacima taj je broj još veći: dvije trećine gledaju dnevno. Netflix jest druga najgledanija platforma.

14 https://comm.ku.dk/research-data/danishchildrenreport_jensen_mitric_larsen_mouritsen.pdf/

3. Što se tiče filmova i serija, uglavnom ih gledaju danska djeca i adolescenti na Netflixu i Disneyju+. Ponekad gledaju filmove i serije na danskim platformama, ali tamo također gledaju razne druge žanrove kao što su vijesti, dokumentarac, zabava i stvarnost. YouTube se manje koristi za gledanje filmova i niz.

4. Postoje značajne razlike među spolovima. Dječaci daju prednost igricama sadržaj. To je posebno vidljivo na YouTubeu, gdje je ovog sadržaja najviše omiljeni žanr među dječacima. Ali isto vrijedi i za Ramasjang/Ultra, gdje igranje je također najpopularniji sadržaj. Igre su znatno manje važne među djevojke, koje radije troše vrijeme na fikciju i svoje omiljene YouTube.

5. Što se tiče omiljenih dječjih serija i filmova, većina spomenutih naslova potječe iz SAD-a iako se spominju i filmovi i serije iz Danske i drugdje, npr. Velika Britanija.

6. Među omiljenim filmovima ispitanika značajan dio pripada globalnim franšizama kao što su Marvel, Disney, Harry Potter, Star Wars i Netflix Originals. Netflix originalni naslovi zauzimaju središnje mjesto kada su u pitanju njihove omiljene serije.

7. Međutim, kada je riječ o YouTube sadržaju, čini se da se ispitanicima u uzorku sviđa danski sadržaj: 5 od 7 najomiljenijih YouTube kanala pripada danskom YouTuberu.

8. Kada su ispitanici zamoljeni da ocijene određene najave i isječke, to su i učinili najmanje impresionirani umjetničkim naslovima, a najviše oduševljeni žanrovski usmjerenim filmova i serijama komercijalnih tržišnih igrača.

9. Komentari ispitanika na pojedine naslove nijansiraju kvantitativne ocjene. Njihovi komentari pokazuju da mladi nisu nužno nekritični prema reklamama niti da potpuno odbacuju umjetničke (*arthouse*) sadržaje.

10. Neki su komentari ipak ostavili dojam opće nevoljkosti prema danskom sadržaju, bilo zbog percipirane loše kvalitete pripovijedanja i proizvodne vrijednosti ili jednostavno zbog činjenice da je na danskom.

Moguće je pretpostaviti da slične preferencije i ponašanja pri izboru filmskog sadržaja kao i kanala za gledanje istog ima i mlada publika u Hrvatskoj. Sustavno praćenje „ponašanja“ filmske publike te ispitivanje njihovih preferencija i načina snažnijeg uključivanja u kulturne sadržaje predstavlja temelj bilo koje strategije razvoja publike. Programi poticanja filmske pismenosti, pored programa filmskog obrazovanja u institucionalnom kontekstu mlade publike (djece i mladih) imaju važnu ulogu u stvaranju/oblikovanju navika buduće filmske publike.

Glavne prepreke široj transformaciji organizacija i ustanova prema konceptu stavljanja publike u središte djelovanja

Kako je tema transformacije organizacija u kulturi prema modelu smještanja publike u središte organizacijskog i programskog djelovanja još nedovoljno poznata/prisutna među organizacijama u kulturi u Hrvatskoj, nadležno Ministarstvo kulture i medija te Zaklada „Kultura nova“ ulažu dodatne napore u diseminaciji dobrih praksi kroz organizaciju međunarodnih konferencija, seminara, radionica i distribuciju stručnih publikacija.

Dosadašnji uobičajeni načini uspostavljanja odnosa s publikom i primjene projektnog pristupa razvoju publike zamjenjuju se dugoročnim pristupom koji zahtjeva uključenje svih djelatnika i dionika te korjenitu promjenu u načinu percepcije publike. Da bi tako značajne organizacijske i programske transformacije bile moguće u postojećim ustanovama i organizacijama u kulturi, nužno je ulaganje u dizanje kapaciteta djelatnika / suradnika kako bi bili osnaženi potrebnim znanjima i vještinama za povećano uključenje publike u praksi sudjelovanja u kulturi.

Potrebna organizacijska, marketinška, financijska i strateška znanja koja bi ustanove i organizacije morale osnažiti prilikom organizacijske transformacije i primjene plana razvoja publike mogu se svrstati u sljedeća područja:

- znanje strateškog planiranja
- znanje projektnog upravljanja
- znanje u marketingu i PR-u
- znanje u pronalaženju izvora financiranja i financijskom upravljanju
- znanje u sudioničkom pristupu kulturi (participativan pristup)

Gore navedene organizacijske transformacije u smjeru razvoja i napretka ustanova u kulturi posebno su važne za ustanove u kulturi koje provode kinotečnu djelatnost (poput nezavisnih kina, pučkih otvorenih učilišta, centara za kulturu i ostalih ustanova i organizacija). Navedeni alati napretka odnosa s publikama u smislu njihova širenja, produbljivanja odnosa i diverzifikacije publika jednako su važni za organizacije koje provode manifestacije u području filma, poput filmskih festivala, revija i ostalih filmskih tematskih događanja.

Većina organizacija civilnoga društva i ustanova u kulturi koje se bave programima koji potiču filmsku pismenost ne raspolaže potrebnim znanjima i vještinama niti svim nužnim profesionalnim strukama i profilima kako bi bili u mogućnosti provesti dubinsku internu promjenu te redefinirati strategije, pristupe i metode kojima bi aktivnije uključili članove zajednice u kojoj djeluju te predstavnike različitih društvenih skupina u njihove programe.

Uz osiguranje potrebnih resursa s adekvatnim znanjima i vještinama, planovi razvoja publika odnosno sustavno provođenje istraživanja optimalnih načina uključenja publika u vlastite kulturno-umjetničke programe zahtijeva i određeni godišnji budžet.

Iz navedenoga proizlazi kako najveće prepreke zaokretu prema smještanju publike u središte organizacije, a prema preporučenim metodama proizašlim iz istraživanja dobrih praksi u Europi, za hrvatske organizacije predstavlja:

- nedovoljno poznavanje prednosti postavljanja publike u središte organizacije te važnosti osiguranja dostupnosti sudjelovanja u kulturi;
- nedovoljno razvijeni interni kapaciteti za provedbe procesa organizacijske transformacije prema razvoju publike / praksi sudjelovanja u kulturi;
- nedostatni financijski resursi;
- nedovoljno razvijena specifična znanja za izradu i implementaciju planova razvoja publike unutar organizacija;
- nedovoljna podrška od strane zaposlenika unutar samih organizacija i od strane glavnih dionika (neusklađenost s misijom organizacije).

Nužan je nastavak jačanja kapaciteta organizacija u kulturi, kako za strateško preusmjerenje k transformacijskom modelu tako i za stjecanje potrebnih multidisciplinarnih znanja i vještina kroz konferencijske formate, praktične radioničke module, međunarodne suradnje/projekte, razmjene dobrih praksi i slično.

Kreativna Europa i podrška razvoju publika

Uredbom Europskog parlamenta i vijeća o uspostavi programa Kreativna Europa (2021.-2027.),¹⁵ u uvodnim napomenama se, među ostalima, navodi (23): „Programom bi se također trebalo poticati interes za europska audiovizualna djela i poboljšati pristup tim djelima, **osobito mjerama za razvoj publike, uključujući filmsku pismenost**“.

Nastavno na navedeno, definirani su opći ciljevi Programa:

- a) zaštita, razvoj i promicanje europske kulturne i jezične raznolikosti te baštine;
- b) povećanje konkurentnosti i gospodarskog potencijala kulturnih i kreativnih sektora, osobito audiovizualnog sektora.

Navedeni ciljevi ostvaruju se poticanjem uključivanja, jednakosti, raznolikosti i sudjelovanja, čiji rezultati se ogledaju u:

- poticanju rodne ravnopravnosti kao pokretača kreativnosti, gospodarskog rasta i inovacija.
- osiguranju da osobe s invaliditetom, pripadnici manjina i pripadnici društveno marginaliziranih skupina imaju pristup kulturnim i kreativnim sektorima te kojima se potiče njihovo aktivno sudjelovanje u tim sektorima, **uključujući i kreativni proces i razvoj publike**.

U skladu s tako definiranim ciljevima, potprogram MEDIA ima sljedeće prioritete, među kojima se posebno ističe podupiranje angažmana i razvoja publika svih dobnih skupina, posebno mlade publike:

- a) poticanje talenata, kompetencija i vještina te prekogranične suradnje, mobilnosti i inovacija u stvaranju i produkciji europskih audiovizualnih djela, čime se potiče suradnja među državama članicama s različitim audiovizualnim kapacitetima;
- b) poboljšanje optjecaja, promidžbe te internetske i kinodistribucije europskih audiovizualnih djela unutar Unije i na međunarodnoj razini u novom digitalnom okružju, među ostalim s pomoću inovativnih poslovnih modela;
- c) promicanje europskih audiovizualnih djela, uključujući djela povezana s baštinom, **i podupiranje angažmana i razvoja publike svih dobnih skupina, posebno mlade publike**, diljem Europe i šire

Podrška razvoju filmskih publika - Potprograma MEDIA

U okviru ukupnog proračuna **Kreativne Europe** (2,44 milijarde EUR), odnosno dijela (58%) koji se odnosi na **Potprogram MEDIA** u postojećem višegodišnjem proračunskom razdoblju 2021.-2027., financiraju se sljedeće potporne aktivnosti, među kojima se nalazi i tematska cjelina (3) posvećena publici:

1. sadržaj: poticanje suradnje i inovativnosti u stvaranju i produkciji visokokvalitetnih djela
2. poslovanje: promicanje poslovnih inovacija, konkurentnosti, prilagodljivosti i talenata kako bi europska industrija ojačala u odnosu na globalne konkurente
- 3. publika: povećanje dostupnosti i vidljivosti djela njihovoj potencijalnoj publici putem distribucijskih kanala i inicijativa za razvoj publike**
4. politika: podupiranje foruma za političku raspravu/razmjenu, studija i izvješća te promicanje informativnih aktivnosti.

Rezultati prvog poziva za predstavljanje projektnih prijedloga pod nazivom *Razvoj publike i filmskog obrazovanja* u okviru Potprograma MEDIA, objavljeni u 2022. godini, odnose se na 12 odabranih projekata među 38 ukupno predloženih.

Potprogram MEDIA, 2021.-2027.			
Naziv Poziva:	Ukupno dodijeljena sredstva:	Ukupni broj prijava:	Ukupno zatraženi iznos sredstava:
Audience Development and Film education (CREA-MEDIA-2021-AUDFILMEDU) ¹⁶	5.960.000 EUR	38	11.391.843 EUR
Pregled odobrenih 12 projekata:			
<ol style="list-style-type: none"> 1) 99.edu: An innovative, multilingual educational tool to bring young Europeans closer thanks to short documentary films (FR) 2) KineDok (CZ) 3) EU Youth Cinema: Green (AT) 4) European Film Factory - Driving the Audience (FR) 5) European Film Club and Young Audience Award (DE) 6) European Film Challenge 2022/2025 (ES) 7) The Film Corner for all. Digital innovative environments for film and media literacy (IT) 8) Month of European Film and European Film Awards 2021 + 2022 (DE) 9) Film in hospital - Pan-European Film Initiative for Young Audiences in Healthcare Structures (SE) 10) CinEd 2.1 - Let's watch together (PT) 11) ShareDotDoc (NL) 12) European Arthouse Cinema Day (FR) 			

Hrvatske organizacije sudjeluju u sljedećim projektnim prijedlozima razvoja publike i filmskog obrazovanja (za djecu i mlade) u ulozi partnera:

- Kinedok; Restart (HR)
- CinEd 2.1; Udruga Bacači sjenki (HR)
- Film in hospital - Pan-European Film Initiative for Young Audiences in Healthcare Structures; Udruga Djeca susreću umjetnost (HR)

Podrška razvoju filmskih publika - Europski socijalni fond

Uvidom u programe / projekte poticanja filmske pismenosti u Hrvatskoj, moguće je izdvojiti kino klubove, organizacije civilnoga društva koje sustavno provode takve programe za ciljanu publiku odraslih: Kino klub Zagreb, Kino klub Split, Kinoklub Karlovac, Restart, Blank i drugi.

Tijekom razdoblja prethodnog višegodišnjeg financijskog okvira (2014.-2021.), iz Europskog socijalnog fonda (ESF) objavljeni su pozivi koji su imali za cilj prevladavanje ograničenja pristupa mladima, osoba starijih od 54+ u kulturnim i umjetničkim sadržajima i aktivnostima te njihovo poticanje na aktivno sudjelovanje u kulturnom životu zajednice i online:

- Umjetnost i kultura 54+¹⁷
- Umjetnost i kultura za mlade¹⁸
- Umjetnost i kultura online¹⁹

Pregledom odobrenih projekata iz sva tri ESF poziva, izdvajaju se oni kojima se potiče filmska pismenost:²⁰

- Moja filmska priča - Art-kino
- Filmski kritičari 54+ - Umjetnička organizacija Zagreb Film Festival
- Mladi umjetnički savjetnici pomažu mladima u bolnicama - Kreativni sindikat
- Kulturiraj se online - online filmske radionice i audioknjige - Binocular teatar
- HFS online - Hrvatski filmski savez
- Film svima svugdje online - Udruga Filmaktiv
- Filmski participativni online klub Sedmi kontinent - Djeca susreću umjetnost.

Podrška razvoju filmskih publika - nacionalni izvori financiranja

U Hrvatskoj su dva moguća izvora financiranja projekata/programa kojima se potiče razvoj publike i koji se smatraju relativno recentnim (od 2017. godine) uspostavljanjem sustavne podrške organizacijama:

- Javni poziv za dodjelu potpora programima koji potiču razvoj publike u kulturi u Republici Hrvatskoj, Ministarstva kulture i medija;
- Podrška za razvoj publike odnosno Podrška za razvoj praksi sudjelovanja u kulturi (PP6), Zaklade „Kultura nova“

Razvoj publike u kulturi jedan je od prioriteta i bitna sastavnica održivosti kulturne politike u Hrvatskoj kao i u cijeloj Europi. **Ministarstvo kulture i medija** od 2017. godine provodi Javni poziv za dodjelu potpora programima koji potiču razvoj publike u kulturi u Republici Hrvatskoj, koji je namijenjen razvoju specifičnih aktivnosti i novih programa koji će podići razinu aktivnoga sudjelovanja publike u kulturi i umjetnosti, učiniti ih dostupnijima, prepoznajući različitost potreba publike, njezinih socijalnih i ekonomskih iskustava te dob potencijalnih korisnika.

17 <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/umjetnost-i-kultura-54/>

18 <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/umjetnost-i-kultura-za-mlade/>

19 <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/umjetnost-i-kultura-online/>

Tekst Javnog poziva navodi kako se pod pojmom „razvoja publike“ podrazumijevaju aktivnosti koje se poduzimaju da bi se, dodatnom potporom, poticalo sudjelovanje u kulturi i umjetnosti, ispunile potrebe i interesi postojeće publike te stvorila nova publika. Podupiru se programi koji omogućuju dostupnost i približavanje umjetnosti i kulture potencijalnoj publici, senzibilizirajući je općenito za područje umjetnosti i kulture, te osposobljavaju za pozitivan pristup svim vrstama umjetnosti i kulture, koristeći različite metode, prakse i iskustva iz područja kreativnoga obrazovanja, medijacije i komunikacije putem digitalnih platforma.

Prosječan je godišnji iznos sredstava na raspolaganju oko 2 milijuna kuna. Velik je interes organizacija za predmetni poziv, primjerice u 2022. godini prijavilo se 555 organizacija iz svih područja kulturnoga i umjetničkoga djelovanja (glazba, kazalište, film, vizualne umjetnosti, ples, baština, muzeji, književnost).

Uvid u edukativne aktivnosti koje Ministarstvo kulture i medija poduzima kako bi približilo tematiku razvoja publike i primjenjivu metodologiju organizacijama u kulturi govori u prilog tome da kvaliteta prijavljenih programa za poticanje razvoja publike u kulturi još nije dosegla zadovoljavajuću razinu.

Recentna online radionica za pripremu projekata koji se prijavljuju na Javni poziv za predlaganje programa poticanja razvoja publike u kulturi (srpanj 2022. godine)²¹ omogućila je svim zainteresiranim uvid u metodologiju izrade plana razvoja publike te potom uvid u iskustva drugih organizacija koja primjenjuju ta načela u vlastitom djelovanju (primjere dobre prakse).

Zaklada „Kultura nova“ vidi razvoj publike kao dugoročan, strateški i dinamičan proces koji zahvaća cjelokupnu organizaciju i obuhvaća aktivnosti kojima se unapređuju i produbljuju odnosi s postojećom publikom te razvijaju pristupi prema novoj publici. U razdoblju od 2017. do 2020. godine provodio se javni poziv za programsko područje Razvoj publike, a od 2021. godine preimenovan je u Podršku za razvoj praksi sudjelovanja u kulturi – PP6).

Kako bi organizacije mogle razviti strategiju dugoročnog razvoja i uključivanja publike koja se temelji na razumijevanju i razlikovanju različitih profila ne samo postojeće već i potencijalne publike, Zaklada je pokrenula programsko područje putem kojega se organizacijama civilnog društva u suvremenoj kulturi i umjetnosti daje podrška za razvoj publike kao sveobuhvatne aktivnosti organizacije koja zahtijeva specifične kompetencije i organizacijsku predanost i koja razvoj publike smješta u središte djelovanja organizacije.

Prema dosadašnjim rezultatima dodijeljenih sredstava za programsko područje 6 – Razvoj publike / Razvoj praksi za sudjelovanje u kulturi, razvidno je kako se radi o manjem broju odabranih prijavitelja (do najviše 9), kao i o manjem ukupnom iznosu dodijeljenih sredstava (do najviše 346 tisuća kuna):

21 <https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Doc/Program%20radionice%20Razvoj%20publike%206.%207.%202022.pdf>

PP6	2018.	2019.	2020.	2021.
Ukupno dodijeljena sredstava u HRK	346.000	331.999	190.000	100.000
Broj organizacija	9	9	5	5

Zaklada „Kultura nova“ je u ovom programskom području uspostavila podršku koja, kako se navodi na mrežnim stranicama, „predstavlja iskorak iz dosadašnjih praksi jer sinergijom stručne i financijske podrške omogućava organizacijama da se posvete procesu organizacijske transformacije u koji će biti uključeni svi zaposlenici / aktivni suradnici organizacije“.

Pregledom financiranih programa kojima se potiče razvoj publike iz nacionalnih izvora izdvajaju se sljedeći ogledni primjeri:

- Filmovi ne padaju s Marsa, Studio Dim d.o.o.,
- Moja filmska priča, Art-kino
- Platforma filmubolnici.org, Djeca susreću umjetnost

Vrlo uspješna promocija filma/naslova „Filmovi ne padaju s Marsa“ (2019.) s elementima poticanja filmske pismenosti djece i mladih, rijedak je primjer strategije razvoja mlade publike, a koju je osmislila i provela producencka kuća u suradnji s vodećim stručnjacima za filmsku i medijsku pismenost. U okviru te suradnje pripremljen je i filmološko-metodički priručnik, edukacijski video materijali o nastanku filma i drugo.

Projekt „Moja filmska priča“, Art-kina iz Rijeke proveo se tijekom 2018./2019. godine te je bio namijenjen ciljnoj skupini 54+. Navodi se kako je isti u skladu sa *Strateškim planom Art-kina za razdoblje 2016.-2020. godine prema kojem Art-kino navodi kako prepoznaje da ova ciljna skupina često nema kvalitetne sadržaje za provođenje slobodnog vremena te želi „održati i razvijati kvalitetan odnos s ovom društvenom skupinom, surađujući s njihovim udruženjima, posebnim programima i cjenovnim režimima te njihovim uključivanjem kao „ambasadora“ Art-kina.“* Iako nema dostupnih informacija o nastavku provedbe projekta, za očekivati je kako će tako inkluzivan pristup razvoju i diversifikaciji odrasle publike ostati dio strateških ciljeva Art-kina.

Filmski program koji „digitalnim“ putem gradi svoje odnose s mladom publikom u ranjivim situacijama tijekom dugotrajnih boravaka u bolnici i zdravstvenim ustanovama, primjer je strategije produblivanja odnosa s publikom. „Platformom filmubolnici.org“ ne isključuju se iz programa filma oni koji nisu u mogućnosti sudjelovati na festivalima i gledati filmove u kino dvoranama. Projektni inicijalni pristup razvoja filmske pismenosti te ciljane skupine, postupno je evolvirao /unaprijedio se u aktivno sudjelovanje i zajedničko stvaranje tijekom radionica i susreta s gostima kreativnim djelatnicima iz svijeta filma na bolničkim odjelima. Program se provodi na pedijatrijskim odjelima svih zagrebačkih bolnica od 2014. godine, a od 2017. putem platforme filmubolnici.org i u više od 20 hrvatskih bolnica.

Izdvojeni primjeri strategija razvoja publika filmskih programa nastali su na temeljima postojećih iskustava programa/projekata poticanja filmske pismenosti djece, mladih i odraslih.

Osvrt na dosadašnju podršku programima poticanja filmske pismenosti

Pregledom postojećih programa/projekata kojima se potiče filmska pismenost odraslih kroz različite radionice, edukativne aktivnosti i njihova uključanja u kreativna stvaralaštva u Hrvatskoj, razvidno je kako se radi o manjem broju programa.

Prednjače programi poticanja filmske pismenosti djece i mladih, zahvaljujući nizu kulturnih ustanova, kinoprikazivača i organizacija civilnoga društva koji su fokusirani na tu ciljanu skupinu. Rad s mladom publikom u odgojno-obrazovnom sustavu predstavlja određene prednosti, a veći broj mogućih izvora financiranja takvih programa poticanja filmske pismenosti podržava sustavan rad i nužan kontinuitet u provedbi. Organizacije surađuju sa školama iz okruženja godinama; njihovi djelatnici upoznati su s načinom komunikacije, preferiranim terminima i općenito potrebama škola što se tiče filmskog sadržaja i tipologije edukativnih aktivnosti, što sve zajedno tu suradnju čini uspješnijom. Izvaninstitucijski programi poticanja filmske pismenosti se tako provode u suradnji i kroz institucionalni okvir odgojno-obrazovnog sustava.

S druge pak strane, rad s ostalim profilima publike, bilo mlađom populacijom, publikom srednje životne dobi ili publikom starije životne dobi, zahtijeva razvoj posebnih programa, novih vrsta edukativnih aktivnosti, pronalaženje educiranih voditelja radionica, osmišljavanje strateških partnerstava. Imajući u vidu ograničene interne kapacitete većine organizacija u kulturi, nije moguće očekivati jednak ulog i posvećenost razvoju programa za sve dobne skupine publika.

Zahvaljujući javnim pozivima Europskog socijalnog fonda koje je provodilo Ministarstvo kulture i medija koji su bili usmjereni i starijim dobnim skupinama (54+), nekolicina organizacija imala je priliku osmisliti i provesti uspješno programe filmske pismenosti. Na taj način ojačani su kapaciteti uključenih djelatnika i suradnika u području rada s tom ciljanom skupinom, formirana je baza novih posjetitelja starije životne dobi te su produbljeni odnosi s postojećom publikom. Organizacije koje su imale takvo iskustvo vjerojatnije će nastaviti osmišljavati programe poticanja filmske pismenosti, naslanjajući se na stečena znanja i iskusan krug suradnika.

Vizija razvoja

Preporuke novih smjernica razvoja

Nastavak financiranja programa poticanja audiovizualne kulture u okviru Komplementarnih djelatnosti

Prijedlog aktivnosti:

- Uvođenje dodatnih bodova pri evaluaciji programskih prijedloga koji predviđaju sustavni rad s ranjivim skupinama stanovništva, a u okviru svog redovnog djelovanja u poticanju filmske pismenosti i razvoju publike

Organizacija konferencija na temu jačanja kapaciteta organizacija

Prijedlog aktivnosti:

- Organizirati konferenciju i prateće edukativne aktivnosti i radionice u svhu potrebne organizacijske i programske transformacije kojima se u središte stavlja publika
- Organizacija praktičnih radionica za definiranje planova razvoja publika i razmjenu dobrih praksi

Izrada digitalne baze programa razvoja publike i poticanja filmske pismenosti

Prijedlog aktivnosti:

- U okviru mrežnih stranica HAVC-a osigurati dijeljenje dobrih praksi i potaknuti umrežavanje i partneriranje na nacionalnoj i međunarodnoj razini

Uspostava konstruktivne dugoročne suradnje s relevantnim institutima za istraživanja / studijima sociologije

Prijedlog aktivnosti:

- Uspostavljanje longitudinalnog istraživanja o gledalačkim navikama svih publika u Hrvatskoj, njihovim profilima, načinima sudjelovanja;
- Objava i komunikacije rezultata istraživanja, u svrhu poticanja nastojanja organizacija da bolje upoznaju svoju publiku i definiraju adekvatne načine njihova aktivnijeg uključanja u svoje filmske programe

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Postupno smanjenje sudjelovanja publika u kulturnim i umjetničkim sadržajima od kraja 1980-ih godina te razvoj tehnologije, kojim se mijenja način na koji se stvara, distribuira, pristupa kulturnom sadržaju, desetljećima su predmet analiza s ciljem definiranja adekvatnog odgovora na pitanje kako povećati sudjelovanje u kulturi i kako angažirati publiku. Recentna pandemijska kriza sa svojim snažnim zaokretom prema digitalnim sučeljima, platformama i tehnologijama dodatno je ubrzala procese promjena navika u sudjelovanjima u kulturnim sadržajima, a time i gledalačkih navika (i kino posjetitelja).
- Većina organizacija civilnoga društva i ustanova u kulturi koje se bave programima koji potiču filmsku pismenost ne raspolaže potrebnim znanjima i vještinama niti svim nužnim profesionalnim strukama i profilima kako bi bili u mogućnosti provesti dubinsku internu promjenu te redefinirati strategije, pristupe i metode kojima bi aktivnije uključili članove zajednice u kojoj djeluju te predstavnike različitih društvenih skupina u njihove programe.
- Identificiran je nedostatak kvantitativnog i kvalitativnog uvida u gledalačke navike filmske publike, razinu usvojene filmske pismenosti putem različitih programa poticanja filmske pismenosti (institucijski i izvan institucijski) koja je u konačnici rezultirala povećanim sudjelovanjima / participacijama u kulturnim (filmskim) programima kao i sustavnih longitudinalnih istraživanja kojima se prate gledalačke navike filmske publike, platforme (linearne i nelinearne) na kojima se film gleda.

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Nastavak financiranja programa poticanja audiovizualne kulture u okviru Komplementarnih djelatnosti kroz uvođenje dodatnih bodova pri evaluaciji programskih prijedloga koji predviđaju rad s ranjivim skupinama
- Organizacija konferencija i pratećih edukativnih aktivnosti na temu jačanja kapaciteta organizacija
- Izrada digitalne baze programa razvoja publike i poticanja filmske pismenosti s ciljem dijeljenja dobrih praksi i umrežavanja na nacionalnoj i međunarodnoj razini
- Uspostava konstruktivne dugoročne suradnje s relevantnim institutima za istraživanja / studijima sociologije u svrhu uspostavljanja longitudinalnog istraživanja o gledalačkim navikama publika, profilima publika i načinima sudjelovanja

PRAVO NA KULTURU I OSIGURANJE DOSTUPNOSTI FILMSKOG SADRŽAJA RANJIVIM SKUPINAMA

Tatjana Aćimović

Uvod / Ključne karakteristike

Sudjelovanje u kulturi, inkluzija

Od 70-ih godina prošloga stoljeća i demokratizacije kulture, globalizacijskih procesa, Konvencije o ljudskim pravima, Konvencije o pravima djeteta, te puno kasnije i Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, Europska unija ističe socijalnu koheziju i inkluzivno društvo kao jednu od ideja vodilja nužnoga razvoja. Unatoč takvoj viziji razvoja društva, ovi visoki strateški ciljevi rezultirali su često jasnom retorikom, ali nejasnim normativnim i provedbenim metodologijama. Tako, usprkos cijelome spektru inicijativa kulturnih politika na razini Europske unije od početaka učestalog pojavljivanja fenomena razvoja sudjelovanja u kulturi, u praksi najrazvijeniji sustavi potječu s lokalne razine odnosno razine civilnoga društva.

Načelna identifikacija prema niže navedenim trima kategorijama pomaže u prepoznavanju mjesta i tipa mogućnosti aktivnosti sudjelovanja u kulturi :

1. Kućne prakse (*home-based / culture d'appartement*) odnose se na količinu vremena provedenu u gledanju televizije, slušanju snimljenog zvuka i slike, čitanju i uporabi računala i interneta.
2. Izlasci (*going out / culture de sortie*) uključuju posjete kulturnim ustanovama i prostorima kao što su kina, kazališta, koncertne dvorane, muzeji, povijesne i baštinske znamenitosti.
3. Izgradnja identiteta (*identity building / culture identitaire*) pokriva amaterske kulturne prakse, članstva u kulturnim udruženjima, popularnu kulturu, etničku kulturu, kulturne prakse u zajednici i kulturu mladih.

Važno je istaknuti da se sudjelovanje u kulturi s pravom povezuje s aktivnim životnim stilom, te se stoga osoba isključena na način da nije u mogućnosti djelomično ili u potpunosti sudjelovati u kulturi identificira kao član zajednice nižega stupnja društvene kohezije.

---

⁸¹ A. Morrone, Guidelines for measuring cultural participation, UNESCO Institute for Statistics, December 2006.

⁸² UNESCO culture for development indicators: methodology manual. UNESCO, Paris, 2014.

Nemogućnost pristupa kulturnim sadržajima dugo, sve do posljednjih desetljeća prošloga stoljeća, promatrao se najčešće iz perspektive triju uzroka:

- fizička nepristupačnost,
- fizička udaljenost,
- financijska nedostupnost.

Istina je da su gorenavedeni razlozi vjerojatno i dalje najprisutnije barijere u pristupu kulturi, posebno u društvima slabijega socioekonomskog statusa. Ali, u današnje digitalno doba globalno povezanog svijeta razlozi za nepristupačnost i nemogućnost pristupa kulturi nešto su brojniji, a prepreke mogu biti:

- senzorne,
- kognitivne,
- kulturološke,
- tehnološke,
- jezične, te
- psihološke.

S obzirom na razloge nedostupnosti kulture, odrasla osoba, dijete ili mlada osoba mogu se svrstati u jednu ili više navedenih grupa:

- osobe s invaliditetom
- djeca i mladi s teškoćama u razvoju
- starije i nemoćne osobe
- osobe bez mjesta stanovanja, smještene u prihvatilištima i/ili prenoćištima
- osobe niskih primanja i ugroženog ekonomskog statusa
- djeca i mladi u obitelji ili zajednici ugroženog ekonomskog statusa
- djeca i mladi u alternativnoj skrbi
- stanovništvo gradskih četvrti i oblasti niskog ekonomskog statusa
- osobe na kratkoročnom i dugoročnom bolničkom liječenju
- osobe osuđene na izvršavanje kazne zatvora
- migrantno stanovništvo
- stanovništvo ruralnih područja
- osobe niske razine medijske i informatičke pismenosti
- osobe niskoga stupnja pismenosti i poznavanja jezika
- strani državljani na privremenom boravku u zemlji
- turisti i putnici.

---

⁸³ R. Matanovac Vučković, A. Uzelac, D. Vidović, Pregled kulturnog razvoja i kulturnih politika u Republici Hrvatskoj, Koncept sudjelovanja u kulturi i pravo na kulturu. T. Aćimović, str. 221, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Zagreb, 2022.

Ako govorimo o aktualnosti u području dostupnosti kulture u Republici Hrvatskoj, susrećemo se s dvama velikim izazovima. Prvi se tiče politike jednakosti i ravnopravnosti, koja vrlo često ostaje na deklarativnoj razini. Preciznije, dio je javnog diskursa općeprihvaćenih društvenih vrijednosti. Zatim, nerijetko su načela i principi pretočeni u legislativne okvire, zakonske i podzakonske akte, dok praksa upućuje na vrlo nisku razinu dostupnosti, mali broj dostupnih programa (svima), nedostatak sustavnog financiranja te edukacije – primarno odgovornih osoba u javnim ustanovama, potom svih djelatnika i svih uključenih u procese provedbe programskih aktivnosti na svim razinama. Drugi izazov je nepovoljan položaj kulturnih politika u okviru javne politike, vrednovanje kulture, nizak postotak javnog financiranja, nizak stupanj zagovaranja važnosti podrške kulturi kao jednom od najvažnijih aspekata civilizacijskih tekovina. Drugim riječima, paradoksalno, kulturnim ustanovama, organizacijama i njihovim djelatnicima preostaje skrbiti o aspektu pristupa i dostupnosti osjetljivim skupinama u okviru vrlo ograničenih mogućnosti i alata.

Gorerazrađena problematika nužna je za bolje razumijevanje dostupnosti odnosno nedostupnosti kulturnog sadržaja u okviru audiovizualnoga područja.

Analiza stanja / Prednosti i nedostaci

Za promatranje audiovizualnog sadržaja nužno je znati radi li se o online ili offline (u realnom vremenu i fizičkom prostoru) prijenosu sadržaja, te putem kojih se platformi prenosi. Jednako tako, važno je razlikovati dva pojma:

- *pristup* prostoru i/ili opremi,
- *dostupnost* sadržaja.

Ako govorimo o kinotečnoj djelatnosti, prvi izazov s kojim se susrećemo je samostalni pristup prostoru koji je, nažalost, još uvijek vrlo često nije pristupačan osobama s invaliditetom, preciznije osobama s teškoćama kretanja. S točnim podacima o tome koje su javne ustanove i javni prostori nepristupačni ne raspolažemo. Rijetki relevantni podaci proizlaze iz godišnjeg izvješća pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, u okviru kojega se navodi, primjerice: „U više od 280 slučajeva diljem Hrvatske građani su upozoravali na nedostupnost proizvoda i usluga, otežano kretanje zbog nepristupačnosti građevina javne i poslovne namjene, javnih površina, stambenih jedinica te nepristupačnog prijevoza.”⁸⁴

Ovisno o tome radi li se o zgradi – zaštićenom spomeniku kulture, za koju je nadležan Konzervatorski odjel, ili se radi o zdanju novijeg datuma, opseg problema, mogućih rješenja i nužnih sredstava za prilagodbu nije jednak. Stoga brojne kulturne ustanove, poput kina, centara za kulturu ili pučkih otvorenih učilišta, koje datiraju s kraja 19. ili prve polovice 20. stoljeća, nužno moraju izraditi arhitektonska rješenja, projektnu dokumentaciju, osigurati nužne dozvole te potom i visoka sredstva za arhitektonsko-građevinske prilagodbe.

Za Grad Zagreb postoji mobilna aplikacija odnosno mrežna stranica „Pristupačni Zagreb” na kojoj podaci o pristupačnosti zagrebačkim kinima upućuju na potpunu pristupačnost u kinima Cinestar, Cineplex i kinu Europa, djelomičnu pristupačnost kinu Tuškanac, te nepristupačnost kinima KIC Art Kino i Kino Grič.⁸⁵

---

⁸⁴ Izvješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2021. godinu. Pravobranitelj za osobe s invaliditetom. Zagreb, 2022. str. 3.

⁸⁵ Izvor: <https://pristupacni.zagreb.hr/#/culture> (preuzeto 29. rujna 2022.)

Nedostupnost filma osobama sa senzornim oštećenjima

Nadalje, ako govorimo o filmskom sadržaju, susrećemo se najčešće s problematikom nedostupnosti filmskog sadržaja osobama sa senzornim oštećenjima vida i sluha. Osobe s oštećenjem sluha na razini su visokog stupnja društvene izoliranosti, tj. susreću se s nedostupnošću većine informativnih i kulturnih audiovizualnih te audiosadržaja na materinjem jeziku. Vrlo je recentna praksa osiguranja standardiziranih titlova za gluhe i nagluhe osobe u Republici Hrvatskoj. Hrvatska je radiotelevizija (HRT) s početkom rada Odjela za prilagodbu programa za osobe s osjetilnim teškoćama uvela redoviti titl dnevnog programa, ali u slučaju dokumentarnog, dramskog ili mozaičnog programa postotci dostupnog audiovizualnog sadržaja i dalje su vrlo niski.

Osobama s oštećenjem vida audiovizualni sadržaj može biti osiguran putem audiodeskripcija (audiosnimke narativa koji opisuje vizualne elemente slijepoj i/ili slabovidnoj osobi), ali u Republici Hrvatskoj i dalje se nažalost radi o malom postotku sadržaja za koji su osigurane audiodeskripcije. Od prve audiodeskripcije filma u Republici Hrvatskoj prošlo je devet godina do prvog emitiranja filma s audiodeskripcijom na Hrvatskoj radioteleviziji.

Od 2016. godine, preciznije od osnivanja udruge Centra za audiodeskriptivne djelatnosti i osiguranje dostupnosti za kulturne sadržaje za osobe s invaliditetom, može se reći da Hrvatska televizija (HTV) povremeno (angažirajući gorenavedeni centar) emitira na HRT3 kanalu TV serije ili poneki film dostupan slijepima i slabovidnima.

Od 2017. na HTV-u prilagođeni su i emitirani sljedeći domaći filmovi:

Je li Jasno prijatelju; Ustav Republike Hrvatske; Majstori; Život je truba; Ne dao Bog većeg zla; Oprosti za kung fu; Maršal; Metastaze; Osmi povjerenik; Karaula; Uzbuna na zelenom vrhu; Dnevnik Diane Budisavljević; Koja je ovo država; Tereza 37; Svoga tela gospodar; Starac i roda: priča o Klepetanu i Malenoj; Sve najbolje; Comic sans; Takva su pravila; Lada Kamenski; H-8; Plavi cvijet; Moj dida je pao s Marsa; Zvizdan; Košnica; Ribanje i ribarsko prigovaranje; Posljednji Srbin u Hrvatskoj; Dopunska nastava; Zbornica i Murina;

te domaće TV serije:

Crno-bijeli svijet (3. i 4. sezona), *General* (1. sezona), *Nestali* (1. i 2. sezona), *Novine* (3. sezona), *Crno-bijeli svijet* (4. sezona), *Dnevnik velikog Perice* (1. sezona), *Područje bez signala* (1. sezona), *Šutnja* (1. sezona), *Dopunska nastava* i *Metropolitanci* (1. sezona).

Udruga Filmaktiv iz Rijeke od 2016. godine provodi program „Film svima“. U početku je projekt bio usmjeren isključivo prema gluhim i nagluhim osobama kojima se omogućuje konzumiranje filmova nastalih na hrvatskom jeziku. Procesom prijevoda i prilagodbe, filmovi nastali na hrvatskom jeziku dobivali su prilagođeni titl, kao i snimku tumača za hrvatski znakovni jezik kako bi film mogle gledati i gluhe i nagluhe osobe. Posljednjih godina, u suradnji s lokalnim udrugama slijepih i slabovidnih osoba, u svoj program uključili su i prilagodbe filmova za osobe s oštećenjem vida.

Udruga Alternator dugi niz godina radi i zagovara dostupnost kulturnih sadržaja svima putem Festivala prava djece čiji filmski program u cijelosti prilagođava djeci s oštećenjem vida i s oštećenjem sluha, zatim kroz organizacije stručnih skupova i okrugle stolova, te provodi projekte edukacije djelatnika u obrazovanju i kulturi, poput projekta „Senzibilizacijom do integracije“, u svrhu uspostavljanja i unapređenja sustava dostupnosti audiovizualnih sadržaja osobama sa senzornim oštećenjima. U prvoj godini, važan program u smjeru osvještavanja izazova djece s teškoćama u razvoju i podrške njihovoj rehabilitaciji s pomoću filmske umjetnosti i posjeta kinu provodio se u tri grada, a danas se provodi čak u 16 gradova. Radi se o „Senzornim projekcijama“ u organizaciji Hrvatskog filmskog saveza. Koncept senzornih projekcija, koji su pokrenule dr. sc. Eva Brlek, prof. reh., psihoterapeut i Sandra Malenica, prof. kroatistike i komparativne književnosti, sastoji se od pažljivo biranih filmova kako bi bili senzorno prihvatljivi u auditivnom i vizualnom smislu za djecu sa senzornim poteškoćama koja mogu imati teškoće uzrokovane preosjetljivošću na jake boje, svjetlo, bljeskanje, uzorke i kontraste, nagle glasne zvukove te mnogo vizualnih i auditivnih podražaja istovremeno.

Socioekonomski status i borba protiv siromaštva

Promotrimo li sve gorenavedene skupine, podijeljene prema razlozima nedostupnosti kulturnog sadržaja, izdvaja se veći broj skupina otežanog socioekonomskog statusa. Podsjetimo na statističke podatke koji upućuju na razinu siromaštva u Republici Hrvatskoj. „Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti“, dokument Državnog zavoda za statistiku, upućuje na visok stupanj siromaštva u Republici Hrvatskoj, gdje u prosjeku sva peta osoba živi u riziku od siromaštva, dok je u Panonskoj Hrvatskoj to slučaj čak svake četvrte osobe: „Pokazatelj Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti za Panonsku Hrvatsku u 2021. iznosio je 28.6%, za Jadransku Hrvatsku 19.9%, za Grad Zagreb 13.3%, a za Sjevernu Hrvatsku 19.8%“.

Stoga je nužan urgentan pristup osiguranja povremenih, ali redovitih, besplatnih projekcija, sniženih ulaznica te različitih programa odanosti koji pretplatnicima osiguravaju velike popuste i/ili besplatne ulaznice. Besplatno ljetno kino na Trešnjevačkom placu (u okviru projekta „Muzej susjedstva Trešnjevka – živa baština“), besplatne projekcije Ljetnog kina Gradec, besplatno ljetno kino u Poreču (u okviru projekta „Poreč Open Air“) te nekolicina drugih sličnih programa u ostalim dijelovima Hrvatske rijetki su dobri primjeri u praksi, koji bi zasigurno morali postojati u svim gradovima i županijama. Dodatno, kina, odnosno kulturne ustanove kinoprikazivačkih djelatnosti, imaju uobičajeno popuste za osobe treće životne dobi, nezaposlene i studente, ali ne predlažu besplatne ili redovite projekcije s popustom, programe za radno-aktivnu zajednicu koja, uz publiku u dobi 16 do 25 godina, čini velik postotak filmske publike. Imajući na umu gorenavedene podatke Državnog zavoda za statistiku, ovaj pristup osiguranja dostupnosti neophodno je zagovarati.

Problem s kojim se susreću djeca i mladi, posebno učenici škola ruralnih područja, te ostalih lokaliteta izvan glavnih gradova županija i ostalih gradova koji imaju kina, dvojak je: fizička udaljenost uvjetuje troškove prijevoza, koji najčešće ovaj dio mlade populacije stavlja u poziciju izoliranosti i stanovitog položaja diskriminacije. U svrhu nadilaženja ovog, po djecu velikog, problema, nužan je angažman lokalnih i regionalnih samouprava u smjeru iznalaženja sredstava za pokrivanje troškova prijevoza učenicima iz udaljenih područja.

---

⁸⁹ Prvo javno emitiranje filma prilagođenog za slijepe i slabovidne dogodilo se 28. ožujka 2014. godine (udruga Zamisli, naratorica: Barbara Nola)

Razvojni trendovi, prepreke i potencijali

Važan pomak dogodio se 2020. godine kada je Ministarstvo kulture i medija u suradnji s pravobraniteljicom za osobe s invaliditetom Republike Hrvatske objavilo Poziv za predlaganje programa koji omogućuju pristup i dostupnost kulturnih sadržaja za osobe s invaliditetom i djecu i mlade s teškoćama u razvoju. Prepoznajući zapostavljenim i urgentnim za rješavanje pitanje nedostupnosti kulture, dana je prilika nizu organizacija prijaviti svoje programe na Poziv.

Godine 2020. odobreno je sedam programa:

- „Kino za osobe oštećenog sluha i vida“, nositelj: Festival mediteranskog filma Split
- „Put do kulture“, nositelj: Savez slijepih Republike Hrvatske
- „Inkluzivno kino“, nositelj: Istra film
- „Čujem smijeh, vidim komediju“, nositelj: Kerekesh teatar
- „Mobilna aplikacija za osobe s oštećenjem vida“, nositelj: Pari Pikule
- „Fim svima“, nositelj: udruga Filmaktiv
- „Audio AUT“, nositelj: udruga za autizam Zagreb

Godine 2021. odobreni su sljedeći programi:

- „Inkluzivno kino“, nositelj: Istra film
- „Fim svima 2021“, nositelj: udruga Filmaktiv
- „U istom filmu“, nositelj: udruga Metamedij
- „Inkluziv ART“, nositelj: Udruga slijepih sisačko-moslavačke županije Sisak
- „Inklu Lab - inovativne umjetničke i kulturne prakse“, nositelj: Radiona - Udruga za razvoj „uradi-sam“ kulture
- „Spektar boja“, nositelj: umjetnička organizacija Kotar teatar

Već prvih godina došlo se do određenih, dugoročno iskoristivih, rezultata poput dokumenta „Audiodeskripcija – Standardi izrade i primjene“, u organizaciji Saveza slijepih) ili mobilne aplikacije za osobe s oštećenjem vida „Movie Reading“.

Nadalje, na svojevrsan način označio je i početak institucionalne podrške prilagodbi audiovizualnih sadržaja osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama autističnog spektra kao i intelektualnih poteškoća. S iznimkom individualnih napora pojedinih Centara za odgoj i obrazovanje, rehabilitatora i udruga koje djeluju u ovome području, sustavno provođenje programa u okviru kojih bi se koristio film u svrhu rehabilitacije, jačanja kapaciteta, kako kognitivnih tako emocionalnih te socijalnih vještina, nije postojalo.

Velika prednost i pozitivan učinak ovoga Poziva je poticanje na, inače vrlo rijetku u praksi, suradnju između organizacija civilnog društva iz područja socijalne djelatnosti te organizacija i ustanova iz područja kulture. Dijalog koji je uspostavljen i provodi se u cijeloj zemlji označio je svojevrsan početak sustavne interdisciplinarnе suradnje u ovome području, što je neophodno za njegov razvoj. Nekim već postojećim programima ovo je bila prilika za razvoj (poput programa „Inkluzivno kino“ Istra filma ili „Film svima“ Filmaktiva), dok je za druge organizacije značio važan iskorak, posebno za organizacije civilnog društva socijalne djelatnosti i rehabilitacije, u oblikovanju programa u partnerskoj suradnji s umjetničkim organizacijama.

Unatoč pomaku koji je označio ovaj novi Poziv, činjenica da na razini lokalnih i regionalnih samouprava ne postoji posebno kategorizirana linija financiranja pristupa ustanovama (ne samo kulturnim, nego i obrazovnim, zdravstvenim i sl.) osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju, te posebno dostupnosti informativnim, medijskim i kulturnim sadržajima, ukazuje na nužnu potrebu osvještavanja i edukacije najšire javnosti o neravnopravnosti spram velikog postotka građana.

Vizija razvoja

Evidentna nedostupnost audiovizualnih sadržaja velikom postotku populacije Republike Hrvatske zahtijeva usklađivanje s temeljnim odredbama ključnih strateških dokumenata kao što su Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom te Europska strategija za osobe s invaliditetom, što u praksi nije slučaj. U skladu s navedenim smjernicama, pravnim okvirima i pod-zakonskim aktima nužno je jačanje postojećih programa te uvođenje novih programa dostupnosti AV sadržaja.

Preporuke unapređenje postojećih smjernica razvoja:

1. Nastavak sustavnog financiranja programa osiguranja dostupnosti kulturnih sadržaja za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju neophodan je, jednako kao i povećanje iznosa iz godine u godinu.

Prijedlog aktivnosti:

- Povećanje godišnjeg iznosa Javnog poziva za predlaganje programa koji omogućuju pristup i dostupnost kulturnih sadržaja za osobe s invaliditetom i djecu i mlade s teškoćama u razvoju (Ministarstvo kulture i medija)
- Po uzoru na Poziv Ministarstva kulture i medija, oblikovanje srodnog natječaja u okviru Europskog socijalnog fonda,
- Po uzoru na Poziv Ministarstva kulture i medija, oblikovanje i uvođenje srodnog natječaja u okviru javnih poziva lokalnih i regionalnih samouprava

Preporuke novih smjernica razvoja:

1. Poticanje osiguranja pristupa osobama s teškoćama kretanja kulturnim ustanovama koje imaju kinoprikazivačku djelatnosti

Prijedlog aktivnosti:

- Poticanje širenja postojećih linija financiranja (institucionalne podške obnovi i i zgradnji infrastrukture te kupovini opreme) u svrhu osiguranja pristupa kinima i ostalim ustanovama osobama s teškoćama kretanja

2. Otvaranje novih linija financiranja, namijenjih razvoju programa za dostupnost AV sadržaja ranjivim skupinama u okviru Javnog poziva za komplementarne djelatnosti ili Javnog poziva za poticanje filmske pismenosti Hrvatskog audiovizualnog centra

Prijedlog aktivnosti:

- Uvođenje potkategorije financiranja programa koji osiguravaju filmske sadržaje dostupnima ranjivim skupinama u okviru Poziva za komplementarne djelatnosti ili Javnog poziva za poticanje filmske pismenosti Hrvatskog audiovizualnog centra

3. Poticanje razvoja dijaloga i kontinuirane suradnja između filmske zajednice i organizacija civilnog društva koje zagovaraju prava ranjivih skupina u smjeru uzajamne edukacije i provedbe zajedničkih programa

Prijedlog aktivnosti:

- Organizacija okruglog stola na temu nedostupnosti filmskog sadržaja u suradnji sa strukovnim udrugama

4. Poticanje razvoja programa borbe protiv siromaštva i zaštite jednakosti i ravnopravnosti socio-ekonomski ugroženih

Prijedlog aktivnosti:

- Oblikovanje i provedba besplatnih projekcija te redovitih manifestacija, repertoara i pojedinačnih projekcija s popustima za sve građane u kinima i ostalim kulturnim ustanovama koje imaju kinoprikazivačku djelatnost

5. Poticanje edukacije djelatnika kulturnih ustanova, djelatnika u filmskoj industriji i filmskih autora o nedostupnosti filmova velikom postotku domaće populacije

Prijedlog aktivnosti:

- Poticanje predstavnika kulturnih ustanova u smjeru uvođenja navedenih programa (moguća prilika: godišnji skup nezavisnih kinoprikazivača ili sl.), okrugli stol i/ili edukativne radionice u okviru druge/ih filmskih manifestacija

6. Uvođenje obvezujućih odredbi u okviru pod-zakonskih akata izrade prilagodbi za osobe s oštećenjem vida i s oštećenjem sluha

Prijedlog aktivnosti:

- Za filmove koje sufinancira Hrvatski audiovizualni centar, uvođenje obveze izrade audiodeskripcije za slijepe i slabovidne te standardiziranog titla za gluhe. Po izvršenom istraživanju i prikupljanju podataka o visini troškova ovih prilagodbi za kratkometražne i dugometražne filmove, predviđanje navedenog iznosa i uvećavanje dodijeljenog iznosa za proizvodnju filma za ove troškove. / Uvrštavanje ove klauzule u Pravilnik o postupku, kriterijima i rokovima za provedbu Nacionalnog programa promicanja audiovizualnog stvaralaštva.

7. Uvođenje mjera poticaja za nacionalne i lokalne autoprijevozne tvrtke koje osiguravaju besplatan organizirani prijevoz učenicima školskog uzrasta za posjet kulturnim ustanovama, manifestacijama i filmskim projekcijama

Prijedlog aktivnosti:

- Uspostavljanje dijaloga s lokalnim i regionalnim samoupravama u svrhu uspostavljanja uvođenje mjera poticaja za autoprijevozne tvrtke koje osiguravaju besplatan prijevoz učenicima školskog uzrasta na filmske projekcije.

SAŽETAK

Nedostaci, teškoće i izazovi

- Veliki broj ustanova u kulturi u kojima se provodi kinoprikazivačka djelatnost nepristupačni su osobama s teškoćama kretanja (kinodvorane, pristupni prostori, sanitarni čvor itd),
- Visoki postotak filmova i ostalih audiovizualnih sadržaja nedostupni su osoba s oštećenjem vida (slijepim i slabovidnim osobama),
- Visoki postotak filmova i ostalih audiovizualnih sadržaja nedostupni su osoba s oštećenjem sluha (gluhim i nagluhim osobama),
- Visoka cijena kino ulaznice za veliki postotak građana Republike Hrvatske,
- Nemogućnost pristupa kinima i drugim kulturim ustanovama koje provode kinoprikazivačku djelatnosti populaciji sredina u kojima ne postoje kina, s posebnim poteškoćama za djecu i mlade u ruralnim sredinama
- Nepostojanje javnih poziva za poticanje programa osiguranja dostupnosti kulturnih sadržaja za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju (s iznimkom postojećeg Poziva Ministarstva kulture i medija)

Preporuke strateških smjernica razvoja

- Poticanje osiguranja pristupa osobama s teškoćama kretanja kulturnim ustanovama koje imaju kinoprikazivačku djelatnosti
- Otvaranje novih i unapređenje postojećih linija financiranja, namijenjenih razvoju programa za dostupnost AV sadržaja ranjivim skupinama
- Poticanje razvoja dijaloga i kontinuirane suradnja između filmske zajednice i organizacija civilnog društva koje zagovaraju prava ranjivih skupina u smjeru uzajamne edukacije i provedbe zajedničkih programa
- Poticanje razvoja programa borbe protiv siromaštva i zaštite jednakosti i ravnopravnosti socio-ekonomski ugroženih građana, posebno djece i mladih; te poticanje osiguranja dostupnosti audiovizualnog sadržaja stanovnicima ruralnih sredina
- Poticanje edukacije djelatnika kulturnih ustanova, djelatnika u filmskoj industriji i filmskih autora o nedostupnosti filmova velikom postotku domaće populacije
- Istražiti filmsku edukaciju u organizacijama civilnog društva
- Istražiti interes odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika u kulturi za provođenje filmske edukacije
- Istražiti programe koji pridonose razvoju publike djece i mladih
- Istražiti programe razvoja filmske pismenosti među pripadnicima osjetljivih skupina

PRAVNI OKVIR

- Akcijski plan Vijeća Europe za osobe s invaliditetom za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.-2015. (Vijeće Europe, 2006)
- Direktiva (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. travnja 2019. o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9EZ i 2001/29/EZ (Europski parlament i Vijeće Europe, 2019)
- Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (Hrvatski sabor, 2008)
- Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (Hrvatski sabor, 2008)
- Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (Hrvatski sabor, 2008)
- Europska strategija za osobe s invaliditetom (2010.-2020.) (Europska komisija, 2010)
- Europski film u digitalnom dobu. Rezolucija Europskog parlamenta od 28. travnja 2015. o europskom filmu u digitalnom dobu (Europska komisija, 2015)
- Film Education Framework for Europe (British Film Institute, 2014).
- Komunikacija komisije o državnoj potpori za filmove i ostala audiovizualna djela (Europska komisija, 2013)
- Konvencija o pravima djeteta (UNICEF, 1989)
- Kulturno sudjelovanje i uključiva društva. Tematsko izvješće temeljeno na okviru pokazatelja kulture i demokracije (Cultural Participation and Inclusive Societies - A thematic report based on the Indicator Framework on Culture and Democracy, Council of Europe) (Vijeće Europe, 2017)
- Ljudska prava: stvarnost za sve, Strategija Vijeća Europe za osobe s invaliditetom 2017.-2023. (Vijeće Europe, 2017)
- Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom 2017.-2020. (NN, 42/17) (Vlada RH, 2017)
- Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (MZO, 2014)
- Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. - 2026. (Vlada RH, 2021)
- Nastavni plan za osnovnu školu (MZO, 2019)
- Nastavni planovi srednjih strukovnih škola (ASOO, 1996)
- Nove boje. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (Hrvatski sabor i MZOS, 2014).
- Okvirni nastavni programi općeobrazovnih predmeta u srednjim školama (ASOO, 1997)
- Pariška deklaracija o medijsko-informacijskoj pismenosti u digitalno doba (Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era) (UNESCO, 2014)
- Pravilnik o hrvatskim audiovizualnim djelima (Vijeće za elektroničke medije, 2010)

- Pravilnik o korištenju javnog arhivskog gradiva (Ministarstvo kulture, 2019)
- Pravilnik o normi rada nastavnika u srednjoškolskoj ustanovi (MZOŠ, 2010)
- Pravilnik o postupku, kriterijima i rokovima za provedbu Nacionalnog programa promicanja audiovizualnog stvaralaštva (HAVC, 2020)
- Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi (MZOS, 2014)
- Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama (Nacionalno vijeće za znanost, 2009)
- Preporuka CM/Rec(2011)14 Odbora ministara državama članicama o sudjelovanju osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu, Odbor ministara Vijeća Europe, 11. 11. 2011. (Vijeće Europe, 2011)
- Preporuka Vijeća o Europskome kvalifikacijskom okviru za cjeloživotno učenje i o stavljanju izvan snage Preporuke Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2008. o uspostavi Europskoga kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje. (Vijeće Europe, 2017)
- Rezolucija Europskog parlamenta od 28. travnja 2015. o europskom filmu u digitalnom dobu (EU parlament, 2015)
- Strategija razvoja edukacije u umjetnosti, umjetničkog stvaralaštva i istraživanja Sveučilišta u Zagrebu 2014. – 2020. s projekcijom na 2025. (Sveučilište u Zagrebu, 2014)
- Strategija studija i studiranja Sveučilišta u Zagrebu (Sveučilište u Zagrebu, 2014).
- Zaključci Vijeća o europskoj audiovizualnoj politici u digitalnom dobu (Vijeće Europske unije, 2014)
- Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (Vlada RH, 2007)
- Zaključci Vijeća o poboljšanju prekogranične cirkulacije europskih audiovizualnih djela s naglaskom na koprodukcijama (Vijeće Europe, 2019)
- Zakon o audiovizualnim djelatnostima (Hrvatski sabor, 2018)
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (Hrvatski sabor, 2021)
- Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji i odgovarajući podzakonski propisi (Hrvatski sabor, 2018)
- Zakon o hrvatskom kvalifikacijskom okviru (Hrvatski sabor, 2021)
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Hrvatski sabor, 2008-2020)
- Zakon o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju (Hrvatski sabor, 2009)
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (NN, Međunarodni ugovori, 6/07 i 5/08) (Hrvatski sabor, 2007)
- Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju i odgovarajući podzakonski propisi (Hrvatski sabor, 2022)
- Zakon o radu (Hrvatski sabor, 2019)
- Zakon o strukovnom obrazovanju (Hrvatski sabor, 2018)
- Zakon o ustanovama (Hrvatski sabor, 2020)
- Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (Hrvatski sabor, 2017)

LITERATURA

AZOO (Agencija za odgoj i obrazovanje). 2007. Statut Agencije za odgoj i obrazovanje.

AZVO (Agencija za znanost i visoko obrazovanje). 2020. *Postupak inicijalne akreditacije za izvođenje studijskog programa.*

Bezdanov Gostimir, Svetlana, Milanka Kilibarda, Ljubica Nikolić i Vladan Škorić.

1989. *Filmom do dečjeg stvaralaštva. Priručnik za primenu filma u radu sa decom predškolskog uzrasta.* Beograd: Nova prosveta.

Blomgren, Roger. 2012. Autonomy or democratic cultural policy: that is the question. *International Journal of Cultural Policy*, 18(5), str. 519-529.

Bollo, Allesandro i sur. 2017. *Study on Audience Development – How to place audiences at the centre of cultural organizations.* Brussels: European Commission.

Bordeaux, Marie-Christine, Caillet, Elisabeth. 2013. La médiation culturelle: Pratiques et enjeux théoriques. *Culture & Musées, Hors-série*, str. 139-163.

Cuenca-Amigo, Macarena, Makua, Amaia. 2017. Audience development: a cross-national comparison, *Academia Revista Latinoamericana de Administración*, Vol. 30, Issue 2.

Črnja, **Zvane.** 1962. *Filmska umjetnost. Priručnik za filmski odgoj.* Zagreb: Školska knjiga.

Dragičević Šešić, Milena, Stojković, Branimir. 2007. *Kultura. Menadžment, animacija, marketing.* Beograd: CLIO.

Dragojević, Sanjin. 2006. *Kulturna politika: europski pristupi i modeli.* Doktorski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Đorđić, Ana. 2016. Nastava filmske umjetnosti u srednjoj školi. U: *Hrvatski, časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, god. X, br. 1: 9-19.

Đorđić, Ana. 2021. *Film u školi. Uspostavljanje modela filmske edukacije u srednjoj školi.* Zagreb: Hrvatski filmski savez.

Đorđić, Ana i Jelena Modrić. 2012. O potrebi uvođenja nastave filmske umjetnosti u srednje škole. U: *Zapis: Bilten Hrvatskog filmskog saveza*, br. 74.

Đorđić, Ana i Jelena Modrić. 2015. Opravdanost nastave filma u sekundarnom obrazovanju kao nadgradnja nastave medijske kulture u primarnom obrazovanju. U: *Istraživanja paradigmi, djetinjstva, odgoja i obrazovanja, zbornik radova Konferencije Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Tamara Gazdić-Alerić, Majda Rijavec, 391 - 400. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Gilić, Nikica, Kragić, Bruno** (ur.). 2003. *Filmski leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- HAVC** (Hrvatski audiovizualni centar). 2017. *Nacionalni program promicanja audiovizualnog stvaralaštva 2017. – 2021.* Zagreb: Hrvatski audiovizualni centar.
- HAVC** (Hrvatski audiovizualni centar). 2020. *Javni poziv za dodjelu sredstava za poticanje komplementarnih djelatnosti u 2020. godini: Obrazloženje umjetničkih savjetnika za komplementarne djelatnosti.*
- HAVC** (Hrvatski audiovizualni centar). 2022. *Javni poziv za poticanje rada školskih filmskih družina u školskoj godini 2021./2022.: Objašnjenje povjerenstva 2022.*
- HFS, VANIMA.** 2016. *Od A do V – od Varaždina do animacije u 30 godina*, Varaždin: TIVA Tiskara d.o.o.
- Horvatek Forjan, Melita, Krunic, Josip, Jakob, Nataša.** 2011. *Od ideje do premijere: vodič za voditelje filmskih i videodružina*, Zagreb: Profil.
- Jones, Peter.** 2006. *Teaching Black Cinema*. London: British Film Institute.
- Kalinić Lebinac, Dubravka, Lebinac, P.** 2018. *Osnove medijske pismenosti, Priručnik za izvannastavnu aktivnost Na Prav I – Nađi pravu informaciju, napravi novi sadržaj*, Osijek: Elektrotehnička i prometna škola Osijek.
- Kukuljica, Mato.** 1976. Ljetna škola „Filmoteke 16“. U: *Filmska kultura*, br. 105 – 106: 141 – 148.
- Lauš, Mirko.** 1995. *Trideset godina kinokluba „Slavica“ 1957. – 1987.*, Zagreb: Hrvatski filmski savez.
- Letnić, Antonija (ur).** 2022. *Izvana i iznutra – Metode i prakse organizacijske transformacije prema sudjelovanju u kulturi*. Zagreb: Zaklada „Kultura Nova“.
- Ljubojev, Petar.** 1970. *Filmska čitanka*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Majcen, Vjekoslav.** 1994. *Filmska i video zbirka Hrvatskog filmskog saveza 1954. – 1993.*, Samobor: Hrvatski filmski savez.
- Matković, Antonio i sur.** 2010. *Poticanje intenzivnijeg uključivanja osoba s invaliditetom na tržište rada – Studija*. Zagreb: Human Dynamics i Hrvatski zavod za zapošljavanje.
- Mićić, Stevan, Babac, Marko, Težak, Stjepko i Miroslav Vrabec.** 1980. *Osnovi filmske kulture*. Novi Sad: Radnički univerzitet „Radivoj Ćirpanov“.
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport i Zavod Republike Slovenije za šolstvo.** 2018a. *Program osnovna šola: Filmska vzgoja (Izbirni predmet. Učni načrt).*
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport i Zavod Republike Slovenije za šolstvo.** 2018b. *Splošna gimnazija, strokovna gimnazija: Film (Učni načrt).*

- Morrone, Adolfo.** 2006. *Guidelines for measuring cultural participation*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics.
- Mörsch, Carmen i sur.** 2012. *Time for Cultural Mediation*. Zurich: Institute for Art Education of Zurich University of the Arts (ZHdK). Dostupno na: https://prohelvetia.ch/app/uploads/2017/09/tfcm_0_complete_publication.pdf (pristupljeno 1. lipnja 2021).
- Murray, Catherine.** 2005. *Thinking Through Cultural Citizenship*. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa i University of Ottawa Press.
- MZO** (Ministarstvo znanosti i obrazovanja). 2019. Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. U: *Narodne novine*, br. 10.
- Ostroški, Ljiljana** (ur.). 2022. *Statističke informacije 2022*. Zagreb: Državni zavod za statistiku (DZS).
- Peterlić, Ante.** 2018. *Osnove teorije filma*, 5. izdanje, Zagreb: Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Poppy, Jill.** 2006. *Teaching Stars and Performance*. London: British Film Institute.
- Primorac, Jaka, Obuljen Koržinek, Nina i Uzelac, Aleksandra.** 2017. „Access to culture in Croatian cultural policy: moving towards explicit policies“. *International journal of cultural policy*, 23(2017) 5, str. 562-580.
- Prugovečki, Adrijana.** 2020. *Izvaninstitucionalni odgoj i obrazovanje - programi filmske pismenosti*, diplomski rad. Zagreb: Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu (<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:205:368698>)
- Švaco, **Dragan.** 1984. 20 Ljetnih filmskih škola „Filmoteke 16“. U: *Zbornik radova predavača Ljetne filmske škole*, 157 - 186. Zagreb: Filmoteka 16.
- Težak, Stjepko.** 1958. Film kao predmet proučavanja u nastavi materinskog jezika. U: *Pedagoški rad*, god. 13, br. 1 - 2: 39 - 43.
- Težak, Stjepko.** 1978. Uvođenje filmske umjetnosti u školu. U: *Zbornik radova Ljetne filmske škole (1965 - 1978)*, ur. Mato Kukuljica, 25 - 29. Zagreb: Filmoteka 16.
- Težak, Stjepko.** 2002. *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*. Zagreb: Školska knjiga.
- Uzelac, Aleksandra, Obuljen Koržinek, Nina, Primorac, Jaka.** 2016. Access to Culture in the Digital Environment: Active Users, Re-use and Cultural Policy Issues. *Medijska istraživanja*, 22(2016) 1, str. 87-113.
- Vidović, Dea** (ur.). 2018. *Uradimo zajedno: prakse i tendencije sudioničkoga upravljanja u kulturi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Zaklada „Kultura nova“.

- Vidović, Dea, Uzelac, Aleksandra i Romana Matanovac-Vučković.** 2022. „Pregled kulturnog razvoja i kulturnih politika u Republici Hrvatskoj“, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, str. 167-180 i 214-224.
- Vitez-Fišer, Dragica, Lebinec, Srećko.** 2005. *VANIMA Varaždinska škola animiranog filma (1986. -2005.)*, Varaždin: Varaždinske vijesti.
- Vlada Republike Slovenije.** 2016. *Strategija razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje.*
- Vrabec, Miroslav.** 1959. *Filmska umetnost i škola.* Beograd: Novi dani.
- Vrabec, Miroslav.** 1966. *Filmska umjetnost i škola.* Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Vrabec, Miroslav.** 1967. *Film i odgoj. Osnove teorije filmskog odgoja.* Zagreb: Školska knjiga.
- Vrabec, Miroslav.** 1972. Konceptijski problemi filmskog odgoja u školi. U: 1978. *Zbornik radova Ljetne filmske škole (1965 - 1978)*, ur. Mato Kukuljica, 8 - 23. Zagreb: Filmoteka 16.
- Vrabec, Miroslav, Težak, Stjepko.** 1977. *Uvođenje u umjetnost filma i televizije.* Novi Sad: Radnički univerzitet „Radivoj Ćirpanov“.
- Vrabec, Miroslav.** 1984. Bibliografija. U: *Zbornik radova predavača Ljetne filmske škole*, 187-223. Zagreb: Filmoteka 16.
- Westkamp, Guido, Henning Camre, Elvira Tocalachis, José Manuel Pérez Tornero i Ignasi Guardans.** 2015. *Showing films and other audiovisual content in European Schools - Obstacles and best practices.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Živanović, Uroš.** 2016. Zaključci okruglog stola: Uloga nastavnika u promicanju filmske/ audiovizualne kulture. U: Stručna radna skupina. *Odgovori na stručnu raspravu - institucije i pojedinci*, 83 - 84. (<http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/06/ODGOVORI-NA-STRUCNU-RASPRAVU-institucije-i-pojedinci-PDF.pdf>, pristupljeno 13. svibnja 2020).

obrta za poslovne i ostale usluge

vl. Tatjana Aćimović
Trg Marka Marulića, 12,
10000 Zagreb

e-mail: media.poslovne.usluge@gmail.com
mob: +385989349270